

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖЕНЬ ЦЗЯ

Примірник № _____

УДК: 316.613.5:141.7]: 17.023.31:008

**РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ПЛАНЕТАРНОГО
СОЦІОГЕНЕЗУ В ІНФОРМАЦІЙНУ ДОБУ**
033 Філософія

Подається на здобуття наукового ступеня

Доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Жень Цзя

Науковий керівник: **Бех Володимир Павлович**,
доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
завкафедрою управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Жень Цзя. Розвиток особистості як основа планетарного соціогенезу в інформаційну добу – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2020.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у обґрунтуванні на основі цивілізаційного підходу пріоритету ідеї Планетарної особистості при наявності у соціальному просторі планети багатьох інших ідей щодо образу людини майбутньої доби як ідеалу людини інформаційної доби, що має інтегрувати погляди філософів Сходу і Заходу на її місце і роль у саморозгортанні планетарного соціального світу в напрямку становлення у майбутньому часі інтелектуальної цивілізації і променевого людства, що було у європейському просторі звільнене християнством від «влади космічної нескінченності» (М. Бердяєв), а тепер помітне чітке повернення до Всесвіту, а у східному світогляді людина завжди була і сьогодні залишається частиною Всесвіту.

Обґрунтовано ідею Планетарної особистості як головний концепт і проблемне поле цього дослідження, оскільки вона логічно впливає з мейнстріму, тобто, вектору попередніх етапів саморозгортання людського роду на основі дії еволюційного механізму геологічної сили універсуму – смислогенезу, що піднімає його спочатку на етап інформаційної, а потім і інтелектуальної цивілізації. У ході порівняльного аналізу філософських підходів Сходу і Заходу до визначення людини з'ясовано, що при усій розбіжності поглядів на суб'єкт культурно-історичного процесу вони потенційно сходяться на інтегративному образі планетарної особистості, оскільки в ньому знаходить місце теоретичне уявлення Заходу про соціальну складову особистості і космічну приналежність тілесності людини, що за органічними уявленнями філософів Сходу належить Всесвітові. Її сутність розглядається як системна якість

людського організму, провідною функцією якої є породження, підтримка в певних межах основних характеристик суб'єктивованого потенційного соціального світу з подальшою трансформацією його в нову якість – соціальну природу, що об'єктивувалася, для того, щоб універсум міг вільно перетікати з однієї фази саморуху в іншу (за В. Бехом). Особистість людини у такому випадку розглядається як функціональний орган інформаційного походження, що в умовах превалювання духовного виробництва над матеріальним має буквально «вибухнути» якісно новими атрибутивними властивостями. Саме ці новоутворення мають увійти у зміст ідеалу планетарної особистості і потім у модель особистості людини XXI століття. Підкреслено, що ідея Планетарної особистості має звести існуючі моделі людини XXI ст. до одного знаменника, і її слід вважати дистрибутивом (від *dispositio* – розташування) та траспозитивом (від *trānspositiō* – перекладання, перехід з одного в інше – часовий вимір).

Сформовано відповідно до поставлених завдань методологічний інструментарій і визначено провідний метод дослідження цього проблемного поля – сходження від абстрактного до конкретного.

Проаналізовано теоретичні погляди на особистість людини у дискурсі філософем Сходу і Заходу, виокремлено чинники, що сприяють або протидіють запровадженню ідеї Планетарної особистості. До об'єктивних і об'єктивованих чинників віднесено планетарну матрицю і ціннісно-смысловий Універсум (С. Кримський). Суб'єктивовані підстави розглянуті на змісті філософських вчень про людину Китаю, Японії і Європи. Щодо різниці оцінок особистості, то найгостріші суперечності виявлені у горизонті світосприймання, сприйняття часу і простору, розуміння явища особистості людини, її генезису, морфології і функціоналу, різне сприйняття свободи людини, різка межа між громадянами Сходу і Заходу у розумінні сім'ї і родинного виховання, різноспрямованість національних культур, діаметральна різниця в ідеологіях організації життєустрою народу, суперечності у сфері розуміння держави, методів управління суспільством і поведінкою людини у соціумі. Зазначено, що суб'єктивні оцінки пересічної особистості є першим дотиком до практичного оволодіння ідеєю

Планетарної особистості. Інтеграцію підходів Сходу і Заходу до ідеї Планетарної особистості пропонується шукати шляхом аналізу чотирьох альтернатив: 1) логікою конфуціанства – у минулому; 2) ідеологією японської нації – «рухатись у потоці часу, що сам винесе на поверхню життя ідеал людини»; 3) логікою європейців – намагатися розгледіти у мороку Майбуття; 4) у синтезі об'єктивної дії планетарного соціального організму і суб'єктивної дії теоретичного обґрунтування відповідної евристичної ідеї і побудови наукою моделі ідеальної людини XXI століття.

Сформовано відповідно до поставлених дослідником завдань методологічний інструментарій і визначено провідний метод дослідження цього проблемного поля – сходження від абстрактного до конкретного.

Відтворено генезис явища Планетарної особистості у контексті цивілізаційного підходу як результат взаємодії умов і підстави. Умови задає «дух епохи» і становлення морфологічної цілісності планетарного соціального організму, що обумовила соціальну потребу мати у якості свого джерела нової форми життєдіяльності і атрактора саморозгортання нову людину XXI ст. Зі змісту підстави обрано Планетарну особистість, як головного носія і споживача інформації, що знаменує собою переламний момент у життєдіяльності планетарної спільноти, прояв «планетарної форми духовного багатства людської особистості», «багатства глобального спілкування».

Зазначено, що досягнувши планетарного стану, людство в своєму цілісному вимірі стає реальним суб'єктом затвердження ноосфери як «мислячого пласта біосфери». Саме в цьому сенсі Тейяр де Шарден розглядав людство як «колективний потік рефлексії», «рефлексивності, що охоплює все людство», про людство як живий організм зі «своєю нервовою системою, своїми сприймаючими центрами, своєю пам'яттю», тобто як живий організм, якому притаманні: а) функція загального сприйняття (усвідомлення) внутрішніх і зовнішніх впливів; б) можливість колективного реагування на відповідні дії; в) можливість самонавчання; г) схильність до солідарної відповідальності і до колективного самозахисту» [76].

Розглянуто природу, сутність, зміст і форми явища як онтологічної цілісності. Зазначено, що ця ідея знімає ідею особистості техногенної цивілізації, «будучи одночасно думкою, видом, задумом, поняттям, уявленням, наміром, уявним образом». При входженні у свідомість пересічної людини образ Планетарної особистості змінює матрицю особистісного енергоінформаційного силового поля і переструктурує механізм її мислення. Людина починає бачити планетарний світ у іншому вимірі, визначає по-іншому власну функцію в ньому, починає формувати своє нове ставлення до себе, суспільства і природи.

Введено у науковий обіг поняття «життєвий цикл явища Планетарної особистості», що проходить шлях від кванта смислу до артефактів геокультури. Його відтворено як ланцюг перетворень: смисл – психофрактал – реакція організму людини - ідея – ідеал: особистості і суспільства – модель – критерій – продукт – компетенції – ідеологія – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії людей між собою – засіб тиску, агресії, війни – артефакт культури. І подано у вигляді чотирьох стадій: 1) зародження: смисл – психофрактал – реакція організму людини; 2) становлення: ідея – ідеал особистості і суспільний ідеал – модель; 3) функціонування: продукт – компетенції – ідеологія – критерій – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії – засіб тиску, агресії, війни; 4) сходження: артефакти планетарної геокультури.

Здійснено аналіз суперечливості ціннісних систем китайської і української студентської молоді, яка навчається у Києві, на основі спеціального дослідження, проведеного у травні-червні 2017 року з метою встановлення можливості інтеграції їх у фарватері становлення Планетарної особистості як ідеалу людини XXI століття. У загальному висновку зазначено, що при активізації соціальної комунікації між студентською молоддю Китаю і України у сфері ділової і культурної активності принципово можливо вийти на позитивне сприйняття ідеї Планетарної особистості як дороговказу до ідеалу людини XXI століття.

Обґрунтовано головні детермінанти формування Планетарної особистості, до яких віднесено Світовий ринок, філософію, фундаментальну науку, глобальну

освіту та планетарне виховання, що утворюють основу соціального організму планети.

З'ясовано вплив Світового ринку та його роль у формуванні Планетарної особистості на основі доведення низки робочих гіпотез: першої – глобалізація ринкових структур, життєспроможність яких забезпечується соціальним метаболізмом планетарного організму, потребує колективного працівника планетарного масштабу; другої – вихід на перший план духовного виробництва веде до постановки у центр виробництва нової особистості планетарного масштабу, що має вирощуватись за лекалами ідеалу людини ХХІ століття з креативним мисленням і цілісним світорозумінням; третьої – інформаційна економіка, тобто новий поділ суспільної праці, автоматично вимагає від системи професійної підготовки працівників з якісно новими компетенціями у сфері виробництва предметів споживання/послуг і управління соціальними процесами. Підкреслюється, що сучасна економіка (нова економіка, «e-commerce», нооекономіка та ін.) стає глобалізованою та креативною і потребує якісно нової креативної робочої сили, що охоплена ідеологією «людина ринку». Нова доба чекає від майбутніх фахівців нового мислення, і для цього вона вимагає запровадити нові форми освіти і виховання вже для нинішнього покоління студентської молоді.

Переосмислено місце і роль філософії і науки як засобів інтеграції світової спільноти у дискурсі ідеї Планетарної особистості. Зазначено, що прерогатива тут належить філософії, оскільки ідея Планетарної особистості, саме як ідея, є продуктом філософських студій. Тому класична філософія може стати інтелектуальною основою для прориву до «нової наукової парадигми» [26] (Ф. Капра) і «нового світового ладу», «Світового етосу» [37] (Г. Кюнг) на основі її установок на раціональність, глобальність і діалог. У цьому горизонті позитивно оцінюється «Всесвітньої філософії майбутнього» [95] Фен Юланя як серйозна пропозиція для інтеграції зусиль філософів Сходу і Заходу щодо формування нової кроскультурної філософії. Саме філософія Сходу і Заходу має можливість ввести ідею Планетарної особистості у світогляд, світоуявлення, світосприйняття,

світовідчуття, світорозуміння, світотворення, нове мислення людини XXI століття і світового людства у просторі інформаційної цивілізації, оскільки саме ці елементи повинні вплинути на «загальну картину світу», якою користується людина у соціальному часі та просторі.

Фундаментальна наука має подати зміст явища і запропонувати його евристичну модель, оскільки під наукою «розуміється об'єктивно достовірне та систематичне знання про явища природи і життя людини, представлені з погляду їх закономірності і незмінного порядку» [92, с.401]. Підкреслено, що світова наука сьогодні знаходиться на переламному етапі, оскільки переживає момент еквіноксу в теорії пізнання, що зумовлює її інший вид, інший спосіб перебігу й іншу місію. Висвітлюються ризики, що мають місце: витіснення роботами людини з виробництва, віртуалізація простору, соціальних процесів і особистості людини. У віртуальності зникає людське фізіологічне (біологічне) тіло та з'являється тіло віртуальне, яке людина наділяє довільними ознаками, нівелюючи природну передзаданість статі, раси, національності, зовнішності тощо. З'являється *homo virtualis* – Людина Віртуальна, яка є наслідком відчуження людини від власної тілесності. Подібне «розречевлення» людської сутності свідчить про нову топологію розколу: межа прокладається вже не між індивідом і зовнішнім світом, а всередині особистості. Ми стали свідками народження дітей з новими властивостями. Культивуються й інші оригінальні гіпотези, що потребують наукової інтерпретації. Фундаментальна наука має зреагувати на такі радикальні зміни у морфології і функціоналі людини розробкою якісно нової теорії особистості. Наукове опанування ідеєю Планетарної особистості має завершитись побудовою моделі ідеалу людини XXI століття, оскільки вона «піднімає» наше розуміння людини, по-перше, на планетарний рівень, про який давно йдеться у культурологічній спадщині світу, а по-друге, наділяє світову спільноту атрибутивними властивостями жити і творити у космічному просторі вже за межами нашої планети або на межі планети і ближнього космосу.

Спрогнозовано вплив Глобальної освіти і планетарного виховання як чинників реалізації ідеї Планетарної особистості завдяки процесам, що

відбувається під керівництвом ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, ЄС, ОЕСР, Всесвітнього банку. Висвітлюються процеси інтернаціоналізації, інформатизації, інтеграції, вестернізації, полікультурна, транснаціональна, відкрита, дистанційна, віртуальна, планетарна, неформальна, громадянська, безперервна освіта з метою зміцнення глобальної і всеосяжної освіти, програми ООН на кшталт «Навчання без кордонів» і «Освіта без кордонів», Глобальна ініціатива ООН «Освіта для усіх» (2000), Глобальна ініціатива ООН «Освіта понад усе» (2012) і т.ін. Виробництво людини визначається як головний процес, що розуміється у вузькому й широкому сенсі. Далі концепт розглядається як ідеологема виховної діяльності. Світове громадянське суспільство тлумачиться як природне середовище творення і відтворення родового життя Планетарної особистості, у якому світоглядно-регулятивну роль відіграє релігія на противагу філософії. У його просторі на перший план ООН висуває глобальну громадянську освіту, що напряму працює на нашу ідею формування Планетарної особистості як суб'єкта культурно-історичного процесу інформаційної доби. Варто звернути увагу на те, що в останні роки ідея глобального громадянства набула більшого значення саме завдяки цілям сталого розвитку, які закликають «всіх учнів отримати знання та навички, необхідні для сприяння сталому розвитку» [99], зокрема сприянню «глобальному громадянству». Саме у горизонті Глобального громадянського суспільства розкриваються родові властивості людини: людяність, людинолюбство, альтруїзм, любов, доброта, увага до людини, повага до людської особистості, добре ставлення до всього живого, співжиття в колективі одноплемінників, здатність до продовження роду, моральність. Для оцінки можливості створення інтегративної системи виховання людини ХХІ століття автор звертається до аналізу виховних практик таких країн, як Японія, Китай, країн арабського світу, Європи та США. На завершення подається характеристика планетарного виховання (зміст, компоненти, функції, критерій, принципи, умови), продуктом якого має стати Планетарна особистість.

Визначено перспективи для подальшого дослідження проблеми життєвого циклу ідеї Планетарної особистості. Вони практично безмежні, оскільки явище

знаходиться ще тільки на стадії становлення і не закріпилося у формі індивідуального і суспільного ідеалу. Важливим полем майбутніх досліджень явища має стати її перехід від сфери філософії у сферу фундаментальної науки, що має збагатити нас повною моделлю Планетарної особистості, яка має стати стандартом, еталоном для використання її у різних прикладних науках, наприклад, теорії виховання, практичної психології, етики, етнології, екології людини та ін. Найбільший за масштабами і глибиною обсяг науково-дослідної роботи очікує дослідників на етапі функціонування Планетарної особистості. Дослідження життєздатності цього явища важливо відслідкувати за наступною лінійкою структурно-функціональних перетворень: компетенції (освіта) – ідеологія (виховання) – принцип (управління) – продукт (технологія) – товар (ринок) – артефакт (культура).

Завершальний етап, на якому це явище набуває культурологічної форми і стає артефактом, також є багатим джерелом для науково-дослідної роботи. Оскільки нова культура консервує інформаційну добу і стає гальмом для переходу світової спільноти у стан інтелектуальної цивілізації, а рід людський піднімається на щабель ноосферного буття. Цей крок еволюційного розвитку людського роду знову кардинально змінить усі наші уявлення про планетарну людину і її атрибутивні можливості, оскільки ми будемо мати справу з Ноосферною особистістю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки, запропоновані у роботі, дають можливість поглибити подальше дослідження природного процесу саморозгортання духовного світу особистості людини у складі планетарної спільноти від індивідуальної до колективної свідомості і самосвідомості, що має завершитись породженням Планетарної особистості як ідеалу нової культури, продукту глобальної науки, глобальної освіти і планетарного виховання.

Ключові слова: Планетарна особистість, інформаційна цивілізація, планетарний соціальний організм, Світовий ринок, філософія, фундаментальна наука, Глобальна освіта, планетарне виховання, Схід, Захід.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Жень Цзя. Генезис явища планетарної особистості у контексті цивілізаційного підходу/ Цзя Жень // Нова парадигма: [журнал наук. праць] / гол. ред. В. П. Бех; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма». – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 132. – С.14–24.

2. Жень Цзя. Життєвий цикл ідеї планетарної особистості // Філософія. Культурологія: зб. наук. праць // Вісник НАУ, 2018. – Вип. 27. – С. 102–105.

Статті у закордонних періодичних виданнях та виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Zhen Jia. Comparative analysis of performance of views on personality in philosophical discourse of East and West //Proceedings of XVII International scientific conference «Modern scientific research». – Morrisville: Lulu Press., 2018. – 206 p. – p.75-83.

4. Жень Цзя. Життєвий цикл планетарної особистості: шлях від кванта смислу до артефактів планетарної культури // Гілея: зб.наук. праць. – 2018. – Вип. 130 (3). – С. 268–273.

5. Жень Цзя. Дихотомія поглядів на особистість у філософії Сходу і Заходу // Гілея: зб. наук. праць. – 2018 – Вип. 134 (7). – С. 220–225.

6. Tetiana KOBERSKA, Tetiana PANFILOVA, Olha KRYHINA, Jia REN, Vasył ZINKEVYCH (2020) Historical Evolution of Knowledge: Interpretation of Truth in Postmodernism. Postmodern Openings. Vol.12. No.3.

Монографії та інші публікації:

7. Жень Цзя Феномен Планетарної особистості : монографія / Жень Цзя ; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за наук. ред. В. П. Беха. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. – 295 с

8. Жень Цзя Феномен Планетарной Личности : монография / Жень Цзя ; Министерство образования и науки Украины, Нац. пед. ун-т имени М. П. Драгоманова ; под науч. ред. В. П. Беха. – Киев : Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2019. – 320 с.

9. Жень Цзя Планетарна особистість – продукт наступу інформаційної цивілізації: прогностичний контекст //Особистість у вирі планетарного світу : монографія. – Книга 2 / Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за наук. ред. В. П. Беха ; редкол. : В. П. Бех (голова), Ю. В. Бех (заст. голови) [та ін.]. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. – С.205-264. Л

ABSTRACT

Zhen Jia. Personality Development as the Basis of Planetary Sociogenesis in the Information Age. – Qualifying Academic Paper. Manuscript.

Thesis for the degree of higher education of Doctor of Philosophy, Specialty 033 Philosophy. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2020.

The scientific novelty of the research is based on the civilization approach of the priority of the idea of a planetary personality in the presence in the social space of the planet of a plurality of other ideas concerning the image of man of the future, namely, as the ideal of a man of the Information Age, integrating the views of the philosophers of the East and the West on its place and role in the self-deployment of a planetary social world in the direction to the future formation of the intellectual civilization and radiant humanity once liberated by Christianity from the «power of cosmic infinity» (M. Berdyaev), and now clearly planned to return to the Universe, and in the Eastern worldview has always been and remains a part of the Universe.

The idea of the Planetary Personality as the basic concept and problem field of this study, since it logically follows from the mainstream, that is, from the vector of the previous stages of self-deployment of the human race on the basis of the action of the evolutionary mechanism of the geological force of the universe – the sense-genesis initially raised at the information stage, and further – at intellectual civilization stage – is substantiated. In the comparative analysis of the East and West philosophical approaches to the definition of man it is found that, despite the difference of views on the subject of cultural-historical process, they potentially converge on the integrative form of the planetary personality, as it covers the theoretical view of the West about the social component of the individual and cosmic membership of the corporeality of man, which according to organic ideas of the philosophers of the East belongs to the Universe. Its essence is considered as the systemic quality of the human body, the leading function of which is the creation, support within certain limits of the main characteristics of the subjective potential social world with its subsequent transformation into a new quality – the objectified social nature, in order to let the

universe flow freely from one phase of self-propulsion to another (according to V. Bekh). The personality of man in this case is considered as a functional body of information origin, which, in conditions of prevailing spiritual production over the material one, should literally «explode» with qualitatively new attributive properties. This neogenesis should enter the content of the ideal of a planetary personality and further - the personality model of the XXI century. It is emphasized that the idea of a Planetary Personality should reduce the existing models of a person of the XXI century to one denominator and should be considered as a distribution (from *dispositio* – location) and a transpose (from *trānspositiō* – translation, transition from one to another – temporal dimension).

The theoretical views on the personality of man in the discourse of the East and West philosophy are analyzed, and the factors contributing to or counteracting the introduction of the idea of the Planetary Personality are identified. Objective and objectified factors include the planetary matrix and the value-semantic universe (S.Krimsky). Subjectivized grounds are considered in the content of philosophical doctrines of man of China, Japan and Europe. As for the difference in personality assessments, the sharpest contradictions in the horizons of worldview, perception of time and space, understanding of the phenomenon of human person, his genesis, morphology and functional, a different perception of human freedom, a sharp boundary between the citizens of the East and the West in the understanding of family and family upbringing, versatility of national cultures, the diametric difference in the ideologies of the organization of the livelihood of the people, the contradictions in the understanding of the state, the methods of managing society and the behavior of man in society are revealed. It is noted that subjective assessments of an ordinary personality are the first touch to the practical mastery of the idea of a Planetary personality. The integration of the approaches of the East and the West to the idea of a Planetary personality is proposed to be sought through the analysis of four alternatives: 1) the logic of Confucianism – in the past; 2) the ideology of the Japanese nation – «to move in the flow of time, which itself will bring to the surface of life the ideal of man»; 3) Europeans' logic – to try to look into the darkness of the future; 4) in the synthesis of

the objective action of the planetary social organism and the subjective effect of the theoretical substantiation of the corresponding heuristic idea and the construction of the science of the ideal person of the XXI century.

The genesis of the Planetary Personality phenomenon in the context of a civilizational approach as a result of the interaction of conditions and grounds is represented. The conditions shaped by the «spirit of the era» and the formation of the morphological integrity of the planetary social organism, which predetermined the social need to have as a source of a new form of life and attractor of a new person's self-deployment of the XXI century are recreated. From the contents of the basis, the planetary personality is chosen, as the main carrier and consumer of information, to mark a turning point in the life of the planetary community, manifestation of the «planetary form of spiritual wealth of the human person», «the wealth of global communication».

It is noted that reaching the planetary state, humanity in its integral dimension becomes a real subject of approval of the noosphere as a «thinking layer of the biosphere.» In this very sense Teilhard de Chardin viewed humanity as a «collective flow of reflection», «reflexivity that encompassed all mankind,» as a living organism with «its own nervous system, its perceiving centers, its memory», that is, as living organism, which is characterized by: a) the function of general perception (recognition) of internal and external influences; b) the possibility of collective response to appropriate actions; c) the possibility of self-education; d) propensity for joint responsibility and collective self-defense» [76].

The nature, essence, meaning and form of the phenomenon as ontological integrity are studied. It is noted that this concept removes the idea of an individual of technogenic civilization, «being both a thought, a vision, a plan, a concept, a representation, an intention, an imaginary way». The image of Planetary personality while entering the consciousness of an average person, changes the matrix of the personal energy information power field and reorganizes his thinking mechanism. Human begins to see the planetary world in a different dimension, defines his own

function in it in different manner, begins to form his new attitude towards himself, society and nature.

The scientific concept of the «life cycle of the phenomenon of the Planetary Personality», which passes the way from the quantum of sense to the artefacts of geoculture is introduced into the scientific circle. It is reproduced as a chain of transformations: sense – psychophractal – reaction of the human body – idea – ideal (of personality and society) – model – criterion – product – competence – ideology – principle – goods – an integrator of social interaction – a means of pressure, aggression, warfare – an artefact of culture. And it is presented in the form of four stages: 1) origin: sense – psychophractal; 2) formation: idea – ideal of individual and social ideal – model; 3) functioning: product – competency – ideology – criterion – principle – goods – integrator of social interaction – a means of pressure, aggression, war; 4) climbing: artefacts of planetary geoculture.

The analysis of contradictory of value systems of Chinese and Ukrainian students studying in Kyiv on the basis of a special research is conducted in May-June 2017 in order to establish the possibility of integrating them in the wake of the formation of the Planetary Personality as the ideal of a person of the XXI century.

The value priorities of Ukrainian students including Independence, Hedonism, Benevolence, and Chinese ones – Security, Benevolence, Achievements are determined. The similarity of views relates to the value type of Power + Wealth, it is present among the least important priorities for both Ukrainian and Chinese students. Individual interests predominate among Ukrainian students, and in the mentality of Chinese students, on the contrary, collective interests dominate. The values of Openness to Change and Self-Conception are prevalent among the Ukrainian students. Values of Self-assertion and Saving are in the background. Among the Chinese students, the values of Preservation and Transcendence are the most important, and the values of Self-assertion and Openness to change are in the background. In the general conclusion, it was concluded that with the intensification of social communication between the students of China and Ukraine in the field of business and cultural activity it is possible

to reach the positive perception of the idea of the Planetary personality as a guide to the ideal of a man of the XXI century.

The influence of the world market and its role in the formation of the Planetary personality on the basis of some working hypotheses is found: one of them is as follows: the globalization of market structures which viability is ensured by the social metabolism of a planetary organism and requires a collective worker of a planetary scale; another – the predominance of spiritual production leads to the production of a new personality on a planetary scale in the center of production, which should be united in the form of the ideal of the person of the XXI century with creative thinking and a holistic worldview; the other – it is proved that the information economy, that is, the new division of social labor, automatically requires a system of vocational training of workers with qualitatively new competencies in the field of production of consumer goods / services and management of social processes. It is emphasized that modern economy (new economy, e-commerce, neo-economics, etc.) becomes globalized and creative and requires a qualitatively new creative work force, which is covered by the ideologue of a «market man». The new day is waiting for future specialists of new thinking and for this purpose it requires the introduction of new forms of education and upbringing for the current generation of student youth.

The place and role of philosophy and science as means of integration of the world community in the discourse of the idea of a planetary person are redefined. It is noted that the prerogative here belongs to philosophy, since the idea of the Planetary personality is a product of philosophical studies. Therefore, classical philosophy can become the intellectual basis for the breakthrough to the «new scientific paradigm» (F. Kapra) and the «new world order», «World ethos» (G. Kung) on the basis of its attitudes on rationality, globalization and dialogue. In this horizon, «Feng Yulan's» World Philosophy of the Future «is positively evaluated as a serious proposal for the integration of the efforts of the philosophers of the East and the West to form a new cross-cultural philosophy. It is the philosophy of the East and the West that has the opportunity to introduce the idea of the Planetary personality in the worldview, concepts about world, world perception, the new thinking of a man of the XXI century and world

humanity in the space of information civilization, because these elements should affect the «general picture of the world» which is used by a person in social time and space.

Fundamental science should provide the content of the phenomenon and offer its heuristic model, since under the science «is objectively reliable and systematic knowledge of the phenomena of nature and human life, presented in terms of its regularities and constant order» [92, p.401]. It is emphasized that world science is at a critical stage today, because it is experiencing a moment of equinox in the theory of knowledge, which entails its different form, method of leakage and mission. The risks are highlighted: replacing the man of production by machines, virtualization of space, social processes and personality of a person. In virtuality, the human physiological (biological) body disappears and the virtual body appears, which is attached with arbitrary features, leveling the natural predisposition of gender, race, nationality, appearance, etc. Homo Virtualis – Virtual Man – appears, which is the result of the alienation of a man from his own physicality. This «demolition» of the human nature indicates a new topology of the split: the boundary is laid no longer between the individual and the outside world, but within the individual. We have witnessed the birth of children with new qualities. Other original hypotheses that require scientific interpretation are cultivated.

Fundamental science should respond to such radical changes in morphology and human functionality by developing a qualitatively new theory of personality. The scientific mastery of the idea of the Planetary personality should be completed by constructing a model of the ideal of man of the XXI century, because it «raises» our understanding of man, firstly, to the planetary level of which has long been a conversation in the cultural heritage of the world, and, secondly, gives the world community attributive properties of life and creation in the space outside our planet or on the boundary of the planet and the near space.

The influence of Global Education and planetary training as factors of the implementation of the idea of the Planetary Personality is projected through the processes under the leadership of UN, UNESCO, UNICEF, OSCE, EU, OECD, World Bank. The processes of internationalization, informatization, integration,

westernization, multicultural, transnational, open, distance, virtual, planetary, informal, civic, continuing education are highlighted with the goal of strengthening global and comprehensive education, UN programs such as «Education without borders», the UN Global Initiative for Education for All (2000), the UN Global Initiative «Education Beyond Everything» (2012), etc. Human production is defined as the main process, understood in a narrow and broad sense. Then the concept is considered as an ideologem of educational activity. A global civil society is presented as a natural environment for the creation and reproduction of the generic life of a planetary person in which religion plays the philosophically regulatory role in opposition to philosophy. In its space, the United Nations highlights global civil education, which directly works on our idea of forming of a planetary personality as a subject of the cultural-historical process of the information age. It is worth paying attention to the fact that in recent years the idea of global citizenship has become more important due to the goals of sustainable development, which call «all students to acquire the knowledge and skills necessary to promote sustainable development» [99], in particular, to promote «global citizenship.» It is in the horizon of the Global Civil Society that the generic qualities of a man are revealed: humanity, philanthropy, altruism, love, kindness, attention to person, respect for person, good attitude to all living things, coexistence in the community of tribesmen, ability to prolong the race, morality. In order to evaluate the possibility of creating an integrative system of education of the XXI century, the author draws on the analysis of the educational practices of countries such as Japan, China, the countries of the Arab world, Europe and the United States. In the end, the characteristic of planetary education (content, components, functions, criteria, principles, conditions) is presented, the product of which should become the Planetary personality.

The prospects for further study of the problem of the life cycle of the idea of the Planetary personality are determined. They are practically limitless, since the phenomenon is still only in the stage of formation and is not consolidated in the form of individual and social ideals. An important field for future research of the phenomenon is its transition from the sphere of philosophy to the sphere of fundamental science, which should enrich us with the complete model of the Planetary personality, which should

become a standard, a model for the use in various applied sciences, for example, the theory of education, practical psychology, ethics, ethnology, human ecology, etc. The largest volume and scope of scientific and research work is expected by researchers at the stage of the functioning of the Planetary personality. The study of the viability of this phenomenon is important to follow structural and functional transformations: competence (education) – ideology (training) – principle (management) – product (technology) – goods (market) – artefact (culture).

The final stage on which this phenomenon acquires a cultural form and becomes an artefact, is also a rich source for research work. Since the new culture preserves the information age and becomes a barrier for the transition of the world community to a state of intellectual civilization, and the human race rises to the stage of noosphere being. This step of evolutionary development of the human race will again radically change all our ideas about the Planetary personality and his attributes, as we will deal with the Noospheric personality.

The practical significance of the results is that the conclusions proposed in the research provide an opportunity to deepen the further study of the natural process of self-deployment of the spiritual world of the personality in the planetary community from the individual to the collective consciousness and self-consciousness, which must be completed by the birth of Planetary Personality as an ideal of a new culture, a product of global science, global education and planetary training.

Key words: Planetary Personality, information civilization, planetary social organism, global market, fundamental science, global education, planetary upbringing, East, West.

З М І С Т

ВСТУП	4
Розділ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРОЗГОРТАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ.....	9
1.1. «Планетарна особистість» як головний концепт дослідження	19
1.2. Суперечливість теоретичних поглядів на особистість людини в дискурсі філософем Сходу і Заходу	32
1.3 Принципи, методи і категоріальний апарат дослідження ... <i>Висновки до першого розділу</i>	54
Розділ 2 КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ЯВИЩА ПЛАНЕТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ	55
2.1. Генезис явища Планетарної особистості в контексті цивілізаційного підходу	55
2.2. Життєвий цикл феномена Планетарної особистості	66
<i>Висновки до другого розділу</i>	88
Розділ 3 ДЕТЕРМІНАНТИ САМОРОЗГОРТАННЯ ПЛАНЕТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ	99
3.1. Протистояння ціннісних систем студентської молоді Китаю і України: праксіологічний контекст	110
3.2. Обґрунтування головних детермінант формування Планетарної особистості.....	
3.3. Філософія і наука як засоби інтеграції світової спільноти в дискурсі ідеї Планетарної особистості	122
3.4. Глобальна освіта і планетарне виховання як чинники реалізації ідеї Планетарної особистості	157
3.5. Світовий ринок та його роль у формуванні Планетарної особистості	177
<i>Висновки до третього розділу</i>	
ВИСНОВКИ	188
	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	

*... внутрішній смисл – це якраз те джерело,
з якого струмує вічне життя,
причому витікає з цього джерела
саме серйозність
С.К'єркегор*

ВСТУП

Актуальність теми дослідження перспектив Майбуття саморозгортання особистості людини в контексті глобалізації й інформатизації впливає з декількох причин, а саме: по-перше, криза соціального розвитку планетарного світу кінця ХХ – початку ХХІ століть викликана невідповідністю гіперболізованого технократичного світогляду, абсолютизації принципу раціоналізації життя людини, характеру і змісту виробничих сил перехідного етапу від техногенної до інформаційної доби; по-друге, сучасна глобалістика, створюючи свої макросоціальні моделі, ігнорує антропологічний рівень, що затуманює вибір нами ідеалу людини ХХІ ст., який, узятий за основу в Світовому суспільстві знань, міг би сприяти подоланню кризи; по-третє, перехід від техногенної цивілізації до інформаційної забезпечується швидким природним розвитком особистості людини, що змінює «дух епохи», з якого впливає філософія нежиття як установка на революцію персоналізму, що потребує суб'єктивації нового образу; по-четверте, природним шляхом трансформується тілесність людини і змінюються її атрибутивні властивості сприймати світ, мислити і креативно діяти в новому середовищі; по-п'яте, у когнітивному вимірі загострилась проблема пошуку дистрибутиву – методологічного засобу для інтегрування в цілісний образ людини ХХІ ст.; по-шосте, виникла проблема пояснення «штучної людини», системи людиноподібних роботів і «електронної особистості» загалом та прогнозування перспектив їх присутності в сучасному світі; по-сьоме, людина налаштована на освоєння Близького Космосу, і ми стаємо свідками і учасниками сплеску еллінізму, що свого часу заклав засади нової філософської парадигми: істинне буття – це «духовність, що розгортається до

космічних масштабів», а з іншого – перегукується з космологічною теорією Джордано Бруно, а згодом – з ідеями В. Вернадського, О. Чижевського і К. Ціолковського про «променеве людство».

Тож поліфонія глобальних трансформацій сучасної епохи змушує нас не просто осмислювати їх глибинну логіку, але й ставити і вирішувати питання про майбутній стан і атрибутивні можливості особистості людини XXI ст. як суб'єкта культурно-історичного процесу та його інститутів, впливати на їх розгортання, системно діагностувати, моделювати, конструювати, проектувати і прогнозувати майбутнє в інтересах свого виживання і подальшого збалансованого (сталого) розвитку в планетарному просторі та за його межами.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження Майбуття особистості людини має широкоформатний характер, оскільки в його проблемному полі має знаходитись увесь планетарний світ, що складається із соціальної взаємодії особистості і планетарного людства, що перебуває в різних формах організаційного буття і відтворює його завдяки соціальним інститутам науки, освіти, культури, права, ринку, шлюбу, релігії і т. ін.

Корисними джерелами дослідження входження в наше буття Планетарної особистості є будь-які джерела, що висвітлюють, з одного боку, процес саморозгортання особистості людини в горизонті планетарного розвитку, а з іншого – на евристичні можливості сучасної когнітивістики як науки про свідомість, розум й інтелект людини загалом, а також семантику планетарного буття людини, ролі високої духовності, семантичних одиниць, для освоєння майбуття окремої людини і планетарної спільноти в цілому. Відомо, що значний вклад у розуміння людини внесено китайськими філософськими школами. Маються на увазі праці філософів школи Конфуція: Конфуцій (Кун Фу Цзи) (551–479 рр. до н.е.), Мен-цзи (372–289 рр. до н. е.), Сюнь-цзи (III ст. до н. е.), Ван Ян-міна (Ван Шоу-женя. 1472–1529), Лу Цзю-юань (Лу Сян-шань. 1139–1193); школи моїстів – Мо-цзи; школи легістів – Цзи-Чан (6 ст. до н.е.), Шан-Ян (390–338 рр. до н.е.), Хань Фей-цзи (280–233 рр. до н.е.); школи даосизму – Лао-цзи (VI–V ст. до н. е.), Ян Чжу (Див.: «Ян Чжу», 1956) [113] (кін. V– поч. IV ст. до н.е.), Чжуан Цзи

(369–286 рр. до н. е.); представників філософських течій Середньовіччя: Лю Цзунчжоу (1578–1645), Сунь Ятсена (1866–1925), Янь Юань (Сичжай) (1635–1704), Лян Цичао (1873–1929), Тань Ситун (1865–1898), Янь Фу (1854–1921): Нового часу: Ху Ши (1891–1962), Чжан Лівень (нар. в 1935 р.), Мао Цзедун (1893–1976), Джао Цзунь, Ян Бо (нар. в 1960), Чжоу Женгуан та ін. Особливу увагу важливо звернути на канонізовані трактати Конфуція («Лунь-юй»), Лао-цзи («Дао-де цзін» [20]), книги «Його Святості» Далай-лами («Путь к жизни, полной смысла», «Дхарма» та ін.). Специфіку спільної культурної взаємодії між країнами Європи і Китаєм, що є важливим для розуміння кросскультурних перетворень сучасності, системно розкриті в працях Ши Вей Жень, Фэн Юланя [95], Ян Кунжу, Ся Юцзиня, Су Гуан-хуна і Ю Бяня, окремі елементи і процеси висвітлені в доробках Ван Минхе, Фань Вень-Ланя, Ян Інъяю, Ян Міна та ін.

На європейському небосхилі важливо звернутися до праць класиків філософської думки. Йдеться про безсмертні праці про людину Демокрита, Епікура, Лукреція Кара, Сократа, Протогора, Платона, Аристотеля, Плотіна, Аврелія Августина Блаженного, Ансельма Кантеберійського, Дунса Скотта, Вільяма Оккама, Миколи Кузанського, Френсіса Бекона, Рене Декарта, Томаса Гоббса, Джона Локка, Девіда Юма, Джона Берклі, Бенедикта Спінози, Блеза Паскаля, Шарля Луї де Монтеск'є, Франсуа Вольтера, Жан Жака Руссо, Жульєна Ламетрі, Дені Дідро, Поля Гольбаха, Клода Гельвеція, Людвіга Фейєрбаха, Іммануїла Канта, Георга Гегеля, Вільгельма Шеллінга, Йогана Готліба, Йогана Фіхте, Фрідріха Шеллінга, Артура Шопенгауера, Огюста Конта, Сьєрена К'єркегора, Фрідріха Ніцше, Анрі Бергсона, Вільгельма Дільтея, Георга Зіммеля, Освальда Шпенглера, Карла Маркса, Фрідріха Енгельса, Джосаї Ройса, Бенедетто Кроче, Жанна Іпполіта, Макса Горкгаймера, Теодора Адорно, Юргена Габермаса, Дьєрда Лукача, Антоніо Грамші, Сергія Соловйова, Павла Флоренського, Миколи Бердяєва, Льва Шестова, Василя Розанова, Семена Франка, Костянтина Ціолковського, Олександра Чижевського, Володимира Вернадського, Тейяра де Шардена, Томаса Куна, Імре Лакатоса, Карла Поппера, Клода Леві-Строса, Жака Лакана, Мішеля Фуко, Жака Дерріди, Жіля Дельоза, Жана Бодрійєра, Жана-

Франсуа Ліотара, Ганса Гадамера, Карла Отто Апеля, Поля Рікьора, Вільгельма Райха, Герберта Маркузе, Ернста Блоха, Луї Альтюссера, Джеральда Коена, Зігізмунда Фрейда, Карла-Гюстава Юнга, Еріха Фромма, Мартіна Гайдеггера, Карла Ясперса, Жана-Поля Сартра, Альбера Камю, Габріеля Марселя, Моріса Мерло-Понті, Хосе Ортеги-і-Гассета, Ніколо Аббаньяно, Мартіна Бубера, Мирослава Поповича, Володимира Шинкарука та ін.

Із сучасних авторів, що присвятили свої розвідки ідеї і ідеалам, ми маємо спиратися на праці А. Адлера, Ш. Амонашвілі, В. Андрущенко, О. Базалука, В. Беха, Д. Блануца, Л. Губернського, О. Гомілко, В. Давидовича, І. Девтерова, Л. Єрьоміної, З. Іскандеревої, Е. Ільєнкова, В. Казначєєва, В. Келасьєва, В. Кременя, С. Крилової, Л. Когана, В. Корнієнка, В. Крауса, С. Кримського, В. Лекторського, А. Лизогуба, М. Лукашевича, М. Мамардашвілі, М. Макарової, Г. Маркузе, Н. Мітіної, В. Муляра, П. Новгородцева, А. Новікова, З. Омарова, Т. Розової, О. Спіркіна, Н. Скотної, С. Смагіна, Л. Соловей, Ф. Хаєка, Н. Хамітова, С. Хурунжого, Л. Чорної та ін.

Цінними працями для реалізації головної мети цього дослідження є погляди сучасних дослідників на проблеми глобалізації й інформатизації та їх впливу на сучасне планетарне людство, що швидко трансформується під тиском змін середовища в напрямі становлення Планетарної особистості. Філософсько-соціологічному аналізу глобального розвитку планетарного світу присвячені праці широкого кола українських, китайських і дослідників інших країн: В. Алтухова, Е. Араб-Огли, В. Арутюнова, З. Балабаєвої, З. Бжезинського, Д. Белла, В. Беха, О. Білоруса, І. Валлерстайн, В. Воронкової, Б. Гаврилишина, С. Гантінгтона, С. Мартинюк, М. Михальченка, Папи Іоанна Павла II, А. Печчеї, О. Рябеки, Н. Скотної, О. Сташкевич, А. Тойнбі, О. Тоффлера, Ф. Фукуями, С. Гантінгтона, М. Шепєлева, М. Шульги та ін.

Оскільки Планетарна особистість виникає на межі розвитку планетарного світу і початку Ближнього космосу, то нас мають зацікавити існуючі сьогодні парадигми буття людини саме в цій прикордонній зоні. Тож це праці В. Буданова і його «квантово-синергетична антропологія», А. Госсамі та

«самоусвідомлювальний Всесвіт», А. Мінделла і «квантовий розум», К. Цюлковського – «промисте людство». Вказані концепції отримали подальший розвиток у працях Д. Бека з його «спіральною динамікою», В. Беха – «Планетарна особистість», Д. Бома – «холономний підхід», Б. Величківського – «еволюція свідомості», І. Девтерова – «Інтермен», Д. Деннета – «інтелектуальний розвиток», Н. Еліаса – «Людина замкнена», А. Камю – «Людина бунтуюча», Ю. Левади – «Лукава людина», К. Маркса – «Людина – представник класу», Н. Маслової, Ф. Ніцше – «Надлюдина», Г. Ортеги-і-Гассета – «Людина маси», Д. Рісмана – «Людина одинока», О. Сташкевич – «Ноосферна особистість», Ж. Тоценка – «Парадоксальна людина» і «Людина – кентавр», К. Уїлбера – «інтегральний підхід», Е. Фромма – «Людина споживаюча», С. Хорунжого – «Постлюдина», В. Шубкіна – «Катастрофічна людина», В. Ядова – «Загублена людина» та інших дослідників.

При цьому значно розповсюджені песимістичні оцінки Майбуття людини планетарної. Так, наприклад, А. Тойнбі зазначає, що принципи орієнтації в майбутньому людство втратило, тож на нього очікує самознищення або втрата людської особистості в «тотальному» світовому режимі, або настання «нового середньовіччя». Представники песимістичного напрямку у футурології, наприклад, А. Макдональд, О. Тоффлер, пророкують протягом найближчих 100-150 років (теорії колапсу) глобальну катастрофу. Підтримують М. Мейфорд, Ж. Еллюль, П. Гудмен прогнозом щодо загибелі людства, поневоленого технікою. Зневіру в перспективу людини посилюють тенденції використання робототехніки в сучасній військовій сфері і поки ще поодинокі випадки «бунтів» штучного інтелекту.

Оскільки дослідження націлене на явище, що знаходиться на межі ноуменального і феноменального світів, то найбільш плідними виявилися дослідження проблеми Семантичного всесвіту на принципах духовно-матеріальної єдності світу, цілісності людського буття, що відтворюють динаміку процесу становлення ноумена духовності (О. Донченко, В. Бех, С. Кримський, В. Налімов, М. Попович, І. Степаненко, В. Храмова, В. Шинкарук).

Водночас, на початку ХХІ століття є очевидними дві взаємовиключні тенденції в оцінках дослідниками Майбуття людини *homo sapiens*: одна з яких несе в собі песимістичну перспективу для планетарного людства, а інша, навпаки, через призму сингулярності має оптимістичну перспективу. Суть першої полягає в тому, що планетарне людство рухається в бік занепаду, а іншої – свідчить про те, що планетарна спільнота набирається сили і здатна сингулярним стрибком вийти за межі планетарної системи і заселити Близькій космос. На цій підставі «ми неминуче повинні перейти до обговорення проблем еволюції внутрішнього світу людини. Знайти способи такої дії на нього, щоб внутрішній світ людини перетворився на його основну цінність. Ось тут і лежить ключ до самої людини – збереження виду *homo sapiens* на планеті» (за Н. Масловою) [48, с.141]. Тож на початку ХХІ століття усе «драматично співпало, сконцентрувалося в людині – цій ледве помітній в масштабах Всесвіту антропокосмічній точці» [29, с.59-69].

Це означає, що має бути побудований новий цивілізаційний ідеал, або образ суб'єкта культурно-історичного процесу, що породжується під тиском просторової глобалізації, інтенсивної інформатизації і соціальної комунікації планетарної спільноти, оскільки він веде до породження нової якості життя і життеустрою планетарної людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темою дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Принципи організації та тенденції розвитку вищої освіти у ХХІ ст.» (рішення Вченої ради університету від 22 грудня 2006 р., протокол № 5) та планами науково-дослідної роботи кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, а саме: «Саморегуляція соціального організму країни» (державний реєстраційний номер 0105U000447), «Державно-громадське управління освітою: соціально-філософський аналіз» (державний реєстраційний номер 0113U003006) та ін. Тема дисертації

затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 7 від 23 лютого 2017 р.).

Метою роботи є відтворення закономірностей становлення Планетарної особистості як природного продукту глобалізації й інформатизації в горизонті інформаційної цивілізації.

Реалізація поставленої мети потребує вирішення наступних **завдань**:

- обґрунтувати ідею «Планетарна особистість» як основний концепт дослідження;
- з'ясувати принципи, методи і категоріальний апарат дослідження;
- визначити генезис явища Планетарної спільноти в контексті цивілізаційного підходу;
- змодельювати життєвий цикл феномену «Планетарна особистість»;
- проаналізувати суперечливість теоретичних поглядів на особистість людини в дискурсі філософем Сходу і Заходу;
- здійснити порівняльний аналіз ціннісної свідомості китайської і української студентської молоді на сучасному етапі;
- дослідити детермінанти саморозгортання Планетарної особистості на етапі становлення Світового суспільства знань.

Об'єктом дослідження є планетарний соціальний світ, що набуває рис цілісної організаційної форми – планетарного соціального організму, для іманентних потреб якого виникає і розвивається Планетарна особистість.

Предмет дослідження – генезис Планетарної особистості як ідеї і ідеалу людини інформаційної доби в парадигмі життєвого циклу явища.

Методи дослідження обумовлені метою і характером завдань, що впливають у ході аналізу проблеми саморозгортання особистості людини в умовах підйому планетарного соціального світу до інформаційної цивілізації. Це створює можливість здійснити аналіз становлення особистості людини ХХІ століття з позицій багатовимірності як нової парадигми мислення і принципу додаткової як методологічної основи багатовимірного філософського мислення. Тож застосування багатовимірної пізнавальної оптики дозволяє поєднати безліч

уявлень про ідеал людини, що історично склалися, у відкриту інтегральну систему, представити «сукупне бачення» Планетарної особистості третього тисячоліття. Тому світоглядною парадигмою, що становить онтологічну базу дослідження, є уявлення про єдність матеріального і духовного начал універсуму. Особистість людини в такому випадку розглядається як функціональний орган інформаційного походження, що в умовах превалювання духовного виробництва над матеріальним має буквально «вибухнути» якісно новими атрибутивними властивостями. З огляду на це аналіз процесу розвитку і моделювання ідеалу Планетарної особистості вимагав поєднання діалектичного методу та його понятійного апарату і методів синергетики. Така ідеологема дозволяє аналізувати предметне поле цього дослідження як з позицій західної, так і східної філософії, матеріалізму й ідеалізму, раціоналізму й ірраціоналізму. Головним методологічним засобом є шлях сходження від абстрактного до конкретного. Цей науковий метод обумовлює розгляд явища (предмета), яке вивчається, у розвитку, що припускає аналіз генезису умов виникнення явища (предмета), механізму його розвитку, визначення на цій основі його суті – усебічного відтворення системи внутрішніх зв'язків, що породжують цю конкретність. Вибір інших методів дослідження механізму сходження ідеї Планетарної особистості до ідеалу і повсякденної практики враховує принципи, що зумовлюють сучасну наукову картину світу: системності, динамізму і самоорганізації, і здійснюється залежно від рівня і змісту вирішуваних завдань.

Теоретичне значення цієї науково-дослідної праці визначається науковою новизною отриманих результатів на основі цивілізаційного підходу, що знайшло відображення в наступних положеннях:

Уперше:

– концептуалізовано ідею Планетарної особистості як ідеологему дослідження процесу еволюційного саморозгортання людського роду з набуттям нею у ході подальшого когнітивного сходження властивостей ідеалу людини інформаційної доби, що здатна бути вихідним матеріалом для розбудови планетарною наукою евристичної моделі або позитивного образу людини XXI

століття в горизонті інтенсифікації глобальної освітньої діяльності і поширення планетарної виховної практики з метою формування транскультурних компетенцій і, зрештою, з виходом на кінцевий продукт культурогенезу – Колективну особистість планетарного масштабу;

– відтворено алгоритм саморуху явища Планетарної особистості з ноуменологічного до феноменологічного горизонту за ланцюгом перетворень: смисл (поле) – психофрактал (психіка)– ідея (гносеологія) – навіювання/ переживання (психологія) – ідеал (філософія) – модель (наука) – компетенції (освіта) – ідеологія (виховання) – принцип (управління) – продукт (технологія) – товар (ринок) – артефакт (культура);

– подано життєвий цикл ідеї Планетарної особистості, що складається з чотирьох етапів: 1) зародження: смисл – психофрактал; 2) становлення: ідея – ідеал: особистості і суспільства – модель; 3) функціонування: компетенції – ідеологія – критерій – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії – засіб тиску, агресії, війни; 4) сходження: артефакти планетарної геокультури;

– обґрунтовано ідею Планетарної особистості як диспозитив (від *dispositio* – розташування) та траспозитив (від *trānspositiō* – перекладання, перехід з одного в інше – часовий вимір) для зведення до інтеграційної єдності суперечливих моделей ідеалу людини культурно-історичної парадигми обміну інформаційної доби, з одного боку, а з іншого – зразка підготовки фахівців, яких вимагають окремі сфери сучасного матеріального і духовного виробництва, а саме: «людини ринку», «людини культури», «громадянина світу» або «людини планети/Всесвіту», «людини державної» і т. ін.;

– встановлено закономірність постійного зростання питомої ваги духовного чинника в саморозгортанні планетарної людини; таке зростання відбувається за рахунок прояву її атрибутивних властивостей духовного походження у той час, як тілесний компонент залишається малорухомим у порівнянні з духовним чинником.

Удосконалено:

- засіб задоволення потреби планетарного соціального організму в Планетарній особистості, без якої він не може набрати повноти життєвої сили;
- алгоритм сходження ідеї Планетарної особистості з ноуменального небосхилу у світ феноменальний завдяки наявності суб'єктивованої і об'єктивованої форм діяльності людини;
- метод аналізу елементів і структури життєвого циклу ідеї Планетарної особистості на шляху її сходження з ноуменологічного у феноменологічний світ;
- розуміння саморозгортання Світового громадянського суспільства як родової колиски і середовища життєдіяльності Планетарної особистості;
- специфічні функції соціальних інститутів Світової фундаментальної науки і Світового ринку в становлення ідеальної людини XXI століття;
- вектор трансформації сучасної освіти в напрямі становлення системи глобального навчання і планетарного виховання.

Отримало подальший розвиток:

- прогностична функція філософії, що має передбачати напрями, стан та наслідки саморозгортання соціальних процесів у просторі інформаційної доби і за її межами;
- тенденція до зростання інтелектуальної потужності планетарної людини завдяки становленню колективного інтелекту в сукупності зі збагаченням людини штучним інтелектом;
- ідея взаємозалежності Планетарної особистості, Світового громадянського суспільства, Світової держави і Світового суспільства знань;
- ідея появи безтілесного суб'єкта культурно-історичного процесу на етапі переходу інформаційної цивілізації в інтелектуальну цивілізацію і породженням Ноосферної особистості;
- ідея про те, що духовний світ людини починає домінувати над матеріальним, а духовне вдосконалення пересічної людини і планетарного людства в цілому стане головною інтенцією соціального розвитку сучасного і майбутнього етапів саморозгортання планетарної спільноти;

– розуміння гостроти ризиків з боку входження в наше життя штучного інтелекту і електронної особистості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки, запропоновані в роботі, дають можливість поглибити подальше дослідження природного процесу саморозгортання духовного світу особистості людини у складі планетарної спільноти від індивідуальної до колективної свідомості і самосвідомості, що має завершитись породженням Планетарної особистості як ідеалу нової культури, продукту глобальної науки, глобальної освіти і планетарного виховання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки наукового дослідження були обговорені на засіданні кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Результати дисертаційної роботи оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських наукових заходах, зокрема: науково-практичній конференції «Консолідована інформація в управлінні освітою» (Київ, 15–16 листопада 2016); Круглому столі: «Виклики глобальної освіти» (Київ, 15 грудня 2016); «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 15–19 травня 2017); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Формування духовної безпеки особистості в умовах сьогодення: виклики і проблеми» (Київ, 24 травня 2017); XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і доля нації» (Харків, 19–20 травня 2017); Всеукраїнському круглому столі «Трансформація підготовки менеджерів освіти до реалізації концепції «Нова українська школа» (Київ, 11 квітня 2017); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Особистість студентства і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті» (Київ, ІВО НАПН України, 2 червня 2017); Круглому столі «Лідерський потенціал студентського руху в боротьбі за якісну освіту та демократизацію університетського життя» (Київ, ІВО НАПН України, 2 червня 2017); Круглому столі «Перспективи партнерства вищих навчальних закладів зі школою» (Київ, 12 жовтня 2017); Всеукраїнській науково-практичній

конференції (Київ, 1–2 березня 2018); Шляхи духовного розвитку людини і суспільства/ XVIII Міжнародний Київський Форум (м. Київ, 26-27 травня 2018); Круглому столі «Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні» (Київ, 20 листопада 2018).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРОЗГОРТАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ

1.1. «Планетарна особистість» як головний концепт дослідження

Завдання підрозділу полягає в обґрунтуванні терміна «Планетарна особистість» як головного концепту цього дослідження, тобто є потреба окреслити предмет і водночас дослідницьке поле науково-пошукової роботи.

Ми виходимо з того, що термін «концепт» (від лат. *conceptus* – поняття) – це зміст поняття. Його смислова наповненість полягає у відволіканні від конкретно-мовної форми його вираження [Див.: 52, с. 503]. Іншими словами, концепт – це логічно-інтуїтивна схема вивчення проблеми, встановлення зв'язку між його елементами, а концептуалізація є особливою формою пізнання дійсності [Див.: 88, с. 262].

Стан наукової розробки проблеми ускладнюється тим, що людина є предметом вивчення різних наук: філософії, антропології, соціології, психології, біології, педагогіки, внаслідок чого наукова думка на межі ХХ ст. і ХХІ ст. почала втрачати цілісність і повноту образу людини.

По-іншому, потрібно розкрити сенс предмета дослідження, що схований в інтегрованому вислові «Планетарна особистість», а водночас визначити й межі дослідницького поля. Це пов'язано з тим, що евристична сила концепту «Планетарна особистість» полягає в тому, що він утримує усі необхідні для пізнання нами внутрішні і зовнішні зв'язки: в одному випадку – із внутрішнім світом людини, а в іншому – із зовнішнім середовищем, що нині швидко глобалізується й інформатизується, тобто змінюється, в першому випадку – кількісно, а в другому – якісно.

Постановці цієї проблеми на порядок денний передувала низка негативних явищ, що породжені міжцивілізаційним зсувом кінця ХХ – початку ХХІ століть. Р. Рупова в дослідженні «Антропологические модели в социальной

философии XX – начала XXI веков» цілком слушно зазначає, що «під час уважного розгляду усього цивілізаційного кризового процесу стає очевидним, що чинником цієї ситуації, що породжує, є сама людина і основний зміст її – антропологічна криза» [66, с. 3].

Потреба у визначенні ідеалу людини інформаційної доби обумовлена тим, що «образ людини, яку ми вважаємо істинною, сам стає чинником нашого життя. Він передумовлює характер нашого поводження з нами самими і з іншими людьми, життєву налштованість і вибір завдань» [114, с.448-449].

Починати треба з уточнення понять. Спочатку визначимось щодо терміна «планетарна», що означає світова, загальнопланетарна, всесвітня, планетна, вселенська, глобальна, всесвітова [58]. Цей термін вимушено піднімає наш аналіз предмета дослідження – ідеї Планетарної особистості, на планетарний рівень.

І тут з'являються деякі обставини, з якими ми маємо постійно рахуватись, а саме: враховувати особливості світоглядних ідеологем Сходу і Заходу, специфіку впливу усталених центрів концентрації локалізованих геокультурних цінностей, наприклад, китайських, європейських, індійських, японських, американських, африканських, арабських, індійських та ін.

Планетарний образ людини знаходить своє віддзеркалення в теоретичних працях дослідників Сходу і Заходу, але з різних світоглядних позицій. Матеріалістична традиція, що притаманна європейському світогляду, тобто культивується на Заході, зумовила формування соціологічної (іншими словами, цивілізаційної) і культурологічної парадигм, ідеалістична традиція, що культивується на Сході, зокрема поширена в Китаї, асоціюється, за сучасними уявленнями, з релігійною парадигмою і космізмом. Ці протилежні світоглядні парадигми відрізняються передусім тим, що мають різну «пізнавальну оптику», виокремлюють різні сфери життєдіяльності і різну проблематику становлення людини в горизонті бурхливого саморозгортання інформаційної доби.

Усе свідчить про те, що саме зараз, коли особистість стає цілісною, вона набуває планетарного масштабу. «Положення про те, що тільки на вищому щаблі історичного прогресу створюються об'єктивні передумови формування

структурної цілісності людської особистості, що це перманентний, що знаходиться в абсолютному русі процес, має ключове значення для розуміння логіки суспільно-історичного прогресу» – слушно стверджує А.Гальчинський [18, с.119].

Для П. Тейяра де Шардена, точка «Омега» – це точка гармонізації індивідуального і суспільного, конвергенції цілого і особистості, «асоціації Ego з тим, що є цілим» [76, с.265]. Царство свободи, за Марксом, це водночас і подолання власне матеріальних потреб й інтересів. Царство свободи розташовується по той бік відповідних цінностей [Див.: 18, с.207]. Вельми показово і те, що такий же погляд й у М. Бердяєва. У книзі «О назначении человека» він пише, що «особистість в людині є її незалежність відносно до матеріального світу» [9, с.33]. Дуже важливо, щоб ми піднялися на висоту усвідомлення цієї сентенції.

І, зрештою, за оцінками С. Кримського, «в інтервалі від Нового часу до наших днів виникає планетарна історія, яка синтезує ноосферу, інформаційні передумови суспільства і техносферу сучасної цивілізації. Вона розкриває місце людини у Всесвіті як представника вищих творчих можливостей Універсуму. Тим самим розробляється космічний контекст розвитку людських сутнісних сил, а сама історія, на відміну від буденності, постає в персоналістичному аспекті як хроноструктура людської долі, пасіонарний процес розвитку людської особистості і здійснення її покликань» [35].

Для уточнення змісту терміна «особистість» у ході філософського аналізу потрібно розвести між собою поняття: «індивід», «людина», «особистість» і «особистість людини». Про складність їх розрізнення в горизонті сприйняття їх дослідниками Сходу і Заходу свідчить той факт, що сенс понять «людина», «індивід», «особистість» в китайській мові знаходиться усередині самої матриці ієрогліфічного знаку, який не лише означає, але і зображує суть виразів.

Релігійний контекст цієї проблеми ми не зачіпаємо, оскільки він потребує окремого розгляду в специфічному семантичному полі і з огляду на тисячолітню релігійну практику тлумачення людини.

Тож повернемо до уточнення вищеназваних одиниць аналізу предметного поля. Поняття «індивід» ми вживаємо в його класичному викладенні у філософських словниках і підручниках. Отже, «індивід» (з лат. *individuum* – нероздільне) – це: 1. Людина як одинична природна істота, представник виду *Homo sapiens*, продукт філогенетичного і онтогенетичного розвитку, єдності вродженого і набутого, носій індивідуальних характерних рис (здатки, захоплення тощо). 2. Окремий представник людської спільноти; соціальна істота, яка виходить за межі своєї природної (біологічної) обмеженості, використовує знаряддя, знаки і через них оволодіває власною поведінкою і психічними процесами. Обидва значення терміна «індивід» є взаємопов'язаними.

Поняття «людина» несе в собі дещо інший зміст. Філософський підхід до людини відбиває філософська антропологія як специфічна дисципліна, що вивчає сутність природи людини і мета якої полягає у вивченні індивідуальності людини та її буття [90]. Вона виникла на початку ХХ століття. Основоположниками філософської антропології були західні вчені В. Дільтей та Е. Гуссерль. Хоча сама дисципліна розпочала формуватися ще за часів античної Греції та стародавньої Індії.

Тож людина (лат. *homo*) – жива, наділена інтелектом істота, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури [103]. Відмінними рисами людини, які визначають її унікальність у Всесвіті, є її свідомість, здатність мислити і здатність до здійснення вільного вибору, брати відповідальність за власні дії; наявність моральних суджень. Розрізняють не менше чотирьох підходів до визначення терміну «людина»: 1) людина розумна як біологічний вид; 2) людина як щось, що виходить за межі живого світу і значною мірою протистоїть йому; 3) людина як людство в цілому; 4) людина як індивід, особистість [103].

У східній і західній міфологіях, в античній філософії відобразилось розуміння людини як своєрідного ключа до розгадування багатьох таємниць Всесвіту. У давнину людина не відокремлювала себе від решти природи, відчуваючи свій зв'язок з життям оточуючого світу, що відобразилось в антропоморфізмі – підсвідомому сприйнятті Всесвіту і діючих в ньому сил як

живих істот, подібних до неї самої. У давній міфології і філософії розглядається паралелізм і ізоморфність мікрокосмосу, тобто внутрішнього світу людини, і макрокосмосу – величезного світу, який знаходиться поза людиною. Прикладами цієї космогонічної міфологеми «всесвітньої людини» є пуруша у Ведах, скандинавський Імір в «Едді», китайський Пань-Гу [103].

Згідно з китайськими міфами, спочатку у всесвіті був безформний хаос. З часом в хаосі виникло вселенське яйце, з якого згодом з'явився Пань-гу. Вважається, що помахом величезної сокири Пань-гу відокремив Інь від Ян і вони створили каламутну частину – землю (Інь) і світлу частину – небо (Ян). Щоб Інь і Ян не з'єдналися, Пань-гу кожного дня відштовхував небо від землі. Коли Пань-гу переконався, що земля і небо не з'єднуються і не потребують його підпирання, він помер. Дихання Пань-гу стало вітром, голос – громом, ліве око – сонцем, праве око – місяцем. Руки і ноги утворили чотири сторони світу, тулуб – землю, з крові виникли річки, з вен – дороги, з волосся – зірки, рослини, дерева, з зубів і кісток – метал, з кісткового мозку – нефрит. А паразити на його тілі перетворилися на людей [57].

Погляди на людину постійно змінювались протягом історичного розвитку світової спільноти. Називаючи ті чи інші якості людини, видатні мислителі доходять висновку, що з-поміж них є визначальні, принципово важливі. Упродовж тривалого розвитку філософії виокремлювались з них то одні, то інші: людина є політична (полісна) істота (Аристотель); людина – це мисляча річ (Р. Декарт); людина – це істота, яка виробляє знаряддя праці (Б. Франклін); людина – це тварина, яка має особливу зовнішню організацію і здатність користуватися знаряддями праці та зброєю (К. А. Гельвецій); людина розумна (гомо сапієнс) (К. Лінней); це єдина істота, яка знає, що вона є (К. Ясперс); людина, котра грає, або людина-актор (Й. Тейзінге); сутність людини – сукупність усіх суспільних відносин і предметно-практична діяльність, що є поглибленим визначенням людини як такої, котра працює (гомо фабер) (К. Маркс); зрештою, людина як істота творча.

Цікаві узагальнення щодо відтворення людини в площині історії філософії робить В. Кремень у праці «Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта» [34]. В якій автор зазначає, що в епоху Відродження світ почав оцінюватися через призму людини – «вінця» божественного чи природного творіння. Відзначив, що на зміну геоцентризму прийшов антропоцентризм. На основі останнього стверджується і розвивається європейський гуманізм, покладений в основу просвітницької ідеології. Яка стала основою для виникнення утопічних проєктів, в яких людина стає абстрактним конструктом.

У XVIII столітті, у період бурхливого розвитку капіталізму, у політичній економії А. Сміта виникає поняття «економічна людина» [71]. Світ починає переходити до економцентризму. І надалі кожна епоха визначає інші, свої пріоритети, які впливають на подальший процес існування людини. У часи технократичні людину перетворили на «гвинтик соціальної машини». Сьогодні дедалі частіше говорять про «постлюдину», а подекуди і «протолюдину». Ця обставина вимагає створення нових концептуальних підходів, яким і стає філософія людиноцентризму.

Різні оцінки людини в філософській антропології – *homo religious* (людина релігійна), *homo sapiens* (людина розумна), *homo naturalis* (людина природна), *homo symbolicus* (людина символічна) та ін. – не вичерпують змісту сучасної людини. Адже завдяки зростанню рівня науки і знань значно зростає творчий аспект буття людини. Водночас творчою істотою людина може стати лише в тому випадку, якщо вона є істотою вільною, якщо вона володіє творчою свободою» [34, с.11].

На складність пізнання недаремно звертав увагу ще П. Сорокін. «Людина та її історія виявляються найскладнішими явищами у світі, – підкреслював П. Сорокін. – Пояснити їх за допомогою якогось одного принципу – справа безнадійна. Звідси – хибність і безнадія всяких моністичних теорій, що роблять спроби пояснити історію та діяльність людей за допомогою одного фактора» [72, с.181-182]. Тому вихід планетарної людини в горизонт буття Планетарної

особистості цілком закономірний, оскільки це її відповідь на вимоги «духу нової епохи».

Отже, у цьому дослідженні нас цікавить не планетарна людина, а планетарна особистість. Тому значно важче дійти до порозуміння між Сходом і Заходом щодо поняття «особистість». Термін «особистість» (*persona*) був введений у християнську теологію, як добре нам відомо, Августином [81, с.97]. «Не блукай зовні, але увійди усередину себе», – цей принцип Августина характерний для християнської концепції особистості. Тим самим «християнство звільнило людину від влади космічної нескінченності» (М. Бердяєв). Відроджувальний ідеал людини пов'язаний з пошуком її своєрідності, зі ствердженням її самотньої індивідуальності. У європейській свідомості виникає ідея гуманізму, прославлення людини як вищої цінності.

Таке поняття є найбільш загадковим у цьому трикутнику: індивід – людина – особистість. Ось як його подає «Философская энциклопедия»: «Поняття «особистість» – означає цілісну людину в єдності її індивідуальних властивостей і виконанням нею соціальних функцій (ролей)» [86, с.196]. З таким її визначенням погоджуються дослідники на Сході і Заході, прихильники космогонічного і некосмогонічного світогляду.

Значення відмінності космогонічного і некосмогонічного світогляду полягає в тому, що за відсутності будь-якого «*arche*» («початок») для пояснення творчого процесу, і в умовах, які стають, таким чином, «анархічними» у філософському сенсі цього терміна, хоча «природа» в дійсності зводиться до «різновидів», роди і види як категорії залежать від узагальнень, зроблених аналогічно серед феноменів *sui generis* (свого роду).

Відмінність має первинне значення щодо ідентифікуючої схожості. Наприклад, як чітко висловився Мен-цзи, те, що відрізняє особистість від людської істоти, не є якимось незмінним природним даром, це те, що здобувається досвідом і завжди є індивідуальним культурним вдосконаленням. Навіть Конфуцій, який заявляє, що не може об'єднатися з птахами і тваринами, оскільки він, врешті-решт, людська істота, навіть він наполегливо підкреслює, що

об'єднуватиметься тільки з деякими людськими істотами, тільки з тими, хто розвинений і окультурений [111, с.309].

М. Бердяєв, своєю чергою, стверджував, що «особистість є категорія духовна і етична, вона не народжується від батька і матері, вона духовно твориться, здійснюючи божою ідею про людину. Особистість не природа, а свобода, вона є дух» [8, с.125].

Американський філософ К. Ламонт зазначає, що «інші синоніми або майже синоніми для слова «особистість», – це «свідомість», «розум», «я», «дух» і «его». Щоб уникнути суперечок і плутанини, я зазвичай вживатиму слово «особистість» як певний термін, що означає характерну духовну і емоційну діяльність людини. Але які б слова ми не вживали, необхідно допустити відмінність між тілом і особистістю» [38, с.34-35].

Звернемо увагу на те, як оцінює розвиток поглядів філософів на особистість І. Колеснікова у дослідженні «Механізм смислогенеза в онтогенезе личности»: «У філософії античності становлення людини пов'язується з її здатністю отримання знань і досягнення смислової межі у своєму розвитку. Розуміння особистості як «архітектоники сенсів» актуалізується в сучасній філософії. Спосіб існування особистості – екзистенція, свобода» [31].

У конкретно-історичних обставинах особистість є цілісністю, яка задана певною соціальною системою. Істотним для цього підходу, таким, що отримало розвиток в сучасній соціальній філософії, є відоме твердження К.Маркса про суть людини, яка не є абстрактом, що властивий окремому індивідові. Адже у своїй дійсності сутність людини відображається сукупністю усіх суспільних відносин. Але така марксистська ідеологема заперечує природну здатність людини стати особистістю, а «природні можливості людини не можуть бути рушійними силами її розвитку». На цю обставину звертається увага в «Енциклопедії освіти», що підготовлена у 2008 році за головною редакцією В. Кременя [22]. У ній зазначається, що «визначення поняття «особистість» залежить від того образу людини, який існує в культурі й науці суспільства в конкретний період. Тому

відійшло в минуле однобічне методологічне положення про розуміння сутності людини як «сукупності всіх суспільних відносин» [22, с.627].

Цікаву пропозицію щодо особистості подає В. Бех у праці «Людина і Всесвіт». Особистість (за В. Бехом) – це «системна якість людського організму, провідною функцією якої є породження, підтримка в певних межах основних характеристик суб'єктивізованого потенційного соціального світу з подальшою трансформацією його в нову якість – соціальну природу, що об'єктивізувалася, щоб універсум міг вільно перетікати з однієї фази саморуху в іншу» [11].

З появою підструктури особистості людський організм знаходить специфічну, принаймні таку, що раніше так виразно не проявлялась у жодного з видів живих організмів, атрибутивну властивість – мислення. Останнє виникло для підтримки життєдіяльності цього функціонального органу.

Завдяки механізму мислення людська особистість у своїй структурі породжує специфічну голограму, тобто цілісно відтворює Всесвіт. Про її існування у філософії відомо давно. Це відомий парадокс Лао-цзи: найвеличніше знаходиться у найдрібнішому. Сьогодні ідея людини як універсальної космічної голограми знайшла підтримку не тільки у фізиків, нейропсихологів, але й у філософів [39, с.257-261]. З огляду на це, по-новому звучить твердження Спінози: «Тіло людини є окремим випадком нескінченної протяжності», «розум людини – одна з форм нескінченної думки».

Проте розшифрувати і по-справжньому зрозуміти таку голограму, або відомий парадокс Лао-цзи, західній людині можна тільки після того, коли вона зрозуміє значення поняття «нелокальна інформація» в сучасній фізиці. У нелокальному згорнутому порядку інформація не може характеризуватися локальністю, але «проникає» і (або) «трансцендентує» всі локальності. При цьому не можна не звернути увагу на слова Р.А. Вілсона про те, що «вираз «інформація, що не володіє локальністю», багато в чому нагадує індуїстське поняття Брахмана, китайську концепцію Дао, «Великий розум» Олдоса Хакслі і «Свідомість Будди» [82, с.205].

Наука, що вивчає особистість, називається персонологією (лат. *persona* – особистість). Дослідженнями загальних проблем людської особистості займаються персонологи. При цьому дослідники звертають увагу на те, що «на сучасному етапі розвитку наук, знання не існує єдиного підходу персонологів до розуміння сутності особистості. Вони, у своїй більшості, орієнтуються на «людину культури», культурогенез нації, загальнолюдську аксіосферу.

Не можна не погодитися з висновком І. Беґа, що «розвинені особистісні цінності становлять основу внутрішнього світу особистості». Ціннісну систему людини він розуміє «як складний регулятор людської життєдіяльності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і власне людину, в усіх її об'єктивних характеристиках» [22, с.627]. Для нас принципово важливим є їх висновок про те, що «особистість» виникає як засіб, інструмент для знаходження людиною своєї сутності.

У часи розгортання інформаційної доби значної евристичної ваги набуває космологічний підхід до походження особистості. Головний висновок космологічної теорії про те, що особистість – це тонкоенергетична інформаційна структура, яка пов'язує людський організм з інформаційною складовою універсуму, дозволяє аналізувати закономірності розвитку особистості в енергоінформаційній перспективі, що для нас є надзвичайно перспективним моментом.

Тому потенційно сприятливою для реалізації мети цього дослідження є енергоінформаційна модель особистості В. Беґа, оскільки вона ґрунтується на космологічній теорії походження особистості, а тому органічно вписує її в простір інформаційної доби [11]. Космологічна теорія обумовила принципово нові підходи до розуміння природи людини і її ролі у всесвіті. Це особливо помітно у праці «На порозі сингулярності: планетарна спільнота у вирі Всесвіту» [12].

Тут далі усіх пішов К. Вентцель (1857-1947), який вважав, що найвища мета педагогіки – виховання особистості, що усвідомлює себе Громадянином Всесвіту» [16]. Він зазначав: «Треба навчити дитину спочатку відчувати себе частиною маленького доступного йому для охоплення свідомістю куточка

природи, частиною поля, лісу, поступово розширюючи той клаптик землі, під яким вона сприймає себе як одне ціле з природою, до розмірів Землі як планети, а звідси вже переходити до сонячної системи, до зоряної системи, що становить наш всесвіт, і до безмежної системи всесвітів, що охоплюють весь безмежний Космос» [16, с.162].

Базалук О.О. у праці «Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях» зазначає: «характеристики планетарно-космічної особистості постійно удосконалюються і стають зразком (ідеалом) космічної педагогіки як образ людини майбутнього» [55, с.11].

Щодо особистості, то варто зробити окремі висновки, а саме: по-перше, згідно з космологічним баченням, особистість – це функціональний орган, оскільки виникнення цієї структури в людському організмі обумовлене зовнішньою щодо неї потребою Універсуму в дематеріалізації; по-друге, особистість є органом, який має інформаційне походження і забезпечує розвиток людини як виду в її духовній якості; по-третє, згідно з космологічним розумінням, людина є суб'єктивним втіленням Універсуму, «голограмою Всесвіту», тобто Людина і Всесвіт є ізоморфними структурами. Така передумова послужила основою для створення В. Бехом евристичної моделі фенотипу людської особистості [11, с.28].

Морфологія особистості з цих позицій передбачає становлення в її структурі фізичного, психічного, духовного і соціального блоків. Особистість проявляє атрибутивні властивості завдяки соціальному блоку, що з'являється в ході життєдіяльності людини як функціональний додаток і є оригінальним функціональним органом людини.

При цьому функціональний зв'язок стадій між собою неодноразово дублюється на рівні матеріального і духовного, оскільки вони сформовані з двоєдиного субстанціонального начала – квантового вакууму. На фізичному рівні, як свідчить В.В. Налімов, «нейропептиди пов'язують нервову систему, ендокринну систему і імунну систему в одну «двонаправлену інформаційну мережу» [49, с.103]. На семантичному рівні якісна своєрідність процесів

віддзеркалення в різних рівнях організації універсуму залежить від якості (виду) відповідної інформації.

Водночас зробимо важливе зауваження щодо розуміння предмету цього дослідження. Тут ми спираємось на висновки О. Спіркіна, який спеціально вивчав цей феномен. Він пише: «Людина є цілісною єдністю біологічного (організмного), психічного і соціального рівнів, які формуються з двох: природного і соціального, спадкового і прижиттєво набутого. При цьому людський індивід – це не проста арифметична сума біологічного, психічного і соціального, а їх інтегральна єдність, що призводить до виникнення нового якісного ступеня – людської особистості» [73, с.457].

Висновки до підрозділу

- ретроспективний погляд у минуле свідчить про те, що людина і її ідеальний образ, до реалізації якого намагались закликати в будь-яку епоху планетарну спільноту, постійно були в центрі уваги світової філософської думки, тому на сьогодні ми маємо величезну кількість зразків «ідеальної людини», авторами яких є представники навіть найменшої течії філософської, наукової або релігійної думки;

- висновок про цілісність людської особистості, у структурі якої інтегровані в органічну єдність Фізичний і Семантичний всесвіти завдяки психологічному субстрату з породженням функціональної прибавки або особистості, ми вважаємо квінтесенцією обґрунтування предмета нашого дослідження – особистості людини;

- ідея Планетарної особистості як ідеологема онтологічного буття планетарної спільноти в реаліях інформаційної доби призначена звести існуючі моделі людини ХХІ століття до одного знаменника і вважати її родовим поняттям для усіх інших пропозицій;

- наразі ідея Планетарної особистості має аналізуватися в контексті саморозгортання людської особистості, що є цілісністю з виконавчим механізмом біологічного походження, а її особистісна (соціальна) складова – функціональним органом, генезис якої корінням входить у Семантичний Всесвіт, прояву якого

сприяє інформаційна цивілізація, що швидко просуває уперед розвиток Світового суспільства знань на основі цифрової економіки, фундаментальної науки, глобальної освіти, геокультури і планетарного виховання.

Планетарний характер особистості, що має бути інтегратором світоглядних позицій дослідників Сходу і Заходу, а інакше забезпечити цілісність світсистеми принципово неможливо, потребує більш детального аналізу їх поглядів на майбутнє світової спільноти на шляху до становлення Планетарної особистості. Тому є потреба перейти до порівняльного аналізу саме цих позицій і спрогнозувати можливість порозуміння між світоглядними позиціями або переконатись, що це принципово неможливо.

1.2. Аналіз теоретичних поглядів на особистість людини в дискурсі філософем Сходу і Заходу

Завданням цього підрозділу є порівняльний аналіз філософських поглядів Сходу і Заходу через призму пошуку шляхів інтеграції дослідницьких позицій щодо ідеї Планетарної особистості як системоутворювального чинника планетарного соціального організму і джерела його саморуху в горизонті інформаційної доби.

Філософема (гр. *φίλοσοφία*) – філософське питання, філософська проблема; думки, вислів якогось філософа. Термін використовується в філософській літературі для позначення основного положення, філософської ідеї, що лежить в основі будь-якого вчення [89].

Процес усвідомлення ідеї Планетарної особистості як моделі людини ХХІ століття відбувається в умовах наявності в сучасному планетарному просторі трьох корінних сил: 1) центроспрямованої (Схід), підпорядковує різноманіття єдиного верховному началу; 2) відцентрової (Захід), ініціює особисту свободу; 3) інтегрованої сили, яка синтезувала б перші дві, відкрила б позитивні можливості розвитку людства.

Аналіз рецепції конфуціанства в Європі XVI-XX ст. показує, що до цього часу Захід принципово неготовий вести на рівноправній основі діалог з конфуціанською, а ширше – з не-західними цивілізаціями. За такого діалогу абсолютно не враховуються культурні, економічні та політичні реалії країн Сходу, а нав'язуються свої уявлення, що сформувалися в лоні саме західноєвропейської цивілізації. Це також не сприяє пошуку узгоджених моделей планетарного розвитку ідеалу людини XXI ст.

Постановка питання про ідеал людини XXI ст. притаманна більше західним дослідникам, ніж східним науковцям. Річ у тому, що провідними серед усіх інших аспектів планетарного життя світової спільноти є хронотопологічні фактори, які визначили особливості сприйняття людиною себе в просторі та часі.

Спершу розглянемо об'єктивні і об'єктивовані чинники, до яких ми відносимо планетарну матрицю і ціннісно-смысловий Універсум (С. Кримський), що утворився на початок XXI століття на нашій планеті.

Сьогодні швидкій інтеграції поглядів на Планетарну особистість як на ідеал людини XXI ст. заважає об'єктивний стан планетарної матриці життєустрою світової спільноти, що утворює загальні умови буття людини. Річ у тім, що вона за часів техногенної цивілізації набула ячеючої форми, тобто кожна окрема держава зафіксована в планетарній матриці як самодостатня монада зі своєю системоутворювальною потребою, відповідними технологіями інтелектуального супроводу, засобами її задоволення і захисту. Так, наприклад, за спостереженням В. Нікитенко, у центрі уваги американської нації є домінування у світі, європейської – поширення гуманізму, арабо-ісламської – релігія, китайської – продовження роду, православно-слов'янської – продукування духовності, індійсько-індуїстської – збереження кастової ієрархії, японської – робота, латиноамериканської – пошук ідентичності і утвердження власної індивідуальності, африканської – забезпечення продовольчої проблеми [51].

Захист цих системоутворювальних чинників завжди створює напругу в міжнародному просторі. Тому на стиках державних утворень завжди існує певна напруга [79]. Достатньо сьогодні поглянути на відносини США і Мексики,

Ізраїлю і Палестини, України і Росії, Прибалтики і Росії, Польщі і України. Держави навіть у XXI ст. намагаються відгородитися одна від одної мурами.

У політологічній науці виник і використовується навіть спеціальний термін – фронтір (від англ. *frontier* – «кордон», «порубіжжя») – територія на межі двох різних суспільств. Вона є перехідною зоною, яка, як правило, слабо інтегрована в державні структури та має динамічний характер, характеризується високою взаємодією різних, часто ворожих культур [93].

Але сьогодні процес саморуйнації планетарного світу під тиском трансформації планетарної матриці у бік мережевої структури настільки інтенсивний, що, за прогнозуванням деяких аналітиків, країни помирають як відносно усталені й самостійні структури. Наприклад, за прогнозами Кьєла Нордстрема – професора шведської школи економіки, на Synergy Global Forum, через 50 років замість 218 країн буде всього 600 міст [53]. Далі він зазначає, що «вже через 25 років не буде, наприклад, Австрії, тому що вже зараз Австрія – це Відень і якісь там містечка поруч. Це станеться через зміну системи сприйняття інформації, розвитку транспорту і технологій у цілому» [53].

Однак міжцивілізаційний зсув світової спільноти від техногенної до інформаційної цивілізації завдяки дії механізмів глобалізації, інформатизації і соціальної комунікації поступово перетворює ячеюву структуру планетарної матриці на мережеву, що потребує від нас принципово іншого світобачення перспектив планетарного життя і використання принципово іншого категоріального апарату для пізнання і практичної організації співжиття народів планети. Тому перспектива інтеграції поглядів Сходу і Заходу на Планетарну особистість у цьому аспекті є обнадійливою.

Інша справа – наявність об'єктивованого ціннісно-смыслового наповнення міжнародного і національного простору окремих країн і тенденції його саморозгортання на початку XXI століття. Цей момент вдало подав С.Кримський у статті «Ценностно-смысловой Универсум человека». Він пише: «Так, поволі, під гуркіт науково-технічного перевороту XX століття, на порядку дня сучасності встала гуманітарна революція» [36, с.26]. І далі він продовжує: «...в наш час, коли

філософія дедалі сильніше зростається з людинознавством, соціальний інтелект епохи цікавиться вже, перефразовуючи Ніцше, не так ниткою Аріадни і маршрутом по лабіринту, скільки самою Аріадною. На перший план виступає персоноцентризм» [36, с.26].

Отже, зі зміною наших уявлень про людину і її місце у світі приходять визнання фундаментальності антропного принципу, що лежить в основі ноосоціогенезу планетарного світу і навіть ноокосмогенезу. Тому освоєння ідеї Планетарної особистості є ключем до розуміння змісту не стільки сучасної доби, скільки націлена на інтелектуальну цивілізацію, що стоїть у черзі на зміну інформаційної цивілізації.

Найбільш несприятливим у цьому випадку що заважає визнавати ідею Планетарної особистості як цінність інформаційної доби, є те, що існують суперечності не тільки між державами – осередками планетарної матриці, а те, що в планетарному аксіологічному просторі між специфічними групами країн сформована лінія ціннісного розлому, що отримала назву лімітрофу (від лат. *limitrophus* – прикордонний). Як геополітичне поняття воно вперше виникло, як відомо, ще у Стародавньому Римі.

Дослідження Великого Лімітрофу тісно переплетене з проблематикою досліджень в політичній географії та геополітиці. В. Цимбурський розглядає пояс лімітрофів, що сусідять з Росією, як «Лімітроф-гігант, який, розсікаючи Євро-Азію, виокремлює Росію і надає їй риси своєрідного острова всередині континенту». Він стверджує, наприклад, що «великий міжцивілізаційний пояс (Лімітроф), який тягнеться від Прибалтики через Східну Європу і, охоплюючи Кавказ, пострадянську Центральну Азію і так звану стару Тибет-Синьцзян-Монгольську Центральну Азію, закінчується в Кореї». Він констатує, що цей «пояс територій-проток відділяє Росію від силових центрів, що склалися на платформах інших цивілізацій» [100]. Він вважає, що, швидше за все, саме на Великому Лімітрофі відбуватимуться найважливіші військово-стратегічні і геоекономічні події початку XXI ст. [100].

С. Хатунцев має дещо інший погляд на проблему Великого Лімітрофу. Він описує Великий Лімітроф як смугу, що тягнеться від Фінляндії через Прибалтику, Польщу і Західну Україну, далі через Молдову і Гірський Крим – до Закавказзя та Анатолії. За Каспієм до неї включають частину Туркменістану, Афганістан, Пакистан, Кашмір, Уйгурію, щоб, зрештою, через Монголію, Маньчжурію і Примор'я довести її до Курильської гряди, Алеутських островів і Аляски [96].

Зазначено, що на початок ХХІ століття світовою спільнотою загальними цінностями визнано достатньо багато елементів планетарного життя, що об'єднує народи і держави між собою. Водночас, варто вказати на локальні і національні цінності, що роз'єднують нації і країни світу, наприклад, Китай, арабські країни і Європу. Специфічними цінностями Китаю є: колективізм, бурхливий розвиток і побудова економічної зони «Великого Китаю», авторитет вчення Конфуція, жорстка ієрархічність побудови держави, протистояння американській цивілізації і культурна традиція. Арабські країни особливо цінують вчення Корану, закони шариату, іслам – общинно-орієнтовану релігію, культивують фанатизм, конформізм, покірність, фаталізм, нікчемність особистості і покірність людини волі Аллаха. У країнах ЄС панує орієнтація виключно на особистий успіх, раціоналізм, матеріальну зацікавленість і науку, євро як транснаціональну валюту, світове і регіональне лідерство супроти США (наприклад, в освіті), задоволення потреб НАТО і парадигмальні цінності: розвиток – свобода – пізнання – багатство.

Таким чином, об'єктивовані в аксіологічному просторі цінності стримують поширення ідеї Планетарної особистості як смисли нового періоду розвитку світової спільноти, і потрібен час, щоб вони увійшли в практику життєдіяльності народів світу і стали транснаціональною цінністю.

Далі поглянемо, які суб'єктивовані підстави є для поширення ідеї Планетарної особистості в Семантичному просторі життєдіяльності народів Сходу і Заходу. Для цього звернемося до філософських вчень Китаю, Японії і Європи щодо тлумачення їх філософами і вченими самої ідеї особистості людини,

інтеріоризовану в знаннях, відчуттях і оцінках китайських і європейських дослідників.

Наш інтерес до порозуміння між філософіями Сходу і Заходу з приводу трактування особистості і здатності спрогнозувати модель Планетарної особистості як суб'єкта культурно-історичного процесу в горизонті інформаційної доби є продовженням взаємодії і спілкувань попередніх поколінь дослідників – представників протилежних філософських парадигм.

Поняття особистості в Китаї сформувалося, як відомо, у процесі взаємодії трьох вчень, що якісно розрізняються між собою: конфуціанства, даосизму і буддизму. Протистояння ідей Конфуція і Лао-цзи дало можливість китайським мислителям розробити і порівняти соціальні і біологічні аспекти уявлень про особистість, а вплив буддистської філософії дозволив ці протилежні погляди об'єднати і синтезувати на рівні свідомості.

При цьому конфуціанці заклали філософські ідеї про соціальну гармонію, даоси розвинули теорію про внутрішній нерозривний взаємозв'язок людини з природою, буддисти виклали практичні методи психічної саморегуляції, що дають потенційну можливість свідомо управляти своїм нервово-психічним станом і моделювати власне буття.

Серед філософських досліджень з проблеми особистості в китайській культурі варто звернути увагу на наступні праці: «Личность в традиционном Китае» [42], «Человек и духовная культура Востока» [102], Ли Вейу «Проблема человека в истории философской мысли традиционного Китая» [40], Чена Ханне «Эти поразительные китайцы» [104], С.А. Ан «Образы человека в философской культуре Китая» [2] та ін. З дослідницьких праць у сфері китайської антропології слід звернути увагу на праці Фен Юланя, Ян Кунжу, Ся Юцзиня, Су Гуан-хуна і Ю Бяня [105] та ін.

У цих дослідженнях представник китайської культури неодмінно розглядається через призму соціальних стосунків як з позицій традиційної філософії, так і у світлі сучасності. Так, у праці Фе Хао Юаня «Культурологический аспект структуры личности в прозе Юй Цю Юй» [24; 94],

проводиться порівняльний аналіз понять «особистість» в європейській і китайській світоглядних парадигмах.

У російській літературі особистість і суспільство в Китаї досліджують китаєзнавці А. Кобзєв, Є. Кичанов, О. Мартинов, В. Рубин, Л. Переломов та ін. Істотний внесок у розробку вирішення проблеми особистості в Китаї внесли також М. Абаєв, Л. Борох, Л. Васильєв, Н. Калюжна, М. Конрад, А. Лукьянов [43], Т. Мазур, О. Маслов, І. Семененко, С. Сєрова, М. Титаренко [77] та ін.

Автори намагаються донести до читача не лише багатий і повчальний досвід духовної культури Китаю, але виокремити і обґрунтувати ті умови, в яких проявляються особистісні моменти. Проте щодо виведення проблеми особистості в Китаї, то вчені виходять, на думку О. Середкіної, «в основному з конфуціанського вчення, мало зачіпаючи особистісні аспекти даоських і буддійських вчень» [68].

На основі вищенаведених праць ми, узагальнюючи підходи дослідників Сходу і Заходу, можемо провести порівняльний аналіз протилежностей, що мають «зійтися» в евристичній моделі Планетарної особистості ХХІ століття, а може, і всього третього тисячоліття.

При цьому ми будемо апелювати, з одного боку, головним чином, до китайської філософської думки, оскільки до Сходу належить багато інших країн зі своїми специфічними ментальними і соціальними характеристиками життєустрою, а з іншого – до представників ЄС, у просторі якого знаходиться біля трьох десятків країн, і усі вони різні. Тому тут має йтися про усереднені позиції, що притаманні більшості країн-учасників ЄС і Китаю.

По-перше, це розбіжності у світосприйманні. «Для китайського світосприйняття характерне циклічне розуміння розвитку, загальне для космосу, природи та людини. Все, що колись виникло, має, свого часу, зникнути, щоб виникнути знов у перетвореному вигляді. Все містить в собі свою межу, певну критичну масу росту, межу, за досягнення якої вектор руху неминуче змінює свій напрям на протилежний» [17, с.27].

Водночас «формування європейської цивілізації було обумовлене низкою унікальних і неповторних подій («грецьке диво», народження капіталізму, науково-технічна революція) і відповідно самоосмислювалось за допомогою лінійної концепції часу і визнання таких абсолютно унікальних актів історичної драми, як Боговтілення, або Друге пришествя. Навпаки, китайська цивілізація розвивалася циклічно і самоосмислювалась в термінах теорії «вічного повернення» на круги своя» [78, с.28]. Тут можуть бути певні труднощі у сприйнятті представниками Сходу і Заходу нового зразка планетарного світу і відповідності його ідеалу людини, що пропонується.

По-друге, це сприйняття часу і простору. Для людини Заходу її хронотоп є завжди визначеним, оскільки вона перебуває в конкретному теперішньому, визначеному щодо минулого, що йому передує, та майбутнього, що прийде за ним. Зміст минулого є визначеним, об'єктивне уявлення про нього є цінністю. Подібне відчуття часу дає можливість усвідомлювати себе таким, що піддається змінам і може слугувати об'єктом порівняння. Для східної людини існування в режимі циклічного часу породжує відчуття вічного повтору, відчуття іманентності власного буття буттю світу, природи. Те, що було, є тим, що повториться, тому об'єктивне знання про перше не є цінністю.

Тож топологічне відчуття людини Заходу ґрунтується на розділенні світу матеріального і духовного, тоді як холістичне світосприйняття людини Сходу поширюється і на сферу духовних сутностей, які розглядаються як частина дійсності, таким чином світосприйняття доповнюється містичною складовою. Таке становище породжає особливі відмінні статуси: людина Заходу постає як залучений спостерігач, який діє, але зберігає свою автономність, а східна людина завжди залишається частиною процесу. Метафорично можна говорити про західну людину-молекулу і атомарну людину Сходу.

По-третє, це різне сприйняття самого феномена особистості людини. При цьому ми тут не маємо можливості вдаватися в історичний дискурс становлення особистості в китайській або європейській думці, оскільки цим проблемам присвячені окремі наукові праці і дисертаційні дослідження [74; 98]. Нас

цікавлять лише головні протилежності у сприйнятті особистості людини в дискурсі китайської і європейської філософської і наукової думки з метою можливості їх приведення до дистрибутиву Планетарної особистості.

У сучасному Китаї людина залишається синкретною. Незважаючи на проникнення в суспільну думку впродовж ХХ століття ідей лібералізму, її сприйняття залишається утаємниченим. «Традиційно в Китаї людина осмислювалась в категоріях антропокосмічного світогляду, коли людина тлумачилася як «серце всесвіту», тобто між людиною і космосом існувала взаємна відповідність. Сама людська суб'єктивність розумілася у вигляді міри усвідомлення людиною своєї буттєвої повноти, бо вона належала і зовнішньому світу. Порожнеча в китайській філософській традиції є первозданним хаосом, світом без форм, з якого випливає весь емпіричний світ і в нього повертається, що і фіксується у вічній взаємодії двох начал – темного, жіночого Інь і світлого, чоловічого Ян» [110, с.23].

Серед філософів конфуціанської школи, які приділяли увагу проблемі людини і її функціонуванню в суспільстві, можна назвати засновника цього філософсько-етичного напрямку Конфуція (провідна праця – «Луньюй» («Бесіди та розміркування»), Мен-цзи, Сюнь-цзи, Лу Цзю-юань, Ван Ян-міна. Найбільш послідовними опонентами конфуціанців, які пропонували своє бачення і проблеми людини, вважаються моїсти, зокрема, засновник школи Мо-цзи та легісти (Цзи-Чан, Шан-Ян та Хань Фей-цзи).

У межах згаданих концепцій природа людини визначається як природжено добра (конфуціанство), виключно зла (деякі неоконфуціанці), різниться щодо кожної окремої особи (моїсти), є переважно злою, хоча й зустрічаються «ідеальні люди» (легізм). Вихідною умовою формування досконалої людини є: благородне походження (конфуціанство), наявність інтелектуальних здібностей та моральних чеснот поза залежністю від соціального походження (моїсти), вроджена здатність до досягнення природи всього суцього (легісти).

Даосизм традиційно розглядають у контексті протиставлення його теоретичних підстав базовим положенням конфуціанської ідеології. Найбільш

принципові розходження між цими філософськими системами пролягає по лінії розуміння місця людини в соціумі і універсумі та оцінки результатів впливу суспільства на особу. Провідним джерелом знання щодо даоської концепції людини слугують філософські трактати Лао-цзи, Ян Чжу Чжуан Цзи.

Буддизм як релігійне учення стверджує первинність духовного і вторинність матеріального. Найпоширенішим постулатом буддизму є твердження, що існування всіх речей залежить від свідомості, страждання існує не в реальному житті, а у власному серці. Щастя залежить від внутрішнього світу. Для розвитку буддизму в Китаї величезну роль відіграли видатні учені, серед них і майстри буддизму, такі як Хуї Нен, Ма Цзу, І-Син, Дзю Мо Ло Ши, Шен Щю і Сюань Цзан.

Особливості дослідження проблеми людини в Новий період розвитку філософської думки Китаю полягають у поєднанні двох основних тенденцій: з одного боку, зберігається традиційне осмислення зазначеної проблематики в межах основних філософсько-ідеологічних течій конфуціанства (Лю Цзунчжоу, Янь Юань), даосизму, буддизму, що в деяких випадках поєднується зі спробами синтезу провідних ідей всіх трьох напрямів; з іншого – саме в період Нового Часу Китай «відкривається» світу, що дозволяє не тільки Заходу долучитися до унікальних здобутків китайської культури, але й Китаю сприйняти досягнення європейської наукової думки, зокрема і суспільної теорії, що знайшли оригінальне тлумачення в межах китайського світогляду (Тань Ситун, Сунь Ятсен, Янь Фу, Лян Цичао).

Дослідження особистості в новітній період в Китаї тісно пов'язане з історичними процесами, ареною яких стає Китайська держава у XX–XXI століттях. На початку досліджуваного періоду зберігається тенденція ліберального підходу в розгляді особистості (Ху Ши). Друга половина XX ст. знаменується значним впливом комуністичної ідеології на китайський науковий і філософський дискурс, для цього етапу показовим є феномен «маоїстської особистості», чесноти якої обґрунтовуються в працях Мао Цзедуна. Іншою течією дискурсу проблематики особистості і її формування є праці представників

китайської діаспори, зокрема Ян Бо. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., зважаючи на зміни в політичній системі китайської держави, розпочався «ліберальний ренесанс» в суспільних науках, що знайшло своє відображення і в концепціях людини, особистості, водночас, китайські дослідники звертаються до традиційних парадигм (Чжан Лівень, Джао Цзунь, Чжоу Женгуан).

Водночас китайський філософський дискурс проблеми формування особистості людини як окремий предмет дослідження не виокремлюється, хоча й існує декілька досліджень, присвячених проблемі людини та особистості в цьому контексті. Так, можна згадати праці Л. Делюсіна [42], Т. Григорьєвої [62], А. Кобзева [27], В. Рубіна [65], Л. Степанової [75], А. Тюріна [80], Є. Штейнера [108; 109] та ін.

Каменем спотикання може стати тлумачення морфологічної структури особистості людини. У китайській традиції тіло і дух інтегровані в ціле і не виокремлюються як відносно самостійні складові. У той час, як європейська думка припускає існування духовності поза межами фізичного тіла людини. Так, наприклад, А. Кобзев зазначає: «...китайський термін «шень» і відповідний йому російський термін «особистість» («обличчя»), власне кажучи, двозначні. Слово «шень» має пряме значення «тіло», «тулуб», складаючи опозицію з терміном «синь» («серце», «дух», «душа», «свідомість»), але означає також і цілісну, з духом і тілом, особу, персону. Під словом же «особистість» («обличчя») розуміється як цілісний духовно-тілесний індивід, так і одна духовна істота без всяких тілесних атрибутів. Недаремно «особистістю» називається іпостась суто безтілесного бога» [28, с.287].

Ґрунтуючись саме на другому розумінні особистості, Л. Фейєрбах міг писати, що «бог є чиста, абсолютна, вільна від природних меж особистість» [83, с.219]. Навіть повністю очищений від усіх антропоморфних рис і гранично абстрактний бог у тих, що ревізують християнську доктрину, сучасних теологів, проте залишається особою. Така, наприклад, «точка Омега» П. Тейяра де Шардена [76, с.252-266].

Звернемо увагу на те, що особистість тут визначена безтілесною, тобто існує явищем без будь-яких тілесних атрибутів. Особою залишається й бог, «очищений від усіх антропоморфних рис». Це привідкриває для нас лінгвістичний канал для сприйняття віртуальної особистості.

У Китаї ж, навпаки, не лише самотійно так і не виникла ідея особистісного бога, але навіть після ґрунтовного знайомства з християнством не була цілком усвідомлена ідея бога як носія людської особистості [28, с.288]. Переконливим свідченням цього слугує відсутність одноманітності в передаванні терміна «особистість» в китайському перекладі Біблії [69].

Еквівалентами його тут є слова «мянь (мао)» і «лянь (мянь)», часом використовується сполучення «ці се». «Причому, – зазначає А. Кобзев, – у вживанні цих ієрогліфів спостерігається певна регулярність: обличчя бога, як правило, означає ієрогліф «мянь», а обличчя людини – «лянь» (зустрічаються і протилежні випадки, частіше – позначення людської особистості через «мянь»). Проте, оскільки ієрогліф «мянь» має ширше значення, ніж «лянь» – «лицьова сторона, зовнішній вигляд», для передачі ідеї бога саме як носія людської особистості доречніше було б застосувати ієрогліф «лянь», а не «мянь» [28, с.288-289].

Отже, є труднощі семантичного походження, оскільки терміни «шень» і «особистість», співпадаючи щодо одного ряду значень, розходяться до антагонізму щодо іншого. Поєднання поняття особистості як суб'єкта з поняттям тіла спостерігається також в семантиці ієрогліфів «ти», «цюй», «гун». Таке неспівпадіння чітко виражається у відмінності символічних об'єктів, обраних китайцями і європейцями для передачі поняття «особистість».

Ще раз підкреслимо, що китайському усвідомленню особистості через фізичний компонент, або завдяки поняттю «тіло», протистоїть європейське її усвідомлення через духовний компонент, або завдяки поняттю «обличчя».

Таким чином, проблема співвідношення душі і тіла вирішується в межах китайського світосприйняття в термінах принципової кінцевості існування і матеріальної, і духовної субстанцій, що, поєднуючись, утворюють людину.

Християнська теза «прах до праху» тут нібито доповнюється ідеєю «душа до душ». Звичайно, цей принцип є «протилежним християнській ідеї безсмертя душі, що продовжує існувати в трансцендентальному світі як віддиференційоване від інших духовних сутностей утворення після закінчення фізичного існування людини» [98, с.54].

Ідея щодо відсутності потойбічного існування людини, хай навіть у формі індивідуалізованої духовної субстанції, вкоріненість в актуальному бутті, на нашу думку, є «однією з передумов формування колективізму як характерної риси китайського менталітету, що є протилежністю західному індивідуалізму» [98, с.56].

Роджер Т. Еймс у праці «Индивид как «фокус-поле» в классическом конфуцианстве» подає п'ять варіантів – підходів, образів або моделей особистості у вченні Конфуція. Перша модель – «порожниста людина», у площині якої китайський «індивідуум» визначається як особливий вид самозречення, або безособистості; друга модель – автономна особистість; третя – органічне «Я», четверта – «Я» як частина цілого; п'ята – особистість як фокус і поле в моделі «фокус-поле» [110, с.295-317]. До аналізу цього фрагмента ми ще повернемося далі, оскільки в ньому подаються властивості особистості, що є привабливими для інформаційної доби як інтегративні елементи ідеалу особистості Майбутнього.

У зворотному плані європейський підхід до особистості людини не збігається з баченням цього явища китайською філософською думкою. Л. Степанова в дослідженні «Личность в философских традициях Китая» зазначає, що «Особистість у тому розумінні, в якому ми звикли її обґрунтовувати в західній філософії в категоріях «індивідуальність», «божественність», «свобода» і т. ін., не була предметом філософських дискусій на Сході. Китайські мудреці, формулюючи принципи побудови соціальної гармонії, що базувалися на ідеальному поєднанні філософського, культурного і політичного аспектів буття особистості, не мали необхідності розвивати абстрактні, містичні і трансцендентальні теми» [74]. Далі вона подає головні характеристики особистості в різних світоглядних парадигмах, що розповсюджені в Китаї» [74].

А. Кокорін у статті «Человек в философии Древнего Китая» на основі положень теорії конвенціонального знання, оцінюючи конфуціанство, пише: «Особистість не була для Конфуція первинним атомом, як, наприклад, суспільство може представлятися нам аналогією живого організму або якогось складного механізму. Не про протиставлення суспільства людині говорить він у своїх знаменитих «Изречениях». Він говорить про те, що означає бути людиною, особливою істотою з унікальними гідністю і силою, які в ній утілюються. ...Знайти культуру і через неї створити стосунки, людські відносини, символічні за своєю суттю, визначувані традиціями, і що ґрунтуються на пошані і обов'язках. Саме тут і народжується людина» [30].

І далі він доходить висновку про те, що «людина у філософії конфуціанства соціальна». Це – «державна людина». Вона несе певну соціальну функцію і зобов'язана виконувати її. Вчення Конфуція полягає, головним чином, у поясненні чотирьох необхідних для кожної людини достоїнств (так званих «Чотирьох начал») і ствердженні трьох стосунків. Перші – це: «жень» (Людяність), «і» (Справедливість), «чі» (Етикет), «чжі» (Розум). Ними має прикрашати себе кожен. Ідеалом конфуціанства є освіта людини, «благородного чоловіка» (цзюнь-цзи). Тільки коли людина поєднає в собі усі перелічені вище якості, вона і може бути такою названа.

Отже, в основу людини конфуціанство вклало розумні соціальні конвенції, засновані на багатовікових традиціях, що отримали форму ритуалів. Як державна ідеологія конфуціанство з'явилася дуже вчасно, щоб угамувати смути і дати суспільству новий ідеал, що спирається на авторитет Шляху Древніх» [30]. При цьому дослідники зауважують, що в китайській теоретичній думці шлях розвитку уявлень про особистість є односпрямованим, а в Європі – таким, що завдяки дії християнства змінив свій напрям. Це сталося в епоху зародження основних світових філософій, зокрема старогрецької і китайської, що відомий нам за термінологією А. Вебера і К. Ясперса, як «осьовий час» – Axenzeit [114, с.39-50].

Вважаємо, що незважаючи на вищенаведені розбіжності у сприйнятті явища сучасної особистості людини китайською і європейською теоретичними думками,

усе ж можливо розглядати ідею Планетарної особистості як дистрибутив, тобто засіб інтеграції різних підходів до ідеалу людини XXI століття.

По-четверте, це різне сприйняття свободи людини на Сході і Заході створює реальну напругу у взаємодії двох протилежних течій сучасності. Якщо виходити з марксистського вчення, що лежить в основі китайського суспільства, то «вільна індивідуальність людини, за висловом Маркса, ґрунтується «на універсальному розвитку індивідів і на перетворенні їх колективної суспільної продуктивності в їх суспільне надбання» [45, с.101].

Далі К. Маркс і Ф. Енгельс писали в «Німецькій ідеології» про те, що «тільки в колективі індивід отримує засоби, що дають йому можливість всебічного розвитку своїх задатків, і, отже, тільки в колективі можлива особиста свобода» [46, с.75]. Ці ж акценти розставлені і в «Святому сімействі»: «Якщо людина за своєю природою суспільна істота, то вона, виходить, тільки в суспільстві може розвивати свою справжню природу, і про силу її природи треба судити за силою всього суспільства» [47, с.146].

Тож європейське сприйняття свободи ґрунтується, знову ж таки, на лібералізмі. Найповнішим формулюванням ідей лібералізму є, як відомо, французька Декларація прав людини і громадянина (1789). Саме вона проголосила основні права людини, що є основою ліберального устрою суспільства: (1) свобода, (2) власність, (3) безпека, (4) право спротиву насильству. Загалом, ці права утворюють громадянську свободу, що не допускає приватної правової залежності в будь-якій формі і гарантує повний прояв приватної ініціативи [60, с.402].

Про те, що між європейцями і представниками азійсько-тихоокеанського регіону з цього питання існують суперечності, відомо давно. Так, наприклад, цінності, що покладені європейцями в основу «Всеобщей декларации прав человека» (1948), викликали різку реакцію прем'єр-міністра Малайзії Махатхіра Мохамеда, який ще у липні 1997 р. зажадав повної її ревізії, яка, з його погляду, абсолютно «застаріла», адже не враховує традиційні цінності азійських культур, а, значить, не може задовольняти їх політичні і культурні вимоги [68]. Багато

азіатських країн, насамперед Малайзія, Сінгапур, Китай, критикують «західне» розуміння прав людини з його надмірно «індивідуалістичним духом» і посилаються при цьому на так звані «азійські цінності», орієнтовані, передусім, на колектив.

По-п'яте, різка межа між громадянами і країнами Сходу і Заходу в розумінні сім'ї і родинного виховання, оскільки східний менталітет не може сприйняти крайнощів європейської поведінки щодо шлюбу і сім'ї.

«Китайська сім'я відрізняється тим, що в ній яскраво виражений контраст між сучасним життям і давніми родинними традиціями. Незважаючи на дії сучасної культури, у Китаї не відмовилися від традицій, які зберігаються не сотнями, а тисячами років, і які неможливо просто взяти і забути» [70].

Криза Європи безпосередньо пов'язана з кризою сім'ї. 13-14 вересня 2013 року у Кракові відбулась Міжнародна конференція «Роль Католицької Церкви у процесі європейської інтеграції». Темою зібрання стала «Сім'я в сучасній Європі» [64]. Виступаючи на ній, кардинал Дзівіш сказав: «Не є перебільшенням сказати, що сім'я в Європі перебуває під загрозою від самого фундаменту. Упродовж цілих століть ніхто не ставив під сумнів зразок сім'ї, базованої на природному законі, тобто на подружжі як спільності любові чоловіка й жінки. Така спільність за своєю природою відкрита на передачу життя. Сім'ї творять первинні, вихідні ланки для постання ширших спільнот, місцевих суспільств, народів, а також спільності цінностей і традицій Європи» [64].

По-шосте, це різноспрямованість національних культур Китаю і Японії. У Китаї культура знаходиться в руслі вчення Конфуція, а по світу скрізь створюються школи Конфуція. Його ідеологемами нині охоплена еліта китайської держави. Конфуцій вважав, що справжній правитель веде за собою; люди погоджуються і добровільно за ним йдуть; те, чому навчають і що наслідують, складає традицію, Шлях Древніх. Якщо зміст традиції відповідає Волі Неба (інша форма «наказу»), вона співпадає з Шляхом Древніх, бо Небесна воля немінлива. Визнаючи усе це, Конфуцій вибирає, насамперед, у своєму вченні Шлях Древніх, традицію» [30].

Таким чином, китайська філософія «звернена» назад, оскільки керується ідеологемами минулого часу. І це відбувається у той час, як планетарна спільнота пройшла рубіж неповернення до минулого, оскільки форми життя і темп їй нині диктує інформаційна доба. У сфері пізнання ми вийшли на поріг еквітоксу, тобто стоїмо на порозі кординальних змін, набуття іншого виду, іншого способу протікання і опанування зовсім іншою місією в суспільстві. Тож єдине, на що варто звернути увагу, то це на те, що китайська філософська думка все ж таки почала шукати точки дотику з поглядами Заходу, що уважно вдивляється в морок майбутнього.

Аналогом китайського шляху древніх в Японії культивується Шлях богів (Сінто) [63]. Згідно з синтоїстськими уявленнями, світ різноманітний і єдиний водночас, пронизаний божественними еманациями. Немає непрохідної межі між людьми і богами, між тими, що живуть, і тими, що пішли (ми б сказали «у світ інший», але для японців немає «іншого світу»). Японські боги-камі живуть всюди: на Землі, на Небі, в будь-якому явищі Природи, але присутні незримо. Тому, зазвичай, не говорять про Сінто як про систему поглядів. Це саме Шлях, що визначив життя і культуру японців.

Японський вчений Ясумаро вводить поняття, що відбивають властивості національного характеру японців: їх ставлення до Виконання як до Творчості, віра в те, що праця освячена богами. У кожного ремесла, наприклад ткацтво, посів і збір рису, виготовлення дзеркал або будівництво храмів, є своє божество – камі. Така мета Шляху: людина покликана утілити Дух Творіння (Дзока), стати Триєдиним з Небом і Землею. Це по-перше.

По-друге, японці вірять в те, що світ вийшов не з Хаосу, а виявлений богами з первинної суміші (за «Нихон січи» – з яйця), коли ця суміш тільки почала тверднути. Ще не були явлені Форми, Ім'я, але вже дали про себе знати властивості Творчості і Виконання. «Три божества зробили почин творіння», прийшли у взаємодію сили Інь і Ян, і усе стало утворюватися.

По-третє, ієрогліф «творіння» – Дзока (дзо/цукуру – «створювати», но/бакеру – «перетворюватися») означає не стільки створений світ, скільки світ

здуманий: яким він повинен стати за Небесним задумом, тобто той досконалий порядок, з якого почалося і до якого наближається Буття. У християнській традиції – за Божим Промислом, очікується Царство небесне; у буддизмі – Нірвана, у Сінто – світ Небесних богів» [63].

За японською філософською традицією – потік часу є нерозривним у горизонті шляху Сінто. Тому далеко не випадково, що саме Сінто називають Основою, або «коренем» японської культури, отже, є в цьому Шляху щось, не залежне від часу. При цьому «любов до порожнечі, незаповненого простору, до недомовки – властивість японського смаку. Несвобода суперечить Шляху богів – поза свободою ніщо не стане самим собою. «Одне в усьому, і усе в Одному»: лише наслідуючи свій Шлях, досягають Єдиного» [63].

По-четверте, це діаметральна різниця в ідеологіях організації життєустрою людини і народу. Як відомо, у Китаї панівною ідеологією, на якій будується життєустрій народу, є комуністична, що розробляється, підтримується і відтворюється Комуністичною партією Китаю. Її сутність полягає в культивуванні цілої низки специфічних ідеологем, а саме: керівна роль компартії, провідна роль робітничого класу, пріоритет державної власності, примат колективного над особистісним, суспільство загальної рівності та свободи.

Однак з поверненням до складу країни Ганконгу державна ідеологія пом'якшала, і дві протилежні форми власності нині «уживаються» під дахом однієї країни. Зважаючи на нові обставини і те, що за порушення правових норм у китайській державі традиційно каралась родина до четвертого коліна, то можна вважати, що на тлі комуністичної ідеології проростає ідеологія-супутник або так званий комунітаризм (від англ. community – спільнота, громада, община), напрямок сучасної думки, що виник у 80-і роки ХХ ст.

У той час, як Європа «замішана» на ідеології лібералізму, вона є не тільки в головах філософів, але є поширеною серед європейських політиків і бізнесменів. У Європарламенті представники ліберальної ідеї мають, наприклад, понад 30 партій і є п'ятою за чисельністю фракцією. Їх об'єднує система ліберальних цінностей: парламентський устрій держави, приватна власність, вільне

підприємництво і демократичні свободи. «Найважливіший постулат лібералізму – встановлення балансу між сферами суспільства та особистих інтересів» [610, с.308]. За Ч. Тейлером, втрата лібералізмом морального ідеалу призводить до виникнення в сучасному суспільстві трьох хвороб: індивідуалізму, інструментального мислення і «опікунської влади» [60, с.348]. Це означає, що пошук компромісу тут ще попереду, але можливий.

По-п'яте, це суперечності у сфері розуміння держави, управління суспільством і поведінкою людини в соціумі здається принципово можливим за умови узгодженого намагання обох сторін досягти колективно визначеної мети. Це можливо, оскільки «в основі управління китайським соціумом і функціонування держави лежать принципи органіцистської філософії, що і пояснює незвичайну стійкість китайської цивілізації. Перший принцип полягає в тому, що держава розумілася як владний дім, династичне древо у вигляді якогось «єдиного тіла», яке охоплювало всіх членів роду, живих і мертвих. Функція государя полягала в підтримці цієї єдності шляхом здійснення жертвопринесень покійним предкам, що характеризувало його як посередника між земним і небесним світом.

Другий принцип є тлумачення правителя як осереддя космічних сил, фокусу світового круговороту; на ньому лежить місія благоустрою всесвіту, що додає йому морального авторитету. Істотною є та фундаментальна обставина, згідно з якою суспільство і природа розглядалися як живе тіло, як живий організм. Управління соціумом, у такому разі, було невідривне від змін у природі, виходячи при цьому з органічної концепції суспільства, в якому благополуччя кожної людини обумовлене співпрацею всіх індивідів» [59, с.123].

У цілому ж Китай і Європа володіють, на нашу думку, специфічними наборами інструментарію для саморегуляції планетарного соціального розвитку. За набором вони відрізняються один від одного, а за функціональними можливостями дозволяють справно виконати цю функцію. Якщо ЄС розбудовує демократію як засіб ліберального впливу на соціальний розвиток територіальної

громади, то в Китаї для цього використовуються три головні філософські напрями: конфуціанство, даосизм і буддизм.

Чітка динаміка у сфері управління китайськими керівниками соціальними процесами переконує нас, що у випадку постановки проблеми про формування Планетарної особистості як взірця людини XXI століття завдання буде вирішене. Водночас звернення до вчень європейських мислителів буде сприяти прогнозуванню і проектуванню шляхів подальшого саморозгортання особистості як джерела соціального світу. І в цьому ми вбачаємо необхідність і важливість інтеграції знань Сходу і Заходу про Планетарну особистість на етапі саморозгортання інформаційної цивілізації.

Суб'єктивні оцінки пересічної особистості є першим дотиком до практичного оволодіння ідеєю Планетарної особистості. Така теза з'являється внаслідок того, що ця ідея несе новий життєустрій планетарній спільноті і новий спосіб життя кожній пересічній людині. Такі пропозиції можуть бути сприйняті людьми або можуть бути відкинуті ними.

Уже на початку XXI століття на пересічну особистість звалилось декілька речей, що її лякає майбутнє. Крім екологічної катастрофи, агресивного потоку біжінців з усього світу і гострих військових конфліктів, тихенько «на голубиних ніжках» (за М. Хайдеггером) у наше життя входять радикальні зміни, що перевертають до гори дригом усталений спосіб життя пересічної людини. Про що йде мова? По-перше, штучний інтелект набуває загрозливої сили не стільки у військовій сфері, скільки в повсякденному побутовому житті. По-друге, сучасний рівень розробки систем робототехніки досяг такого рівня, що протягом 15-20 років вона здатна виштовхнути на вулицю основну масу працівників. По-третє, наступ штучного інтелекту і робототехніки настільки якісний, що постало питання про визнання існування електронної особистості з правовою фіксацією її прав, обов'язків і відповідальності. По-четверте, електронні засоби відстежування поведінки пересічної людини на вулиці, в офісі, дома досягли такого рівня, що її приватне життя стає відомим усім і бажаним, і тим, хто не бажає щось про нього знати. По-п'яте, кібератаки хакерів на соціальні мережі ставлять під загрозу

управління хімічними виробництвами, атомними електростанціями, військовими об'єктами, аеропортами, залізницями, банками, лікарнями, літаками, потягами, хірургічними операціями і іншими процесами життєзабезпечення людини.

Логічно виникає питання: де ж слід шукати ідеал людини XXI століття? З вищевикладеного матеріалу впливає декілька варіантів відповіді на нього. Якщо виходити з логіки китайської філософії, то відповідь слід шукати у минулому часі на основі синтезу ідей конфуціанства, вчення даосів і буддизму, а згодом корегувати його зміст і форми реалізації під конкретні умови інформаційної доби. Це можливо, оскільки, за визначенням В.М. Алексєєва, традиційний Китай – це «країна інтенсивної культури, що не залишила жодного явища життя у початковій формі» [1, с.107]. Це перший варіант.

Другий варіант – запозичити стиль поведінки японської громади і постійно «рухатись у потоці часу, що сам винесе на поверхню життя ідеал людини». Така наша впевненість полягає в тому, що на відміну від китайського погляду на хід історії «японська думка не допускає розриву між минулим, теперішнім і майбутнім часом» [63].

Третій варіант – європейського походження і спрямований він на пошук теоретичної відповіді на поставлене питання, оскільки добре науково підготовлена громада ЄС має інтелектуальні здібності зазирнути в Майбутнє і розгледіти в його мороку риси особистості людини, що буде адекватною вимогам інформаційної доби.

Є ще й четвертий варіант. Він більш розтягнутий у часі, але й сталіший, оскільки полягає в синтезі об'єктивної дії планетарного соціального організму і суб'єктивної дії філософської думки – інтелектуальної еліти планетарної спільноти – у пошуках теоретичного обґрунтування відповідної евристичної ідеї і побудови наукою моделі ідеальної людини XXI століття.

При цьому ми бачимо з вищевикладеного матеріалу, що на порозі інформаційної доби європейська теоретична думка більше наблизилась до усвідомлення нагальної потреби світової спільноти у формалізації ідеї Планетарної особистості, то у реальному житті китайська і японська громади

більше наближені до неї на практиці, оскільки культивують принцип колективізму управління громадськими справами, практично живуть колективами, поділяють колективну відповідальність за стан власних і суспільних справ та ведуть колективний спосіб життя.

Чому ми відстоюємо і пропагуємо саме ідею Планетарної особистості, буде розглянуто далі, а наразі можемо підвести певні підсумки з вищевикладеного матеріалу.

Висновки до підрозділу

- розглянуті об'єктивні і об'єктивовані, суб'єктивовані і суб'єктивні чинники, що впливають на формування і визнання ідеї Планетарної особистості як ідеалу людини XXI століття, і з'ясовано, що жоден з них на сьогодні прямо не сприяє її закріпленню у свідомості пересічної людини і у філософських розвідках ні з боку китайської, ні з боку європейської думки;

- найбільш потужно на її генезис впливає становлення планетарного соціального організму, що потребує адекватної собі рушійної сили, а саме Планетарної особистості, і силою потреб соціального метаболізму він розсуває перепони на цьому шляху;

- на практиці центропрямована і центробіжна сили не врівноважені між собою, тому потоки інтелектуальної енергії світової спільноти розпорошені в соціальному просторі ячеєвої структури планети, що поступово набирає мережевої структури і тим самим має упорядкувати енергетичні потоки в напрямі дії мейнстріму еволюційного розвитку планетарної спільноти;

- наявні лімітрофі і фронтони, ціннісні розломи техногенної доби, глокалізація світової культури і численні суперечності між філософами Сходу і Заходу щодо категоріального апарату теорії особистості, співвідношення тіла і духа, розбіжності у світосприйманні, різне сприйняття часу і простору, різне тлумачення самого явища особистості людини, її структури і функціоналу, діаметральна різниця в ідеології організації життєустрою людини і народу, різні панівні ідеології, якими послуговуються народи, різне сприйняття свободи особистості, різнонаправленість національних культур, подолання суперечностей

у сфері управління суспільством і поведінкою людини, різка межа між громадянами і країнами Сходу і Заходу в розумінні сім'ї і родинного виховання, зрештою, суб'єктивні відносини між представниками молоді Сходу і Заходу свідчать про те, що існує величезна прірва між народами Сходу і Заходу, яку подолати швидко нікому не вдасться;

- як наслідок, маємо декілька різних поглядів на простір пошуку ідеалу особистості людини ХХІ століття і третього тисячоліття: перший – шукати його в минулому (позиція китайської філософської думки); другий – не шукати, а рухатись, оскільки потік часу нерозривний, і він уже несе в собі ідеал майбутньої людини (позиція японської філософської думки), третій – намагатись розгледіти його в мороку майбутнього часу (позиція західної філософської думки); четвертий – звернутись до релігійної моделі і обґрунтовувати боголюдину як символ майбутньої доби (позиція російської релігійної філософської думки);

- залишається відкритим питання про те, яка саме складова людини має вийти на перший план в інформаційну добу буття планетарної спільноти: фізична (тіло) чи духовна (особистість), що принципово впливає на вибір механізму і засобів впливу на її формування;

- парадокс інформаційного етапу еволюційного розвитку планетарної спільноти гостро полягає в тому, що світоглядні парадигми Сходу і Заходу мають «зійтись», незважаючи на кардинальні розбіжності в поглядах на людину, в одному фокусі, і зупинитись на інтегративному образі людини Майбутнього часу;

- при цьому слід зазначити, що вчення Конфуція про людину забезпечує гомеостаз планетарної соціальної системи, а вчення даосів сприяє гомеорезу, тобто її подальшому розвитку, водночас вчення буддистів спрямоване на саморегуляцію соціальних процесів. Звернення до вчень європейських мислителів сприяє прогнозуванню і проектуванню шляхів подальшого саморозгортання соціального світу. І в цьому ми вбачаємо необхідність і важливість інтеграції знань Сходу і Заходу про Планетарну особистість на етапі саморозгортання інформаційної цивілізації.

Таким чином, ми підійшли до необхідності обрати інструментарій для вирішення поставлених у вступі завдань. Це завдання виявляється досить складним, оскільки предмет дослідження ще не з'явився на повний зріст на арені соціального життя планетарної спільноти. Водночас процеси, що супроводжують його у площині суспільства, заявили про себе і вимагають активізації суб'єктивного чинника, від визрівання якого прямо залежать темпи і якість соціального розвитку планетарної спільноти.

1.3. Принципи, методи і категоріальний апарат дослідження

Завданням цього підрозділу є аналіз методологічних підходів і умов філософського обґрунтування явища Планетарної особистості як основи для дослідження ідеалу людини ХХІ століття.

Сила філософської рефлексії будь-якого явища, а фантом Планетарної особистості тут не є винятком, окрім критичного принципу, що дає змогу описати, пояснити і спрогнозувати наслідки закономірностей, полягає в тому, що вона формує евристичний принцип пізнання, тобто виконує роль джерела якісно нового знання про метаморфози планетарної людини в інформаційну добу. А це можливо лише завдяки тому, що саме «філософська рефлексія сконцентрована на усвідомленні й осмисленні граничних підстав буття, мислення і людської культури в цілому» [87, с.717].

Серед останніх теоретичних напрацювань західної філософської антропології щодо осмислення долі і перспектив людини в контексті сучасного цивілізаційного розвитку для нас мають праці М. Бердяєва, М. Гайдеггера, В. Налімова, М. Мойсеєва, Ж. Сартра, В. Соловйова, С. Франка, М. Шелера, П. Тейяра де Шардена та ін.

Ми також маємо спиратись на напрацювання постгуманізму, що розкриті у працях Л. Альтюссера, Н. Бадмінгтона, Р. Барта, Ж. Бодрійяра, М. Гайдеггера, Ж. Ліотара, Е. Морена, Б. Ридінгса, М. Фуко, Д. Херевея та ін.

Ідеї трансгуманізму, що висвітлені у працях Н. Бострома, Дж. Д. Бернала, Ф. Віларда, Д. Гакслі, А. Гордеєва, Е. Дрекслера, Р. Еттінджера, Ф. Есфандіара, Р. Курцвейла, Е. Леруа, М. Мінські, М. Мора, Д. Пірса, Е. Фінберга, М. Федорова, Дж. Б. С. Холдейна, К. Ціолковського, теж є для нас корисними.

Світоглядною парадигмою, що становить онтологічну базу дослідження, є ідеологема про єдність матеріального і духовного начал універсуму. Особистість людини у такому випадку розглядається як функціональний орган інформаційного походження, що в умовах превалювання духовного виробництва над матеріальним має буквально «вибухнути» якісно новими атрибутивними властивостями.

Зважаючи на це, аналіз процесу розвитку і моделювання явища Планетарної особистості потребує поєднання діалектичного методу і методів синергетики, що дозволяють розкрити органіку цього процесу, дати глибшу характеристику механізму впливу явища на особистість і основні фази її розвитку. Тож обрана ідеологема дозволяє аналізувати предметне поле цього дослідження як з позицій західної, так і східної філософії, матеріалізму і ідеалізму, раціоналізму і ірраціоналізму. Тут важливо виходити з конвенціональності сприйняття дослідниками Сходу і Заходу наявного знання.

У дослідженні явища Планетарної особистості ми маємо намір оперувати загальновідомими принципами філософського і наукового пізнання. Принципи пізнання є, як відомо, потужними методологічними засобами в будь-якому дослідженні. Найбільш результативними у цьому дослідженні ми визнаємо принципи діяльності, синергетики, діалектики.

Саме вони зазнають найбільшого методологічного навантаження в з'ясуванні сутності і змісту ідеї Планетарної особистості і інших антропологічних метаморфоз проблемного поля нашої пошукової роботи. Ці три принципи утворюють методологічний трикутник взаємозалежностей між світоглядами Сходу (шлях Дао, синергетика), Заходу (діалектика), що суміщається механізмом повсякденної діяльності пересічної людини, в якому взаємоурівноважуються раціональні й ірраціональні імпульси і позиції.

Тут ми повинні наголосити на значній евристичній вазі принципу нашого дослідження – принципу діяльності, оскільки він утворює субстанційну основу – онтологічно однорідну систему, що складається з Планетарної особистості і знаннєвого суспільства як продукту соціальної взаємодії людей, тому він є певною матрицею і системоутворювальним принципом проблемного поля цього дослідження.

Отже, для виконання завдань нашого дослідження, що полягають у з'ясуванні явища Планетарної особистості на етапі входження планетарного соціального світу в простір інформаційної цивілізації, для нас дуже важливо зрозуміти методологічну різноманітність поняття «діяльність», оскільки саме використання її відтворює цілісність нашого буття, без якої немислиме продовження родоводу планетарної спільноти.

Універсальність поняття «діяльність» у горизонті ідеї Планетарної особистості породжує таку унікальну властивість, як поліфункціональність, що матеріалізується у сфері техніки, біоті живого і соціумі. Тож у нашому випадку діяльність відіграє, як мінімум, сім функцій: 1) діяльність як пояснювальний принцип; 2) діяльність як предмет об'єктивного наукового аналізу, тобто як така, що членується, відтворюється в теоретичній картині певної наукової парадигми, а саме: організаційної, зовнішньої і внутрішньої роботи особистості; 3) діяльність як субстанційна основа родового життя людини, що зумовлює морфологію функціональних систем: особистості й суспільства; 4) діяльність як предмет управління; 5) діяльність як предмет проектування; 6) діяльність соціальна як цінність; 7) діяльність соціальна як предмет теоретичного узагальнення та наслідування у формі пошуку і відтворення типових духовних продуктів різних епох [112, с. 134-135].

Сьогодні найперспективнішим прийомом використання принципу діяльності є операції суб'єктивації – об'єктивації ідеї Планетарної особистості. Фактично, ідея Планетарної особистості вже є в семантичному просторі сьогодення, якщо ми її осмислюємо і пропонуємо іншим дослідникам приєднатися до неї. Це означає, що вона частково суб'єктивована, і наразі

проблема полягає в її об'єктивації для доступу інших дослідників з метою поширення серед педагогів і вихователів ідеалу людини ХХІ століття.

Становлення ідеї Планетарної особистості відбувається повністю на основі законів синергетики. Це означає, що є потреба звернутись до філософського вчення Дао, що є світоглядною основою синергетичного підходу до управління складною, багатовимірною й нелінійною системою самовідтворення планетарного соціального життя. Один із постулатів даосизму свідчить: «Річ отримує життя, імплантуючись у пустотний потік перетворень» [44, с.44]. Тому далеко не випадково в «Книжці Перемен» підкреслюється: «Природні закони не є зовнішніми силами щодо речей; вони утілюють гармонію руху, властиву самим речам» [25, с.198].

Філософія Дао ґрунтується, як відомо, на фундаментальному положенні, згідно з яким синергетика виходить не з силової дії, а з правильної топологічної конфігурації, архітектури, резонансної дії на складне, нелінійне середовище, що самоорганізується, тобто ця філософія є вираженням спонтанності існування [15; 19].

Із синергетичного бачення випливає, що наслідком пізнання законів взаємодії людини, природи і суспільства та безпосередньою передумовою позитивної життєдіяльності людини ХХІ століття має стати визнання кожною особистістю нерозривного зв'язку із цими надсистемами й прийняття ідеї коеволюції антропологічних ідей Сходу і Заходу. Це дає людині не тільки можливість свідомо та ефективно використовувати об'єктивні закони у своїй практичній діяльності, а й гарантію того, що її необачні дії щодо зовнішніх систем не призведуть до ушкодження власного зовнішнього середовища [50, с.44-45].

Діалектика розкриває, у свою чергу, співбуття Планетарної особистості і Світового суспільства знань на основі трьох законів: 1) взаємопереходу кількісних та якісних змін; 2) єдності та боротьби протилежностей; 3) заперечення заперечення та системи принципів діалектики: принцип розвитку, загального зв'язку, тотожності (єдність) діалектики, логіки і теорії пізнання, принцип

сходження від абстрактного до конкретного, принцип єдності логічного й історичного.

Система принципів діалектики впливає із самої своєї сутності як учення про всезагальні зв'язки та розвиток. Отже, двома вихідними принципами діалектики є принцип історизму (пов'язаний з ідеєю розвитку) і принцип всезагального зв'язку. На основі принципу історизму ми маємо відтворити ланцюг визрівання явища Планетарної особистості у ході планетарного культурно-історичного процесу. Він у діалектико-матеріалістичній інтерпретації акцентує увагу на необхідності дослідження будь-якого процесу, явища в динамічному контексті, тобто в єдності його минулого, теперішнього і майбутнього, а отже, у процесі розвитку. Другим базовим принципом діалектики є принцип усезагального зв'язку. «Суть його полягає в тому, що в ньому виражається матеріальність світу, яка зумовлює зв'язок усього з усім, зокрема і між різними формами руху матерії» [73, с.154].

Принцип усезагального зв'язку дає змогу розглянути проблему формування Планетарної особистості як цілісну систему, окремі компоненти якої утворюють власні виміри вивчення цього феномена, демонструючи водночас певні спільні підходи. Наявність таких взаємозв'язків дає змогу аналізувати характер впливу східних і західних виховних систем одна на одну, що виражається у взаємному збагаченні шляхом критики й засвоєння переосмислених ідей.

Наступний діалектичний принцип – конкретності – розгортається з категорії конкретного. Конкретне (конкретність) – це філософська категорія, що виражає об'єкт чи систему взаємопов'язаних об'єктів у сукупності всіх аспектів та зв'язків. Принцип конкретності висуває декілька вимог: а) «вивести» це явище з його субстанційної ознаки (головної, суттєвої сторони) і відтворити його як діалектично розчленоване ціле; б) простежити заломлення загального в одиничному; в) урахувати кількісні умови часу, місця та інші обставини, що змінюють буття цього предмета [85, с.144]. Застосування цього принципу дає змогу розглянути життєдіяльність особистості як форму буття людини в цивілізаційному русі. Тому загальна концепція саморозгортання Планетарної

особистості має бути розгорнута крізь положення різних, навіть протилежних, філософських напрямів, підходів і т. ін., водночас у ній знайшли відображення ідейні трансформації, що відбулися в останні роки у вищенаведених філософських системах Сходу і Заходу.

Принцип цілісності можна охарактеризувати як свого роду узагальнення, трансформацію категорій «частина» і «ціле», законів їх взаємодії. Частина і ціле тісно пов'язані між собою. Ціле має смисл тільки щодо частин, з яких воно утворене, а частина немислима поза цілим. Як справедливо зазначає Т. Павлов, «якщо ціле не складається з різних частин, воно не є і не може бути цілим. Частини, зі свого боку, якщо не мають особливостей саме як частини, не можуть бути частинами свого цілого, а значить, ціле не було б їх цілим, а частини не були б його частинами» [56, с.47].

Принцип дуалізму (О. Демін) має бути покладеним в основу дослідження переходу предмета дослідження в «просторі-часі», «інформація-енергія», «суб'єктивне-об'єктивне», «суб'єктивоване-об'єктивоване» та ін. «Парадигма дуалізму сформувала нове бачення світобудови, що відкриває можливість відповісти на усі головні питання фізичної картини світу. Найважливішим положенням цієї картини світу є стаціонарність просторової структури матерії» [21, с.313].

Отже, у цьому дослідженні для пояснення процесів породження, становлення, функціонування та розвитку властивостей явища Планетарної особистості мають бути використані такі принципи: цілісності, розвитку, всезагального зв'язку, усебічності, об'єктивності, онтологічної (матеріальної й духовної) і функціональної єдності соціального світу, а також принцип єдності теорії й практики тощо. Їх суттєво мають доповнити принципи індетермінізму (нелінійного детермінізму), непередбачуваності, нетелеологічності, мультикаузальності, незворотності, варіативності та ін. [7, с.52].

Водночас допоможуть нам з'ясувати специфіку мислення в галузі еволюціонуючих систем-процесів сім принципів синергетики: два принципи буття (гомеостатичність та ієрархічність) і п'ять принципів становлення

(нелінійність, нестійкість, незамкненість, динамічна ієрархічність, спостережливість) [4, с.79].

Методологічні підходи є дещо іншою сходинкою в дослідженні явища Планетарної особистості. Скільки існує філософських течій і конкретних наукових напрямів, стільки ж можна нарахувати інструментальних підходів до вивчення цього явища. Вибір провідного підходу до прогнозування перспектив саморозгортання особистості людини в горизонті ХХІ століття є вільним вибором дослідника і обумовлюється, на нашу думку, лише метою дослідження, якщо він не задається ззовні.

Тому для реалізації мети нашого дослідження ми обираємо цивілізаційний підхід, а саме: відтворення закономірностей становлення Планетарної особистості як продукту глобалізації і інформатизації в горизонті становлення інформаційної єдності планетарної спільноти. Категорійний ряд, утворюваний категорією «цивілізація», що розгортає горизонти дослідницької роботи, має такий вигляд: цивілізація – цивілізаційний принцип – цивілізаційний підхід – теорія цивілізації – цивілізаційний метод (цивілізаційна методологія).

Проблемам цивілізації людини як її джерела та залежності між людиною і типом зв'язку в соціальному світі присвячені, як відомо, праці В. Бека, І. Бойченка, М. Бойченка, В. Вернадського, С. Гудожника, Л. Гумільова, Г. Ділігенського, Б. Єрасова, З. Самчука, Н. Скотної, С. Мартинюк, М. Мойсєєва, Г. Клімова, Л. Олеха, І. Предборської, О. Рябеки, О. Сташкевич, Ю. Яковця та ін.

Взаємозв'язок планетарної спільноти із зовнішнім середовищем буття розглянуто в працях В. Буданова – «квантово-синергетична антропологія», А. Госвами – «самоусвідомлюючий Всесвіт», А. Мінделла – «квантовий розум», К. Цюлковського – «променисте людство» і дістав подальшого розвитку в працях Д. Бека – «спірально динаміка», Д. Бома – «холономний підхід», Б. Величковського – «еволюція свідомості», Д. Деннета – «інтелектуальний розвиток», К. Уілбера – «інтегральний підхід» та ін.

Головним методологічним засобом дослідження особистості планетарної людини на підставі обраного світоглядного підходу є шлях сходження від

абстрактного до конкретного. Цей науковий метод обумовлює розглядання явища (предмета), що вивчається, у розвитку, що припускає аналіз генезису (умов виникнення явища (предмета), механізму його розвитку, визначення на цій основі його суті – усебічного відтворення системи внутрішніх зв'язків, що породжують цю конкретність).

Окрім основного методу, до якого ми віднесли сходження від абстрактного до конкретного, у дослідженні ми змушені застосовувати низку інших загальнонаукових і спеціальних методів. Можливість дослідження Планетарної особистості як соціальної системи забезпечується використанням методу дедукції. Цей метод передбачає розумовий процес, в якому знання про елемент класу виводиться із знання загальних властивостей усього класу [6, с.103].

Використання методу аналізу, що передбачає мисленнєве розчленування досліджуваного об'єкта на складові елементи з метою вивчення його структури, окремих ознак, властивостей, внутрішніх зв'язків та відношень [6, с.96], уможливило виокремити в системі філософських уявлень мислителів (на різних етапах розвитку філософської думки) антропологічні компоненти, в яких знайшли відображення тези щодо природи людини, її місця у світі природи і в суспільстві.

Використання методу синтезу, що передбачає мисленнєве поєднання складових сторін, елементів, властивостей, зв'язків досліджуваного об'єкта й вивчення цього об'єкта як єдиного цілого [6, с.97], дало змогу сформулювати уявлення про особливості формування Планетарної особистості шляхом осмислення філософського та наукового дискурсу цієї проблематики.

До спеціальнонаукових методів пізнання належать: метод наукової абстракції, метод редукції, метод порівняльного (компаративного) аналізу, індукція і дедукція, принципи єдності логічного й історичного, статистичні спостереження, моделювання процесів, економіко-математичні методи, проектування, прогнозування та ін. Їх використання в нашому дослідженні не тільки обов'язкове, а й визначальне для забезпечення якості його теоретичного рівня.

Ми не можемо довго зупинятись на аналізі евристичних можливостей таких варіацій, тому підкреслимо лише особливе значення системного підходу для реалізації мети нашого дослідження. Системний підхід як специфічний метод наукового пізнання отримав поширення в працях багатьох дослідників. Значний внесок у методологію системних досліджень зробили В. Афанасьєв, І. Блауберг, М. Бойченко, М. Каган, В. Карташов, Д. Клілауд, В. Кузьмін, О. Леонтьєв, В. Садовський, Г. Щедровицький, Е. Юдін та інші.

Його цінність полягає в тому, що Планетарна особистість стає теоретично доступною і функціонально більш зрозумілою в системі «людина – суспільство». Тому коли аналіз стосується вивчення перспектив саморозгортання особистості людини на етапі міжцивілізаційного зсуву, принципово важливо знайти саме ту соціальну цілісність, у складі якої вона зароджується і функціонує, має природну траєкторію еволюційного розвитку в складі людської спільноти, що об'єктивно відповідає геологічним процесам планетарного життя. Єдність утримує детермінанти становлення особистості.

З одного боку, це загальний процес природного саморозгортання людини і роду людського як філи розумної живої речовини, а з другого – це породження якісно нових соціальних конструкцій, що створюють планетарній людині сприятливі умови її життеустрою. Сьогодні йдеться про Світове суспільство знань, Світовий уряд, Глобальне громадянське суспільство, а за іншими оцінками – планетарний соціальний організм.

Далі є сенс уточнити категоріальний апарат цього дослідження, оскільки аналіз поняття – це та сила, якою філософія впливає на науку. Окрім того, філософія може собі дозволити, на відміну від науки, вибіркоче або системне зондування переднього краю еволюції людини і соціального світу, прогнозувати на свій смак розвиток планетарних процесів і подій на основі власного світобачення і суб'єктивного світорозуміння.

Зрозуміло, що ми не можемо приділити уваги усім семантичним одиницям, що будуть задіяні в аналітично-пошуковій роботі, більше того, постійно доводиться звертатись до термінології різних філософських течій Сходу і Заходу.

Тому ми прокоментуємо лише ті з них, що виявляються визначальними для реалізації мети нашого дослідження.

Звернемо увагу ще на одну обставину. Вона стосується пояснення механізму сходження ідеї Планетарної особистості з ноуменального у феноменальний горизонт буття. Для початку нагадаємо, що механізм дії понять заснований на порівнянні смислів, що містяться в них, то зовні він виступає як мова. Завдяки мові духовний світ самовиражається в об'єктивній реальності. Мова, матеріалізуючись, породжує текст. Рух же понять у філософському дослідженні, власне, і складає суть останнього, оскільки логіка, покладена в основу такої нової системи понять, буде відбивати логіку саморозгортання соціального світу в горизонті інформаційної доби.

Початок операціональності понять цього дослідження ми вже заклали, коли в першому підрозділі уточнили поняття «індивід», «людина», «особистість», «особистість людини». Тепер для нас принциповим моментом є уточнити поняття «ідея», «ідеал», «феномен», «ноумен», «ноомен», «суб'єктивоване» і «об'єктивоване», «суб'єктивне», «об'єктивне» та ін.

Термін «ідея» у дослідженні відіграє основну роль. Це пояснюється тим, що сьогодні ми маємо справу з планетарним світом, що вже майже повністю глобалізувався, оскільки фактично має онтологічну [13; 67], інформаційну [101], мовну [5], організаційну [3] єдність. На практиці виходить так, що інтенсивно формується соціальна цілісність, яка має ознаки і властивості планетарного соціального організму, а системоутворюючий чинник – Планетарна особистість – відсутній. Це є величезний і невиправданий нонсенс! Тому ми, у цьому випадку, й відстоюємо свою ідею – пропозицію про Планетарну особистість.

Л.Чорна в праці «У пошуках ідеалу» розглянула формування та етимологічне значення поняття «ідея». Вона зазначає, що «коректне розуміння поняття «ідея» є запорукою проведення філософського аналізу за будь-якою проблематикою на належному рівні. Адже вказана категорія є своєрідним базовим елементом, необхідним для побудови світоглядної конструкції в будь-якій сфері як філософської думки, так і наукового знання. Вивчення та тлумачення поняття

«ідея» викликало інтерес у значної кількості філософів, починаючи від найдавніших часів і до наших днів» [107, с.15].

Серед них вона вказує на таких видатних мислителів, як Демокрит, Платон, Арістотель, Плотін, Аврелій Августин, Рене Декарт, Джон Локк, Джордж Берклі, Девід Юм, Іммануїл Кант, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель, Йоган Готліб Фіхте, Карл Маркс. Можна без перебільшення констатувати, що до цієї проблематики зверталися всі видатні філософи.

Ми погоджуємось з дослідницею, що на перший погляд термін «ідея» здається вельми простим поняттям, що етимологічно сягає корінням давньогрецької мови: «ιδέα» – це «вид, поняття, образ», у подальшому від «εἶδω» – «бачити», а також праіндоєвропейської «weide» – «бачити». Слово «ідея» тлумачилось лінгвістами як основна причина та джерело історичного розвитку в ідеалістичній філософії; поняття, уявлення, що відбиває дійсність у свідомості людини, виражає ставлення до неї і є найважливішим принципом світогляду; основна, головна думка, задум, що визначає зміст; план, думка, намір; уявний образ [23, с.235].

Так, застосовуючись у сучасній філософії як абстрактне уявлення про реальний чи можливий об'єкт пізнання, що охоплює знання про його сутність, ідея може тлумачитися подвійно: 1) як структура індивідуальної свідомості, за допомогою якої людина формує знання про об'єкт пізнання (матеріалістичні тлумачення); 2) як принципова риса буття, що в кінцевому результаті розглядається як складна ієрархія ідей чи як головний задум, проект буття (ідеалістичні тлумачення) [92, с.325]. Окрім того, ідея виконує регулятивну і синтезуючу функцію в практичній діяльності та пізнанні [14, с.196].

З найдавніших часів ідеї виконували декілька завдань: вони «узагальнювали практичний досвід, сприяли відтворенню різноманітних форм реальності, відображали реальне в ідеальному, а також ідеальне в його недосяжності. Ідеї є водночас формою відтворення реального світу та засобом перетворення реальності, освоєння майбутнього.

Ідеї синтезували знання конкретної людини про світ у цілісну картину та систему, слугували людству теоретичною моделлю в поясненні й осмисленні різноманітних процесів у суспільстві; виконували функцію активних евристичних принципів у пізнанні людиною світу; орієнтували науково-практичні пошуки гіпотетичного майбутнього. Більше того, ідеї вплетені в практичну діяльність людей, ставали їхньою метою, а тому, у сукупності, й впливали так чи інакше на хід загальнолюдського соціального прогресу» [33, с.48].

В ідеї об'єктивне піднімається до рівня цілей і прагнень суб'єкта, створений об'єктивно-істинний образ стає його внутрішньою потребою, тим, що він повинен внести у світ за допомогою своєї практичної діяльності [Див.: 32, с.248].

У наявній науковій і довідниковій літературі відбито довгий шлях становлення терміна «ідея» і її іманентний зв'язок з терміном «ідеал», що також для нас є вкрай важливим. Інтерпретація ідеалу і сьогодні є злободенною темою дискусій у сучасній філософії [Див.: 106].

Дослідженню проблеми ідеалу присвячені праці С.М. Булгакова, Е.В. Ільєнкова, В. Крауса, І. Канта, П.І. Новгородцева, Є.М. Трубецького, С.Л. Франка. Серед сучасних українських філософів: В.Ю. Барков, В.П. Заблоцький, В.О. Корнієнко, Ю.Г. Легенький, Т.В. Розова, З.Ф. Самчук, М.Т. Степико, В.І. Шинкарук, Л.В. Чорна та ін. Вагомим є внесок сучасних зарубіжних дослідників: М.М. Аверіна, О.М. Величко, Г.Г. Водолазова, Ю. Габермаса, В.А. Лекторського, С.В. Мяснікова, І.С. Шатіло та інших.

У філософському словнику за редакцією В. Шинкарука пропонується розуміти ідеал як абстракцію, що утворюється на базі знань про певний об'єкт пізнання та яка щодо нього тлумачиться як взірець, норма, мета, втілення досконалості тощо. Окрім того, ідеал – це зразок, згідно з яким людина (людність) визначає свою поведінку та способи життя за конкретних умов [92].

Ми цілком свідомо наводимо значення цього терміну тільки із філософського словника, щоб не перевантажувати текст, а інші визначення використаємо під час аналізу властивостей ідеалу в горизонті життєдіяльності планетарної спільноти. Для нас важливо підкреслити, що ідеал, як цілком

самостійна семантична одиниця, вже повністю належить феноменальному світу і живе в ньому своїм життям, має власну долю і механізм впливу на людину, до якого ми маємо ще дістатися в ході нашої науково-пошукової розвідки.

Далі слід звернутися до таких понять, як «образ», «модель» та деяких інших, але робити цього не будемо, оскільки предмет дослідження ще знаходиться тільки на виході із ноуменологічного світу, і немає гарантії, що ця семантична одиниця отримає визнання і закріпиться у теоретичній спадщині сучасності. Терміни «образ» і «модель» більше притаманні науці, наприклад, психології і соціології, ніж філософії. Щоб вони засвоїли їх у дискурсі новоутворення «Планетарна особистість», повинен пройти певний час.

Але продовжимо уточнення категоріального поля. Для з'ясування смислу «феномен» як складової предметного поля дослідження звернемося до словників, оскільки тут нічого нового вигадувати не потрібно. Феномен (грец. *φαινόμενον* – являється) – незвичайне явище, рідкісний факт, який важко збагнути. У філософському сенсі, слово «феномен» часто застосовується для позначення явищ, які досягаються на чуттєвому рівні, на протиположності слову «ноумен», що означає явище, зрозуміле розумом. У новоєвропейській філософії, за визначенням І. Канта, феномен – будь-яке явище, яке може бути пізнане на основі досвіду [84].

Водночас «ноумен» – філософський термін, яким позначається річ або подія як не залежні від наших відчуттів. Термін «ноумен» зазвичай використовується у філософії на протиположності терміну «феномен», як явище, дане нам через відчуття [54]. Він є предметом уваги когнітивістики. Він частково набуває властивостей змішаної форми ноумена/феномена в ході суб'єктивізації, тобто в структурі свідомості людини. Тож поняття «феномен» націлює нас на пошук нової якості особистості людини в практичному житті, тобто шляхом сходження ідеї «Планетарна особистість» в реальне життя планетарної спільноти.

У ході подальшої об'єктивізації шляхом соціальної взаємодії людей між собою явище набуває об'єктивованої форми і репрезентує функціональні структури соціального світу. Як тут не згадати про суб'єктивовані й об'єктивовані

форми духовності С.Б. Кримського і «ноомен» В. Беха, який цим терміном характеризує частку соціального поля [10, с.165].

Використання терміну «феномен» тут вимагає простежити процес сходження номена «Планетарна особистість» в реальне життя планетарної спільноти, використовуючи суб'єктивовані і об'єктивовані форми феноменального буття (явища), аж до матеріалізації у формі номена планетарного соціального поля. У кінцевому підсумку він становить матеріалізований артефакт життєдіяльності Планетарної особистості. За прогнозними оцінками українських дослідників, така цілісність, що набуває онтологічної форми в інформаційну добу, є планетарним соціальним організмом.

Сходження ідеї Планетарної особистості з ноуменального горизонту у феноменальний світ не пояснити без уточнення понять «суб'єктивоване» і «об'єктивоване», і якщо не вказати на їхній зв'язок з такими поняттями, як «об'єктивне» і «суб'єктивне». «Під «об'єктивним» в дослідженні розуміємо все, що існує поза індивідуальною свідомістю і незалежно від неї, а під «суб'єктивним» – все, що пройшло крізь свідомість і існує в ній як суб'єктивований зміст об'єктивного. У свою чергу, поняття «об'єктивне» і «суб'єктивне» становлять найбільш загальні рівні людської природи, в той час як категорії «об'єктивоване» і «суб'єктивоване» описують процеси взаємопроникнення цих рівнів.

Як суб'єктивоване, так й об'єктивоване мають загальний об'єктивний зміст, основопокладаючи субстанцію соціального світу, першу природу. У розглядуваних нами процесах опосередкування перша природа, що суб'єктивована людиною, трансформується в об'єктивовану форму. Далі вона існує у формі найдрібніших неподільних частинок (морфи) соціального тіла.

Це означає, якщо ідея Планетарної особистості буде суб'єктивована у свідомості світового співтовариства, то вона почне трансформуватись у конструктивні елементи соціального світу, вибудовуючи з них за лекалами інформаційної доби оригінальні форми якісно нового життєустрою людства.

Таким чином, ми виклали свою позицію щодо методологічного інструментарію, застосовуючи який ми маємо реалізувати формалізовані у вступі нашої пошукової розвідки завдання, оскільки вони логічно впливають з мети цього дослідження. Тому коротко зробимо висновки, що впливають з вищерозглянутого матеріалу.

Висновки до підрозділу

- постановка питання про Планетарну особистість автоматично актуалізує потребу в методологічному забезпеченні на вищій, ніж існує сьогодні, рівень і потребує від дослідника якісно нової методологічної свідомості, оскільки підходи філософів Сходу і Заходу до особистості значно різняться;

- ця обставина зумовила наш вибір як інструменту пошуково-дослідної роботи принципів діяльності, синергетики і діалектики, що притаманні дослідникам Сходу і Заходу, але технологічно використовується ними по-різному;

- організаційний рівень використання ідеї Планетарної особистості вимагає обрати головним методологічним засобом цивілізаційний підхід, оскільки саме він дає змогу обґрунтувати на планетарному рівні взаємозв'язок ноуменального і феноменального світів; особистості та суспільства; раціонального й ірраціонального, взаємозв'язок людини і суспільства, що обумовлює породження планетарного соціального організму;

- сформована низка методів аналітичної роботи, стрижнем якої є системний аналіз, що реалізується шляхом сходження від абстрактного до конкретного, має дозволити нам вільно рухатись по предметному полю дослідження і висвітлювати достатньо тонкі його переходи, наприклад, від ідеї до ідеалу, від індивідуального ідеалу до суспільного і навпаки;

- акцент на визначенні найважливіших семантичних одиниць – понять «ідея», «ідеал», «феномен», «ноумен», «суб'єктивація», «об'єктивація», «процес», «продукт» – має сприяти доведенню необхідності та перспективності використання ідеї Планетарної особистості як системоутворювального чинника планетарного соціального організму, джерела і рушійної сили еволюційного розвитку планетарного світу в горизонті ХХІ століття.

Висновки до першого розділу

Потреба осмислити предмет дослідження – феномен Планетарної особистості – у горизонті філософії саморозгортання інформаційної цивілізації визначила потребу переосмислити ідеологеми минулого і звернутися до новітніх світоглядних засад: нового світобачення і нового світорозуміння планетарної світосистеми, і наповнити наше методологічне мислення якісно новим інструментальним матеріалом, для чого, як ми вважаємо, важливо використати евристичний потенціал світоглядної ідеологеми про єдність матеріального і духовного начал універсуму.

Ця ідеологема має технологічно «звести» дослідників Сходу і Заходу в намаганні опанувати планетарним характером особистості людини ХХІ століття, незважаючи на внутрішню перебудову планетарної матриці з ячеювкової на мережеву структуру, гостре ідеологічне протистояння у сфері ціннісно-смыслового простору розбіжностям у розумінні планетарної людини і низки гострих суперечностей щодо її теоретичного відтворення і культивування різних виховних практик, зрештою, настороженим сприйняттям пересічними людьми один одного в просторі повсякденного життя, культури, освіти і спорту.

У розвитку поглядів на людину сьогодні ми маємо усвідомити, що відбувається повернення теоретичної думки від оцінки минулого до аналізу майбутнього у співпадинні з настанням еквіноксу, корінного перелому в теорії пізнання соціального світу, наслідком якого стає цілісне сприйняття планетарного соціального світу на чолі з Планетарною особистістю, і це слід вважати когнітивним поворотом у світовій філософській думці, тому оцінку місця і ролі особистості людини в еволюційному підйомі варто знову шукати у її стосунках зі Всесвітом, і це після того, як людина Августином була «спущена» на землю і пройшла наповнення суспільним життям, а в інформаційну епоху її знову, виявляється, треба підняти на рівень Всесвіту.

У процесі пізнання ми нібито повертаємось у давні часи і знову переосмислюємо роль ідей у філософській думці, тільки з тією різницею, що ми знаємо, про яку конкретно з них йдеться, а сходження ідеї Планетарної

особистості в повсякденну практику буде свідчити про появу семантичного новоутворення, якому ми маємо визначити місце і роль у феноменологічному горизонті, розкрити його атрибутивні властивості і механізм впливу на конкретну пересічну людину і планетарну свідомість загалом.

Якщо пропозиція про застосування ідеї Планетарної особистості як родового поняття нової людини ХХІ століття набуде статусу ідеалу, то це означатиме, що наша робоча гіпотеза виявилася адекватною не тільки стосовно теоретичних, а й практичних потреб інформаційної доби.

Методологічний контекст явища доводить, що специфіка цього дослідження полягає в тонкій когнітивній грі з предметом дослідження – ідеєю Планетарної особистості, оскільки вона знаходиться нині на межі ноуменального і феноменального світів, тобто перебуває в перехідному стані, і ми ще тільки формуємо уявлення про її затребуваність теоретичною думкою і практикою культурно-просвітницького буття планетарної спільноти.

Список використаних джерел до першого розділу

1. Алексеев В.М. Китайская народная картина. М.: Наука, 1966. 260 с.
2. Ан С.А. Образы человека в философской культуре Китая : монография. Барнаул : Изд-во БГПУ, 2006. 230 с.
3. Андрущенко В.П. Організоване суспільство: проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К., 2006. 546 с.
4. Аутопоезис соціальних систем : монографія / за наук. ред. В.П. Бега ; Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 746 с.
5. Ашиток Н.І. Мовна картина світу в філософсько-освітньому дискурсі: дис. ... док. філос. наук: 09.00.10. К., 2011. 410 с.
6. Баскаков А.Я. Методология научного исследования : учеб. пособие / А.Я. Баскаков, Н.В. Туленков. К. : МАУП, 2002. 216 с.

7. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. К. : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. 437 с.
8. Бердяев Н.А. Опыт эсхатологической метафизики (Творчество и объективизация). Париж, 1947. 222 с.
9. Бердяев Н. О назначении человека. Париж: Современные записки, 1931. 320 с.
10. Бех В.П. Генезис соціального організму країни. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 186 с.
11. Бех В.П. Человек и Вселенная: когнитивный анализ. Запорожье : Тандем –У, 1998. 186 с.
12. Бех В.П., Бех Ю.В. На порозі сингулярності: планетарна спільнота у вирі Всесвіту : монографія. К. : МП «Леся», 2014. 220 с.
13. Бех В.П., Грицяк І.А., Рябека О.Г. Фантом планетарного організму: погляд у майбутнє : монографія / за ред. Ю.В. Бех. К.: МП «Леся», 2015. 500 с.
14. Булатов М.О. Філософський словник. К. : Стилос, 2009. 575 с.
15. Вейлл П. Искусство менеджмента: Новые идеи для мира хаотических перемен / пер. с англ. Козыревой И. Б. М. : Изд-во «Новости», 1993. 222 с.
16. Вентцель К.Н. Свободное воспитание : сб. избр. трудов / сост. Л.Д. Филонентко. М. : АПО, 1993. 364 с.
17. Волкова А.Н. История философии : учеб. пособие / А.Н. Волкова, В.С. Горнев, Р.Н. Данильченко. М. : Приор, 1997. 464 с.
18. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань. К. : Либідь, 2013. 472 с.
19. Григорьева П. Синергетика и Восток. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов / отв. ред. В.И. Аршинов, В.Г. Буданов, В.Э. Войцехович. М., 2000. С. 215-242.
20. Дао-дэ цзин (Книга о Дао и Дэ) // Чжуцзы цзичэн. Собрание классических текстов. Пекин, 1956. Т. 3.

21. Демин А.И. Парадигма дуализма: Пространство – время, информация-энергия. М. : Изд-во ЛКИ. 2007. 320 с.
22. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. К. : Юринком Інтер, 2008. 1040 с.
23. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный: [в 2 т.]. М. : Рус.яз., 2000. Т.1. 2000. 675 с.
24. Жэнь шэн чже сюэ = Философия жизни. Гуаньси, 2005. 191 с.
25. Капра Ф. Дао физики. СПб. : Орис, 1994. 304 с.
26. Капра Ф. Паутина жизни. Новое понимание живых систем. Киев: София; М.: ИД«София», 2003. 336 с.
27. Кобзев А.И. О понимании личности в китайской и европейской культурах (проблема организмических моделей) // Народы Азии и Африки. – 1979. № 5. С. 43–57.
28. Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства. МЛ : Вост. лит., 2002. 606 с.
29. Коган Л.А. Закон сохранения Бытия // Вопросы философии. 2001. № 4. С. 59–69.
30. Кокорин А.В. Человек в философии Древнего Китая. URL : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:79dyN2x-p6EJ:ligis.ru/librari/3743.htm&num=1&hl=ru&gl=ua&strip=0&vwsrc=0>.
31. Колесникова И.Е. Механизм смыслогенеза личности в онтогенезе: морфогенетический и онтологический контекст : монография. К. : Вид - во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 205 с.
32. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. М. : Мысль, 1974. 568 с.
33. Корнієнко В. В пошуках консолідації українського суспільства: національна ідея чи політичний ідеал // Нова політика. 2000. №4. С. 47–52.
34. Кремень В. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта. К. : МП «Леся», 2012. 524 с.

35. Кримський С.Б. Принципи духовності ХХІ століття. URL : <http://www.day.kiev.ua/75112>.
36. Крымский С. Экспликация философских смыслов. – М. : Идея-Пресс, 2006. – 240 с.
37. Кюнг Г. Этос глобального мира. М.: «Восточная литература» РАН, 1999. 206 с.
38. Ламонт К. Иллюзия бессмертия. М., 1957. 220 с.
39. Лешкевич Т.Г. Философия. Вводный курс. Изд. 2-е доп. М. : Контур, 1998. 464 с.
40. Ли Вэйю. Проблема человека в истории философской мысли традиционного Китая : очерки истории кит. философии. М., 1992. 36 с.
41. Ли Чжи // Философская энциклопедия : в 5 т. / глав. ред. Ф.В. Константинов. – М. : Советская энциклопедия, 1960–1970. Т. 3 : Коммунизм - Наука / редкол.: В. Ф. Асмус [и др.]. 1964. С. 196. URL: <http://philosophy.niv.ru/doc/encyclopedia/philosophy/index-203.htm#ab%D0%9B%D0%98>.
42. Личность в традиционном Китае : [Сб. ст.] / РАН, Ин-т востоковедения; [Редкол. Л.П. Делюсин (отв. ред.) и др.]. М.: Наука, 1992. – 325 с.
43. Лукьянов А.Е. Становление философии на Востоке (Древний Китай и Индия). Изд. 2-е, испр. и доп. М. : ИНСАН, РМФК, 1992. 208 с.
44. Малявин В.В. Сумерки Дао: Культура Китая на пороге Нового времени. М. : Дизайн, 2000. 439 с.
45. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1859 // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. М. : Политиздат, 1968. Т. 46. Ч. 1. 559 с.
46. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 03. Москва : Политиздат, 1955. С. 7-544.
47. Маркс К., Энгельс Ф. Святое семейство, или критика критической критики // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 02. Москва: Политиздат, 1955. С. 3-230.

48. Маслова Н.В. Научно-теоретические основы познания и методология ноосферного образования // Три ключа. Педагогический вестник. М. : Издательский дом Ш. Амонашвили, 1999. Вып. 3. С. 131–141.
49. Налимов В.В. Спонтанность сознания. М. : Прометей, 1989. 288 с.
50. Нестеренко Г.О. Особистість у нелінійному суспільстві : [монографія]. Запоріжжя : Просвіта, 2004. 140 с.
51. Нікитенко В.О. Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 07/2013. Вип. 54. С. 266-280.
52. Новейший философский словарь. 3-е изд., испр. Мн.: Книжный Дом, 2003. С. 503.
53. Нострем К. Через 20 лет вместо 218 стран будет 600 городов. URL: <https://www.google.com/search?q>.
54. Ноумен. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Феномен>.
55. Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях : монография / под ред. О.А. Базалука. К. : МФКО, 2013. Т. 3. 340 с.
56. Павлов Т. Некоторые методологические вопросы теоретической и экспериментальной медицины. // Павлов Т. Избранные философские произведения: в 4 т. – М. : Иностранная литература, 1961. Т. 1. С.45-56.
57. Пань-Гу // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пань-гу>.
58. Планетарный. Словарь русских синонимов. URL : https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/120058.
59. Поликарпов В.С. Феномен человека – Вчера и завтра / В.С. Поликарпов, В.А. Поликарпова. Ростов-на-Дону : Изд-во «Феникс», 1996. 576 с.
60. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2012. 808 с.

61. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2014. 736 с.
62. Проблема человека в традиционных китайских учениях : сб. статей / [отв. ред. Т.П. Григорьева]. М. : Наука, 1983. 262 с.
63. Путь богов (Синто) // Портал символизм. URL: <http://www.symbolizm.ru/index.php/japan1/317-sintoway>.
64. Роль Католицької Церкви у процесі європейської інтеграції : Міжнародна конференція, 13-14 вересня 2013 року, Краків. URL: <http://credo.pro/2013/09/102167>.
65. Рубин В. А. Личность и власть в древнем Китае : собрание трудов. М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1999. 384 с.
66. Рупова Р.М. Антропологические модели в социальной философии XX - начала XXI веков : дис. ... канд. филос. наук. М., 2008. 28 с. URL: http://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/01/rupova_dissertacia.pdf.
67. Рябека О.Г. Дрейф планетарного світу: погляд у третє тисячоліття : монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 588 с.;
68. Середкина Е. В. Современное конфуцианство и западноевропейская философия в их диалогичности: опыт философско-компаративистского анализа : дис.... канд. филос. наук : 09.00.03. Пермь, 2005. 177 с.
69. Синь цзю юэ цюань шу (Полное собрание книг Нового и Ветхого завета). Шанхай, 1926.
70. Сім'ї Китаю. URL : https://molomo.com.ua/inquiry/family_china.html.
71. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. Олександра Васильєва. К.: Наш Формат, 2018. 722 с.
72. Сорокин П.А. Общедоступный учебник социологии. Статьи разных лет. М. : Наука, 1994. 560 с.
73. Спиркин А.Г. Основы философии: учебное пособие для вузов. М. : Политическая литература, 1988. 592 с.

74. Степанова Л.М. Личность в философских традициях Китая : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филос. наук : 09.00.11 «Социальная философия». Улан-Удэ. 2010. URL : <http://cheloveknauka.com/v/320559/d#?page=1>;
75. Степанова Л.М. Проблема личности в китайской традиционной философии // История азиатской России в культурном пространстве АТР. Батуевские чтения. Улан-Удэ: Изд-во ВСГАКИ, 2007. С. 425-433.
76. Тейяр де Шарден П. Феномен человека // Тейяр де Шарден П. Феномен человека : сб. очерков и эссе / [пер. с фр.]. М. : АСТ, 2002. 553 с.
77. Титаренко М.Л. Китай: цивилизация и реформы РАН, Институт Дальнего Востока. М. : Республика, 1999. 240 с.
78. Торчинов Е.А. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного. Спб. : Азбука-классика; Петербургское востоковедение, 2007. 480 с.
79. Трансграничье в изменяющемся мире: [под общ. ред. О. А. Марковой]. Чита : ЗабГГПУ, 2010. 259 с.
80. Тюрин А.Ю. Концепция человека в древнем Китае. Вестник теософии. 1994. № 1, 2. С. 11–23.
81. Тягло О.В. Філософія : у 2 кн. Харків : Ун-т. внутр. справ. 1999. Кн. I. Хронологічно-тематичний огляд. 374 с.
82. Уилсон Р.А. Квантовая психология / пер. с англ. под ред. Я. Невструева. [Б.м.] : Янус, 1998 . 304 с.
83. Фейербах Л. Против дуализма тела и души, плоти и духа // Фейербах Л. Избранные философские произведения. Т. 1-2. М., 1955. Т. 1. С. 211-238.
84. Феномен. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Феномен>.
85. Философия: учеб. пособие для высших учебных заведений / под ред. Т.И. Кохановской. Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. 576 с.
86. Философская энциклопедия : в 5 т. / глав. ред. Ф.В. Константинов. М. : Советская энциклопедия, 1960–1970. Т. 3 : Коммунизм - Наука / редкол.: В. Ф. Асмус [и др.]. 1964. 588 с.

87. Философский словарь / [авт.-сост.: И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба]. К. : А.С.К., 2006. 1056 с.
88. Философский словарь / под ред. И. Т.Фролова. 7-е изд., перераб. и доп. М. : Республика, 2001. С. 262.
89. Філософема. URL : <https://www.google.com/search?q=філософема>.
90. Філософська антропологія. URL : <https://tureligious.com.ua/filosofska-antropolohiya>.
91. Філософський енциклопедичний словник : энциклопедия / голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ, 2002. С. 401.
92. Філософський словник / [за ред. В.І. Шинкарука]. 2-е вид., доп. К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
93. Фронтір // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%80>.
94. Фу Хао Юань. Юй Цю Юй сань вэй дуй вэньхуа жэньгэ дэ дуоюань тангао = Культурологический аспект структуры личности в прозе Юй Цю Юй. Улан-Удэ, 2008.
95. Фэн Ю-лань. Краткая история китайской философии. СПб. : Лань, 1998. 356 с.
96. Хатунцев С. В. Новый взгляд на развитие цивилизаций и таксономию культурно-исторических общностей. Цивилизационный подход к истории: проблемы и перспективы развития. Ч.1. Воронеж, 1994. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Лимитроф>.
97. Цзянь Чунсінь Особистість людини в китайському суспільстві як філософська проблема // Нова парадигма. 2012. Вип. 109. С. 46-54.
98. Цзянь Чунсінь. Формування особистості у дискурсі китайської філософської думки: філософсько-історичний аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». К., 2013. 221 с.
99. Цілі сталого розвитку в Україні. URL : <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili/quality-education>.

100. Цымбурский В.Л. Россия – Земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и её геополитика. М. : УРСС, 1999. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Лимитроф>.

101. Чайка І.Ю. Феномен інформаційної єдності: соціально-філософський аналіз : монографія. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2013. 330 с.

102. Человек и духовная культура Востока. М., 2000. 162 с.

103. Человек. Новая философская энциклопедия / Институт Философии Российской Академии Наук. 2007-2010. URL : <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/document/HASH131792c7772ffa4b7f4613>.

104. Чен Ханне. Эти поразительные китайцы. М.: АСТ, Астрель. 255 с.

105. Чжунхуо мин жэнь бай чжуань = 100 великих людей Китая. В 4 т. Цзилинь, 2003.

106. Чорна Л. В. Феномен ідеалу в контексті сучасного антропологічного поворот. Філософські обрії. 2016. № 35. С. 68-79.

107. Чорна Л.В. У пошуках ідеалу : монографія. К. : Освіта України, 2016. 508 с.

108. Штейнер Е.С. О личности, преимущественно в Японии и Китае, хотя, строго говоря, в Японии и Китае личности не было. Одиссей. Человек в истории. М., 1990. С. 38–47.

109. Штейнер Е.С. Феномен человека в японской традиции: личность или квазиличность? Человек и культура: Индивидуальность в истории культуры: сб. ст. / [отв. ред. А. Я.Гуревич]. М. : Наука, 1990. С. 164–190.

110. Щуцкий Ю.К. Китайская классическая «Книга Перемен». М. : Наука, 1993. 606 с.

111. Это человек : антология / сост., вступ. ст. П.С. Гуревича. М. : Высш.шк., 1995. 320 с.

112. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. М. : Наука, 1978. 391 с.

113. Ян-чжу // Чжуцзы цзичэн. Пекин, 1956. Т. 3. Ч. 2.

114. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М. : Политиздат, 1991. 527 с.

РОЗДІЛ 2

КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ЯВИЩА ПЛАНЕТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Генезис явища Планетарної особистості в контексті цивілізаційного підходу

Завданням цього підрозділу є обґрунтування генезису явища Планетарної особистості як природного продукту саморозгортання філи розумної живої речовини і соціальної потреби нової структури життєстворою планетарної світосистеми. Щоб пояснити генезис явища Планетарної особистості, треба показати походження, виникнення, а у ширшому значенні – зародження та наступний процес її розвитку в структурі планетарного соціального цілого.

При цьому вивчаючи генезис нової людини ХХІ століття як природної когнітивної проблеми, потрібно виходити з того, що вона, як будь-яке соціальне явище, детермінується двома чинниками: підставою та умовами. Підстава породжує зміст нової якості особистості людини, яка є відносно самостійним агентом планетарного еволюційного процесу, а зовнішні умови соціального буття квантують її в специфічну форму, яку ми називаємо Планетарною особистістю.

Інакше кажучи, це означатиме, що сама проблема виникає за рахунок руху підстави, а масштаб і специфіка форми проблеми – зважаючи на умови, що склались на певний момент і в певному місці. Тут є і зворотний рух. Якщо еволюція планетарного соціального світу потребує від нас певних змін, то вона може здійснити їх, тільки спираючись на можливості основи. Коло «людина і суспільство» – замкнене. Проблема виглядає напрочуд простою: нове (інформаційне) суспільство потребує нової особистості людини.

З огляду на це у ході генетичного аналізу варто бути гранично уважним під час розведення підстави і умов, бо це дуже складне завдання, оскільки діалектичне «перетворення» умови на зумовлене, причини – на наслідок, загального – на особливе, підстави – на результат є загальним законом формування цілісних систем – від космологічних до соціальних.

Водночас нагадаємо, що «умови, за Г. Гегелем, являють собою певний розкиданий матеріал, що чекає і вимагає свого застосування» [20, с.150]. Ми вже зазначали, що наявність і прояв різних сил змушує нас умовами вважати систему суспільних відносин, що становлять соціальне тіло Світового суспільства знань, а ширше – планетарного соціального організму.

На кожному з етапів еволюційного процесу саморозгортання планетарного світу людина і суспільство відносно один одного займають різну позицію. Між ними відбувається змагання за лідерство в перетворенні змісту і форми, не розриваючи соціальної взаємодії, оскільки вона породжує загальну організаційну форму буття їх обох – планетарний соціальний організм.

Наразі загальна ситуація тут склалася на користь лідерства суспільства, що набуває інформаційного змісту, мережевого характеру і форми Світового суспільства знань. Зміни особистості відбуваються повільніше, але зате на більш глибинному рівні. Вона нібито затихла і зайнята перебудовою власного внутрішнього світу. Змінюється сам механізм її життєдіяльності під тиском змін у морфології і функціоналі Світового суспільства знань.

Тому необхідно відродити в межах соціального знання методологічний статус соціальної філософії, здебільшого втрачений сьогодні. Так, В.Є. Кемеров пише: «Якщо у ХІХ ст. соціальна філософія була периферійною дисципліною та цілковито залежала від загальнофілософських визначень світобудови, то наприкінці ХХ ст. вона змушена «взяти на себе головний тягар» соціально-історичних визначень людського буття, розглянути їх у ракурсі сучасних проблем і перспектив і вже під цим кутом зору тлумачити такі універсальні й, здавалося б, незмінні поняття, як історія, культура, суспільство, наука» [25, с.8].

Оскільки зміни умов на початку ХХІ століття є більш радикальними, то почнемо з них. Глибинним процесом є становлення планетарного соціального організму, який змінює ячеїсту структуру на мережеву [8]. Ми вище про це вже повідомляли. Це означає, що на початок ХХІ століття середовище радикально змінилось. Воно почало набувати в планетарному масштабі властивостей

організаційної цілісності і отримало в науковій літературі назву «планетарний соціальний організм» [42].

Цьому сприяли три провідні глобалізаційні процеси, що відбуваються в горизонті творення змін у морфологічній структурі планетарного світу, збагачення її функціональних можливостей і організаційної взаємодії людей між собою. Вони зливаються в єдиний процес трансформаційних перетворень світсистеми, в основі якої лежить процес соціального метаболізму. Саме він обумовлює якісно новий тип організації життєдіяльності планетарної спільноти – Світове суспільство знань, яке має, щонайменше, три виміри: а) онтологічний (структурний, генетичний) з кінцевим продуктом – мережеве суспільство (за М. Кастельсом); б) функціональний з кінцевим продуктом – інформаційне суспільство (за Р. Лейном); в) кратологічний з кінцевим продуктом – організоване суспільство (за В. Андрущенко)» [41].

Тож, як попередній висновок, варто зазначити, що така еволюційна трансформація морфологічної конструкції планетарного соціального світу обумовила соціальну потребу мати як своє джерело нової форми життєдіяльності і атрактор саморозгортання якісно нового суб'єкта культурно-історичного процесу, а саме – нової людини ХХІ століття.

Ззовні ця проблема відома дослідникам як зміна «духу епохи». Ось як подає динаміку змін «духу епохи» і водночас його вплив на трансформацію ідеалу людини тієї чи іншої доби на теренах Заходу, український філософ В. Андрущенко в праці «Філософія як теорія і методологія розвитку освіти» [2, с.17-23]. Він пише: «Основний зміст «духу епохи» формується, насамперед, як філософське узагальнення, пояснення і оцінка сенсу, причинних зв'язків і тенденцій розвитку буття людини у світі, яке розгортається в наявних формах культури. Другою складовою є порівняння означеного сенсу з досвідом історії, тобто із сенсом буття людини в світі загалом – як узагальнене бачення «таїнства соціального» (С. Франк) як такого. Третю складову становить прогноз перспективи людського розвитку, його джерел і спонукальних чинників. «Дух епохи», таким чином, є ні чим іншим, як філософським узагальненням

найвеличніших наукових і культурних надбань, виходячи з яких людство вибудовує свою соціальність, проектує майбутнє, готує до життя в ньому підрастаюче покоління» [2, с.19-22].

Наприкінці ХХ століття «дух епохи» знову піднявся на якісно інший ступінь розвитку, розбурхавши ментальні засади світового етносу, і зруйнував ідеали людини, що були притаманні техногенній цивілізації. Виявляється, що ми не зрозуміли своєчасно або не сприйняли серйозно попередження Г. Гегеля про те, «що якщо тільки дух народу піднімається на більш високий рівень, всі моменти державного устрою, пов'язані з попередніми рівнями його розвитку, втрачають свою усталеність, вони повинні занепасти, і не існує сили, здатної їх утримати» [19, с.379]. Як наслідок планетарна спільнота отримала глобальну соціальну кризу, що розбурхала усі форми усталеного технократичного її життеустрою.

Якщо узагальнити, то наразі зміни «духу епохи» полягають у наступному: по-перше, цивілізаційний підхід системно висвітлює міжцивілізаційний зсув, в який потрапила планетарна спільнота, оскільки здійснюється спонтанний стрибок від техногенної до інформаційної цивілізації; по-друге, організаційна матриця планетарного життеустрою перебудовується від ячеїстого типу до мережевого порядку, і на цій основі відбувається становлення планетарного соціального організму, в якому особистість є системоутворюючою і рушійною силою; по-третє, у життєдіяльності людини відбувається вихід на перший план соціальної складової, тобто особистісних властивостей, а на боці суспільства спостерігається випереджальним розвитком духовного виробництва на основі цифрової економіки; по-четверте, випереджальний розвиток інформаційного суспільства обумовлює не тільки і не стільки семантику спілкування людей між собою, значно розширює соціальну комунікацію і соціальну взаємодію людей між собою, а й викликає переструктурування нейронних мереж у голові людини, значно змінює глибину і механізм мислення молодого покоління; по-п'яте, вихід на перший план розвитку духовної складової планетарної спільноти породжує низку метаморфоз інтелектуального порядку, що потребують філософського

осмислення і теоретичного пояснення, наприклад, появу віртуальної особистості і віртуальних, тобто безтілесних структур, кіборгів і клонів людини, електронної особистості, визнання роботів повноправними громадянами реальних країн та багато інших інновацій нової епохи.

Отже, потреба в осмисленні ідеї Планетарної особистості детермінована формуванням якісно нового «духу епохи» – епохи інформаційної цивілізації, оскільки ідеал техногенної доби себе вичерпав і почав заводити планетарну спільноту в глухий кут світоглядних, екологічних і когнітивних проблем.

Наука і філософія перестали пояснювати сучасній людині, що з нею відбувається, куди ми йдемо. Філософи почали бити тривогу про зникнення людини як активного суб'єкта культурно-історичного процесу. Як наслідок зворотною стороною «дематеріалізації» поняття «особистості» в Європі з'явилася ідея створення суб'єкта з довільно конструйованим тілом (адже в такій ситуації форма тіла байдужа для особистості). Так, середньовічні кабалісти і алхіміки захоплювалися фантазіями про големах і гомункулів, а образ Франкенштейна викликав жах не в одного покоління європейських читачів [26, с.289].

Розвиток сучасної науки і техніки не лише не розвіяв подібні мріяння, але ще більше стимулював їх. Нині планетарна спільнота повернулася обличчям до Всесвіту і почала шукати шляхи розселення на інших планетах. Ожили ідеї недалекої давнини, і найбільш неймовірні з них мають ознаки реальності. Серед них ідея основоположника російського космізму М. Федорова, який припускав, що в перспективі людина «відтворюватиме себе з найбільш первинних речовин, атомів, молекул... буде здатна жити в усіх середовищах, приймати будь-які форми» [47, с.421]. Аналогічні думки висловлював його послідовник К. Ціолковський, що передрікав появу «найбільш досконалого типу організму, що живе в ефірі і живиться безпосередньо сонячною енергією (як рослина)» [51, с.271]. А нині, у розпал космічної ери, ця ідея формулюється вже як наукова, навіть науково-технічна проблема [54, с.319-320].

На приналежність планетарного співтовариства Космосу звернули, свого часу, увагу представники релігійно-філософського напрямку російського космізму, у скарбниці якого є концепції Всеєдності (В. Соловйов) і Боголюдства (С. Франк). Він включає різні аспекти і напрями осмислення космічного буття людини: філософсько-теологічні (М.Ф. Федоров, В.С. Соловйов, С.Л. Франк), природно-наукові (В.І. Вернадський, К.Е. Ціолковський, А.Л. Чижевський), художні (М.К. Реріх).

Християнська філософська традиція також акцентує увагу на духовній єдності планетарного людства, що поєднує у Христі всіх вірних. Про це свідчить і відомий вислів Ісуса Христа про те, «щоб були всі одно», і більш пізні коментарі Біблії, що належать Августину Аврелію, який зазначав: «Але сказано так для того, щоб під усіма ми розуміли весь рід людський; весь рід людський із усіма мовами, із усіма звичаями,... з безмежним розмаїттям знань і бажань, із усіма відмінностями, які тільки є у людей» [12, с.60].

Образи неантропоїдних осіб в наші дні служать «закваскою» популярних дискусій про штучний інтелект і позаземні цивілізації. Водночас Тейяр де Шарден, що сумнівався в можливості контактів з іншими цивілізаціями і припускав, що «нашій ноосфері призначено відособлено замкнутися в собі», також мислив майбутнє людство дематеріалізованим, що здолало свої індивідуалізовані форми в боголюдській «точці Омега», яка гранично персоналізувалася в «автономному і верховному особистому притулку для об'єднання елементарних особистостей без спотворення і в атмосфері активної симпатії» [45, с.281]. Сьогодні співзвучно цим ідеям висловлюється Р. Курцвейл, що прогнозує дивовижні метаморфози людини вже навіть до 2040 року [46].

Якщо оглянути сучасну літературу, що може претендувати на провідну роль у просторі інформаційної доби, то діапазон пропозицій дуже великий. Ми маємо на увазі ідеї про боголюдину (С.Л. Франка), Симфонічну особистість (Красавіна), Надлюдину Ф. Ніцше, Постлюдину (С. Хорунжего), Колективну особистість, Планетарну особистість (В. Беха), Ноосферну особистість (В. Беха, Н. Макарової, О. Сташкевич), Променисте людство (К. Ціолковського), Глобальну особистість,

«Глобальный человек» (О. Зінов'єва), Інтермен (І. Девтерова), електронну особистість, віртуальну особистість, штучну особистість, кіборгів, людей-роботів, зрештою, клонів, яким би це не видавалось сьогодні абсурдним.

Як бачимо, проблема людини у філософії на початку ХХІ століття постає в досить складних абераціях. Тому є сенс перейти до аналізу планетарної людини як підстави соціального світу. Наш підхід полягає в тому, що на певному рівні організації Всесвіту внаслідок природного добору відбувається «виокремлення» органічного виду – людини, яка стає вихідним пунктом нової, а саме – соціальної фази руху універсуму. У такій якості людина, як і належить підставі (основі), невичерпна. Але істота, що володіє можливістю перетворювати всі умови свого виникнення на засіб власного розвитку, стає самопороджуваною і суб'єктом процесу власного породження. Цим пояснюється унікальність людини на планетарному рівні як підстави соціального світу [7].

У П. Тейяра де Шардена йдеться про реальну свободу, у системі якої людина, як він про це пише, спроможна сказати «Я», зосередитися на собі і водночас приєднатися до всіх інших. У цій ситуації людина набуває рис «надособистості». Сучасні автори, зокрема Ф. Фукуяма, пишуть про «постлюдську особистість». К. Маркс користується іншою термінологією. Він говорить не про надособистісні, а про справжні особистісні властивості людини.

Тому нам треба знайти образ нової людини, спираючись на стан сучасної планетарної спільноти і ході її еволюційної зміни, що логічно обумовлюються зміною «духу епохи». На цьому тлі цікавим, з погляду реалізації мети цього дослідження, є процес еволюційних перетворень планетарної людини під тиском «духу епохи». Його подано у праці В. Беха і Ю. Бех «На порозі сингулярності: планетарна спільнота у вирі Всесвіту» [10]. Їх ідея полягає в тому, що еволюцію планетарного світу забезпечує людина, яка здатна опанувати смислогенез. І залежно від того, яким матеріалом духовного світу вона здатна оперувати, людина піднімає планетарну спільноту по цивілізаційних щаблях еволюції. Це принциповий висновок, на якому тримається уся концептуальна база, і не тільки цього дослідження. Саме щаблями смислогенезу ми піднімаємось у Всесвіт.

Перехід біосфери в ноосферу, підкреслював В. Вернадський [17, с.254], «не може бути зупинений людською історією» [17, с.255]. «Він підготовлений сотнями тисяч поколінь і не може бути змінений «випадковостями» людської історії» [17, с.304].

Аналогічні погляди відстоював і П. Тейяр де Шарден. На його думку, людина в процесі ноогенезу приймає на себе подвійну функцію – реалізує себе, з одного боку, як «мислячий центр перспективи» [45, с.37], «центр конструювання Універсуму», з іншого – як «вісь і вершина еволюції», як суб'єкт «спрямованого розвитку» [45, с.40]. Саме на цьому базується логіка ноостичного олюднення природи. «Ноосфера, – пише вчений, – прагне стати однією замкнутою системою», в якій «Земля не тільки покривається мірадами крупинок думки, але огортається єдиною мислячою оболонкою, що утворює функціонально одну велику крупинку думки в космічному масштабі» [45, с.258].

Тож культурно-історичний розвиток планетарної спільноти проходить декілька етапів. Які детермінуються і пояснюються здатністю планетарної людини засвоювати ланцюг перетворень змісту Семантичного Всесвіту. Відбувається це по лінії «архетипи – емпіричне знання – наукове знання – інформація – смисли – чистий космічний розум». Цей ланцюг обумовлює, на нашу думку, мейнстрим саморозгортання планетарного людства. «Маючи такі переходи, ми повинні розглянути їх як алгоритм саморозгортання організаційної єдності смислогенезу, суб'єктивованого і об'єктивованого соціального світу, оскільки предметом істинного соціального знання і критерієм його справжньої науковості є загальні процеси і явища, що повторюються. Звідси – обов'язкова риса класичних концептуальних побудов – виокремлення необхідної стадіальності або етапності загального історичного розвитку планетарної спільноти. Основа виокремлення таких стадій і етапів – відтворення еволюційної матриці, що повторюється, в умовах, що розрізняються» [10].

Людська особистість виходить за власні межі і межі планетарного розвитку завдяки смислогенезу. Ця позиція для нас є принциповою, оскільки завдяки саме смислогенезу ми розкриваємо саморозгортання людини за таким алгоритмом:

пралюдина – індивід – особистість людини – Планетарне людство як особистість – Ноосферна особистість – Променисте людство (К. Ціолковський). Далі вони подають етапність у саморозгортанні планетарної спільноти (див. таб. 1).

Таблиця 2.1 – Етапи саморозгортання планетарної спільноти (на думку В. Беха і Ю. Бех)

	Перший етап	Другий етап	Третій етап	Четвертий етап	П'ятий етап	Шостий етап
Смисло-генез	Архетипи	Емпіричне знання	Наукове знання	Інформація	Смисли	Космічний розум
Вид людини	Пралюдина	Біологічна людина	Особистість людини	Планетарна особистість	Ноосферна особистість	Променисте людство
Вид цивілізації	Працивілізація	Аграрна	Технічна	Інформаційна	Інтелектуальна	Космічна

Для нас розглядати як нову людину ХХІ століття ідею Планетарної особистості, що подана в таблиці, є надто привабливим і практичним з декількох міркувань, а саме: по-перше, її поява в ланцюзі перетворень людського роду виглядає логічною; по-друге, її породження викликане змінами в суспільстві з породженням відповідно іншого його типу; по-третє, її взаємодія з новим типом суспільства є породженням нового типу цивілізації; по-четверте, зсув у структурі особистості людини на цьому етапі на соціальну складову виглядає, на нашу думку, цілком логічним; по-п'яте, стадія до неї і стадія після неї цілком реальні, і не викликають у нас жодного непорозуміння.

Але продовжимо загальний аналіз. Внутрішньою пружиною еволюційного процесу є, на думку цих дослідників, така геологічна сила, як Розум, що «має три модифікації форм буття: а) планетарну форму, що виробляється інтелектом людини і складається з наступної ланки його носіїв: елементарний розум індивіда – розум біологічної людини – соціальний розум особистості – Планетарний, колективний, посилений штучним інтелектом; б) перехідну безтілесну форму – це ноосферний розум, що забезпечується безтілесним носієм, а саме – ноосферою; в) форму чистого Розуму (Абсолют, Абсолютна ідея, Абсолютний Дух, чистий Розум, Космічний розум, Бог та ін.)» [10].

А.С. Гальчинський домальовує загальну картину саморозгортання *homo sapiens* і веде мову про антропологічну парадигму глобалізації. Він пише: «Грунтуючись на теорії Маркса, ми розмежуємо таким чином дві лінії глобалізаційного процесу. Виокремлюємо, з одного боку, глобалізацію, основою якої виступають суто економічні детермінанти – поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізація світових ринків капіталу, товарів і робочої сили, і з іншого – глобалізацію людини, формування на відповідній основі «планетарної форми духовного багатства людської особистості», «багатства глобального спілкування» [18, с.314]. Звідси перший історичний акт глобалізації – конституювання природи індивіда, багатства його особистості; «всесвітньо-історичне існування індивідів означає таке їх існування, яке безпосередньо пов'язане зі всесвітньою історією» [35, с.36]. Остання фраза вкрай важлива, оскільки вона підтверджує нашу позицію об'єктивності вибору виду суб'єкта культурно-історичного процесу як ідеалу інформаційної доби.

У цих теоретичних положеннях К. Маркса і Ф. Енгельса «визначено сутність антропологічної глобалізації. Її логіка повинна бути для нас зрозумілою: багатство людської особистості, індивідуальність кожного з нас формуються соціальним середовищем наших спілкувань, простором комунікацій, параметрами інтелектуального обміну. Відповідно, логічним фундаментом глобалізованої особистості є планетарне людство в його сучасному визначенні – людство як планетарне суспільство.

Методологічно в цій позиції розмежовуються поняття «людство як суммативна цілісність» і «людство у своїй системній цілісності». Антропологічна глобалізація – це рух від першого визначення до другого, від сумативної до системно-цілісної спільності людства. Основою планетарного суспільства, на фундаменті якого формується планетарна особистість, є людська спільність у своїй системній цілісності» [18, с.314].

Утвердження людства в його цілісності, за В. Вернадським, означає переломний момент у розвитку планети, початок нової епохи людства, його історії. Тільки досягнувши відповідного стану, людство у своєму цілісному вимірі

стає реальним суб'єктом затвердження ноосфери як «мислячого пласта біосфери». «Створення ноосфери з біосфери, – пише В. Вернадський, –... вимагає прояви людства як єдиного цілого. Це його неминуча передумова. Це нова стадія в історії Планети, яку не можна порівняти з минулим» [16, с.261-262].

Планетарне суспільство формує механізми органічного поєднання індивідуального і цілісного в структурі особистості. У людини немає майбутнього за межами цієї цілісності – асоціації «власного еґо з тим, що являє собою ціле» (Тейяр де Шарден). Таким цілим є гармонізована спільність людства. Звідси планетарне суспільство виступає як інструмент метасинтезу, планетаризації людини, формування на глобальному рівні «конвергентної особистості» і відповідної легалізації загальнолюдського «Ми». Насамперед ці перетворення утворюють основну вісь антропологічної глобалізації суспільства [18, с.315].

Планетарному людству притаманний зворотний зв'язок, на основі якого воно проявляє адаптивні властивості до зміни «духу епох» [45, с.185]. Саме в цьому сенсі Тейяр де Шарден розглядав людство в його цілісності як саморефлективний феномен. Йдеться, зазначав французький мислитель, про «колективний потік рефлексії», «рефлексивності, що охоплює все людство», про людство як живий організм зі «своєю нервовою системою, своїми сприймаючими центрами, своєю пам'яттю» [45, с.259].

Йдеться про визначення поняття «людство у своїй системній цілісності», тобто «як живого організму, якому притаманні: а) функція загального сприйняття (впізнання) внутрішніх і зовнішніх впливів; б) можливість колективного реагування на відповідні дії; в) можливість самонавчання; г) схильність до солідарної відповідальності і до колективного самозахисту» [18, с.317], – зазначає А. Гальчинський.

У кінцевому підсумку людська історія на основі вище наведеного нами ланцюга саморозгортання планетарного розуму виглядає як поетапна еволюція ноогонічного процесу – незворотною самоідентифікацією глобального інтелекту, основою якого є формування планетарного (цивілізаційного) Розуму,

«Божественного Розуму Планети», за словами С. Булгакова. Людство у своїй системній цілісності є носієм цього Розуму.

Отже, важливо усвідомлювати і те, що людство у своїй цілісності – це продукт природного самовдосконалення людської особистості, її соціалізації, переходу свідомості людини на якісно новий щабель еволюції – на рівень глобалізації його інтелекту [18, с.318]. При цьому спостерігається кардинальний зсув у співвідношенні тіла і духа в бік останнього.

Це означає, що ми маємо справу з логічно пов'язаною низкою саморозгортання геологічної сили – Космічного Розуму. Останній видозмінює навіть носіїв планетарного розуму, і який складається з наступних ланок: елементарний розум індивіда – розум біологічної людини – соціальний розум особистості – Планетарний колективний розум, посилений штучним інтелектом – безтілесний розум (ноосфера) – чистий розум (Абсолют, Абсолютна ідея, Абсолютний Дух, чистий Розум).

Тож це вказує на існування третьої реальності, але про яку ми у сьогоднішніх реаліях намагаємось не говорити. Адже це означає визнати або існування Бога, або третього світу, в якому панує логічна форма. Таким чином, для опису процесів вищого рівня ми успішно застосовували категорію «сенс» з Семантичного Всесвіту. В той час, як психологи віддають перевагу поняттю «ідеальна форма», соціологи – поняттю «ідеал», філософи – поняттю Абсолют. Зрозуміло, що варто шукати вихід на вищий рівень, який, вочевидь, бере участь в процесах макрорівня.

К. Поппер додав контрастні штрихи на полотні, що зображає третій рівень саморуку універсуму в ХХ столітті. На його думку, третій світ є продуктом людської діяльності. Він постійно росте і має значну автономність. «Світ мови, припущень, теорій і міркувань (тобто логічного – авт.) – коротший, універсум об'єктивного знання є одним з найважливіших універсамів, створених людиною» [11, с.60].

При цьому в цій праці дослідники пояснюють різницю між планетарною особистістю і ноосферною особистістю. Вони зазначають наступне: «різниця між

планетарною особистістю і ноосферною особистістю полягає в тому, що перша керується цінностями і живе в просторі цінностей, а друга – потребує смислів і живе в просторі смислів (за В. Налімовим). Саме становлення сьогодні планетарної особистості людини обумовлює наше звернення до загальнолюдських цінностей. Тому далеко не випадково, що про них – цінності загальнолюдської цивілізації, ми постійно чуємо протягом першої чверті XXI століття з усіх країн і континентів світу» [10].

Особистість, що є функціональним органом «розлита» по всьому людському організму, тож не може бути зведена до жодного з названих вище соціальних утворень, наприклад мозку, мислення, розуму, інтелекту, свідомості, самосвідомості, надсвідомості та інших. З проявом якості особистості людський організм набуває іншої атрибутивної властивості – мислення, оскільки для підтримання в порядку життєдіяльності цього функціонального органа необхідне постійне виробництво і відтворення (або рефлексія) семантичних одиниць – елементів структури особистості.

Таким чином, наведемо важливий для реалізації мети нашого дослідження висновок авторів праці: «Особистість – це системна якість людського організму, провідною функцією якої є включення людини в соціальний світ. Оскільки особистість є специфічним полем, то й підключатись вона може тільки до такого ж поля або полів. Такі поля можуть виникати в будь-якому куточку Всесвіту. Це означає, що польова або соціальна форма життя повинна володіти універсальністю» [9].

Насправді силове поле особистості набуває морфологічного оформлення і стало функціонує в структурі людського організму поряд з фізичним тілом як відносно самостійне ціле. Для того, щоб людині вписатися в ту або іншу нішу соціального поля, вона повинна освоїти нову для себе роль. І робить це людина шляхом культивування принципу суміщення полів: свого і передбачуваної, наприклад, посади. Ця теза для нас надто важлива, оскільки може пояснити взаємодію особистості і суспільства в горизонті польової форми буття соціальної світсистеми.

Е. Ільєнков оцінив такий аспект саморозгортання людини наступним чином: «Функція, задана ззовні, створює (формує) відповідний собі орган, необхідну для свого існування «морфологію» – саме такі, а не будь-які інші зв'язки між нейронами, саме такі, а не інші «малюнки» їхніх взаємних прямих і зворотних зв'язків. Тому можливий будь-який з «малюнків», залежно від того, які функції потрібно здійснювати тілу людини в зовнішньому світі – світі за межами його черепа і шкіряного покриву. І рухома «морфологія» мозку (точніше, кори і її взаємовідносин з іншими відділами) складеться саме така, що її вимагає зовнішня необхідність, умовами зовнішньої діяльності людини, тією конкретною сукупністю відносин індивіда з іншими індивідами, у середині якої цей індивід з'явився відразу після своєї появи на світ, тим «ансамблем соціальних зв'язків», що відразу перетворив його на свій «живий орган», відразу ж поставивши його в таку систему відносин, що змушує його діяти так, а не інакше» [23, с.65].

На основі вищевикладеного стає очевидним, що тіло людини залишається і навіть набуває якісно нових атрибутивних властивостей, але домінуючу роль у творенні соціального світу починає відігравати особистісна компонента. Тому ми вважаємо, що на цьому етапі саморозгортання людини: по-перше, відбувається зміна домінант її функцій на користь особистісного компонента, що починає майже автономне функціонування; по-друге, з появою штучного інтелекту вони набувають значно більшої потужності і завдяки ІТ-технологіям зливаються в потужний енергетичний центр підтримки планетарного життя; по-третє, виявляються якісно нові атрибутивні властивості такої Колективної особистості, наприклад, такі як колективна свідомість і колективний розум, тож виникає «Я», позбавлене грубої тілесності; по-четверте, простір і час життєдіяльності такої особистості зливаються в просторово-часовий континуум, і вона стає присутньою «тут і зараз» в будь-якій точці планети; по-п'яте, вона стає здатною на практиці щомоментно творити і відтворювати соціальну взаємодію учасників планетарної спільноти між собою, створюючи таким чином механізм інформаційного метаболізму природного польового тіла, тобто ми маємо отримати ментальне віртуальне тіло планетарного соціального організму.

Рух у бік становлення віртуальних структур у нашому житті вже є помітним сьогодні, а надалі він буде тільки посилюватись. «Виникає новий образ вічності, безсмертя стає віртуальним. Поступово виникає людина, що втрачає свої супернатуральні риси у віртуальній реальності, однак має ментальне віртуальне тіло. Ці ознаки і конституюють парадигму сучасного антропологічного повороту [52, с.271]. Його пов'язують з виникненням конфлікту інтерпретацій, конфлікту онтологій. І хоча сама метафізика стає неможливою в просторі постмодерністського дискурсу, але вона все одно існує, і метафізичні засади, як ті, що спонукають до звернення до витоків, все одно здійснюються» [53], – слушно зазначає Л. Чорна.

У постсучасності «бути» [31] поступилося місцем «видаватися», поверхня замінила глибину. Люди перетворилися на картинки, існування замінило сутність і саме поступилося ілюзії. Постмодернізаційні процеси посилюються віртуалізацією культури. Звільнення людини від соціального примусу, помножене на позбавлення фізичної тілесності, довершило перетворення індивіда на зображення. «Гору взяв образ» [13]. У віртуальності зникає людське фізіологічне (біологічне) тіло та з'являється тіло віртуальне, яке людина наділяє довільними ознаками, нівелюючи природну передзadanість статі, раси, національності, зовнішності тощо.

Індивід приписує собі будь-які фізичні й соціальні ознаки, коли перебуває у віртуальному режимі / просторі. Це означає, що зникають соціальні ознаки репрезентації як стійкі формалізовані структури, відходить на другий план віртуального буття соціальність, редукована до зовнішніх щодо індивідів, оречевлених структур, руйнуються соціальні інститути [28, с.118]. З'являється *homo virtualis* – Людина Віртуальна [4], яка є наслідком відчуження людини від власної тілесності. Подібне «розречевлення» людської сутності свідчить про нову топологію розколу: межа прокладається вже не між індивідом і зовнішнім світом, а всередині особистості. Неподільне, але й незлите співіснування двох іпостасей – фізичної та духовної – у людській особі опиняється під питанням, що сприяє шизоїзації особистості [28, с.127].

Рух у цей бік настільки потужний, що постало питання про створення штучної людини, а робототехніка набрала такої потужності, що почала створювати високоефективні системи зі штучним інтелектом. Такі системи здатні виконати тести з математики, що пропонуються для вступників до університетів, ставити діагнози краще лікарів, асистувати під час виконання медичних операцій, проводити власні операції на очах людини, створювати власну мову для спілкування, керувати надсучасними безлюдними військовими системами. Не випадково на сьогодні ми вже маємо електронну систему Софія, яка першою у світі отримала громадянство, а ЄС серйозно розглядає юридично-правову проблему про права роботів і вводить поняття «електронна особистість (електронне обличчя)» [56]. Це означає, що Європейський Союз починає усвідомлювати збільшення міри впливу робототехніки на людське життя і необхідність встановлення правил її створення і використання.

Отже, у ході аналізу підходів у працях західних дослідників, погляди яких ґрунтуються на матеріалізмі, раціоналізмі і людиноцентризмі, до визначення сутності і змісту особистості ми вийшли на розуміння того, що інформаційна доба, що часується з Майбутнього, є благодатна стихія для саморозгортання природних задатків людини в Планетарну особистість. Це підкріплюється ще й тією обставиною, що її змістом є смисли, які вона здатна отримувати завдяки природному смислогенезу із зовнішнього середовища – від всесвіту і суспільства або його підсистем – науки, освіти, культури, і сама їх продукувати, забезпечуючи реновацію Всесвіту.

Висновки до підрозділу

- ідея Планетарної особистості як ідеалу людини XXI століття викликана до життя підйомом «духу епохи» на якісно новий рівень, оскільки кожен «дух епохи» створював собі певний тип особистості, яка забезпечувала його самореалізацію і її подальше саморозгортання;
- зазначена динаміка зміни ідеалу людини залежно від «духу епохи», так, наприклад: у давнину – фізично досконалої людини і громадянина, у Середньовіччя – до правителя, керівника держави, у техногенній цивілізації –

вправний працівник, то нині – це універсальна креативна особистість, громадянин світу;

- визрівання планетарного соціального організму, що обумовлене процесами глобалізації й інформатизації, веде до онтологічної, інформаційної й організаційної, мовної єдності, з'являється, утримується і стабілізується завдяки породженню якісно нового суб'єкта культурно-історичного процесу – Планетарної особистості;

- інформаційний характер майбутнього суспільства активізує соціальну складову особистості людини, вона виходить на перший план і стає співрозмірною організації складової життєустрою планетарної спільноти;

- Планетарна особистість, вимушено відповідаючи на вимоги становлення планетарного соціального цілого, має забезпечити водночас становлення фундаментальної науки, Глобальної освіти, планетарного виховання, геокультури, Світового ринку, Світового суспільства знань, Світової держави, Світового громадянського суспільства як засобів власної реновації, тобто відтворення власного буття;

- сучасна філософська і наукова думка очевидно запізнюється з вивченням ідеї Планетарної особистості і змінами у її життєустрої з переходом її, ідеї, у стан ідеалу людини XXI століття.

Таким чином, ми теоретично довели, що на етапі інформаційної цивілізації провідною стає Планетарна особистість, що породжується атрибутивною потребою морфології планетарного соціального організму і тому виходить у феноменальний світ з ноуменального у формі ідеї, що має стати ідеалом і пройти увесь шлях, що притаманний їй згідно з природою явища. Тому ми далі маємо відтворити когнітивними засобами метаморфози ідеї Планетарної особистості у феноменальному світі. До чого і переходимо.

2.2. Життєвий цикл Планетарної особистості: шлях від кванта смислу до артефактів геокультури

Завдання цього підрозділу полягає в системному відтворенні параметричної характеристики концепту «Планетарна особистість» та оцінці його евристичного потенціалу у формуванні низки об'єктивованих форм його буття у феноменальному горизонті. Особливу увагу слід звернути на характеристику саме ідеї Планетарної особистості, оскільки ми звернулись до цього явища саме у цей момент її прояву, що прагне набути буття особистісного і суспільного ідеалу людини ХХІ століття. Ця робоча гіпотеза для нас є вузловим моментом дослідження.

Зазначимо, що водночас цей крок дозволить подолати певну негативну тенденцію у сфері соціального пізнання, оскільки сучасна соціальна наука більше цікавиться проявом соціального, а не його даністю». Е.О. Леонтьєва вважає, наприклад, що соціологією й соціальною філософією накопичена вже достатня кількість емпіричного матеріалу, щоб зайнятися пропрацюванням висхідних понять, і пропонує «перевести всю соціальну проблематику в поле онтології та з'ясувати способи онтологічної вкоріненості соціального загалом» [33, с.42].

Така постановка питання змушує звернутися насамперед до соціально-філософського пізнання. Це пов'язано з тим, що саме соціальна філософія передусім намагається помислити й визначити соціальну реальність як онтологічну цілісність, тобто як той об'єкт, що обумовлює предметні галузі гуманітарної науки. Багато в чому завдяки соціальній філософії вирішується завдання випрацювання адекватних об'єктів категоріальних структур, що повинні бути передумовою й умовою пізнання та розуміння нових типів об'єктів, які виникають у просторі інформаційної доби. Концепт «Планетарна особистість» є, на нашу думку, саме такою новинкою, що потребує системного аналізу всієї палітри форм свого буття в різних горизонтах планетарного світу.

Але для початку нам слід виконати філософський аналіз предмета нашого дослідження. Це означає, що ми маємо уточнити природу, сутність, зміст, форми явища Планетарної особистості.

Щодо природи цього явища, то ми вже виклали свій погляд, коли обґрунтовували концепт у першому підрозділі першого розділу. Планетарна особистість – індивідуалізована духовна субстанція, що з'являється в ході життєдіяльності біологічної людини.

Її сутність полягає в тому, що це смислове поле особистості – функціональний орган, в якому повною мірою проявляються атрибутивні властивості духовності людини.

Зміст її розкривається як сукупність процесів об'єктивного, суб'єктивного, суб'єктивованого і об'єктивованого характеру. На певному етапі цивілізаційного розвитку зміст явища Планетарної особистості проявляється як процеси смислотворчості і креативності людини. Це наша внутрішня робота з осмислення ідеї Планетарної особистості. Йдеться про процеси смислоутворення, смислоусвідомлення і смислобудівництва в структурі осмислення явища дослідником [32, с.252-275].

При цьому застосування енергоінформаційного підходу та методологічного апарату синергетики дає змогу виявити закономірності самовиявлення змісту Планетарної особистості. Такі закономірності зумовлюють духовний, особистісний розвиток людини. Так енергоінформаційний характер розвитку особистості означає, що він розгортається в духовному (смисловому) вимірі, користуючись висловлюваннями Е.Фромма, «модусі буття». Основу останнього становить живий досвід, де немає слів, висловів та долучитися до якого можливо виключно на рівні спільних проживань. Доведено, що еволюція смислогенезу завжди припускає динамічну вісь, дивлячись з позицій самоорганізації, так як відбувається в полі тяжіння атрактора, у зоні якого розгортається процес розвитку особистості XXI століття.

Тут принциповим є висновок О. Беженарь і про те, що «на межі біфуркації розвиток смислогенезу припускає низку альтернативних сценаріїв, серед яких

особистісний є лише одним із його можливих напрямків; власне особистісний шлях розвитку людини визначено як онтологічний режим» [4, с.118-119].

Річ у тому, на думку Л. Романкової, що «сміслогенез, як геологічне явище Семантичного Всесвіту, пронизує не тільки космічний простір, але й людину як складову Всесвіту. Тому сміслогенез є силою, яка розгортає майбутню особистість в житті, зокрема й у планетарному і професійному горизонтах. ... Сміслогенез є стрижнем людської особистості, який зумовлює «самостояння» людини, її внутрішню свободу і стійкість до зовнішніх дій, здатність до існування з «власного переконання». Такий стан особистості є протитрутою проти мутації, переродження людини, можливості продовження її існування й розвитку як «людини історичної» [39, с.468-469].

Форма буття явища залежить від горизонту соціального простору, в якому воно розглядається, і від стадії життєвого циклу, на якому перебуває ця духовна субстанція. У цьому випадку особистість, як функціональний орган, ще «прив'язана» до природного тіла людини, але за своїми характеристиками – це вже явище планетарного масштабу. Соціальна реальність, елементом якої є Планетарна особистість, є складно структурованим утворенням, що має різні рівні взаємопроникної елементарної та структурної організації. Так, П. Бурдье, відзначаючи потенційну множинність можливого структурування соціального світу, констатує, що цей світ «постає як складно структурована реальність» [15, с.195].

Це означає, що в кожному її горизонті Планетарна особистість набуває специфічної форми як об'єкт пізнання або предмет перетворювальної праці людини, збуджує специфічні процеси когнітивного освоєння або породжує специфічні технології обробки вихідного матеріалу і набуває специфічної форми буття після завершення перетворення у даному горизонті [43, с.14-39]. Усе це суттєво ускладнює теоретичний аналіз соціальної реальності в цілому та її окремих структурних елементів з урахуванням зазначених характеристик пост соціальності [36].

Менш проблематичним виглядає питання буттєвих рівнів соціальної реальності, на яких має відбуватися теоретичне осмислення Планетарної особистості. Традиційний підхід вирізняє три таких рівні: мікро-, мезо- та макрорівень. За цим «стоїть» універсальна філософська тріада загального, особливого та одиничного, що відображає специфічні, якісно різні рівні протікання соціальних процесів. Втім, навіть сьогодні, проблема їх органічного синтезу вважається нерозв'язаною, так як «усезагальне» не знаходить свого буттєвого підґрунтя. Оскільки пояснення протікання макропроцесів через аналіз мікрорівня (та навпаки) є неможливим, це у другій половині ХХ ст. примусило Р. Мертона звернути увагу на розробку теорій середнього рівня.

Процесуальний підхід до аналізу рівнів такої соціальної реальності, як Планетарна особистість, має доповнюватись гносеологічною дихотомією «суб'єктивоване-об'єктивоване», що задає її онтологічне бачення. За усталеною традицією, до суб'єктивного рівня соціальної реальності відносять усе те, що не має речового існування. Воно пов'язане з розумовими процесами, соціальними нормами й настановами, цінностями й ціннісними орієнтаціями, усім тим, що відбувається «виключно у сфері уявлень» [38, с.576]. Ідея Планетарної особистості відноситься саме до таких явищ.

Отже, «ідея є тією одиницею у свідомості людини, що дозволяє доторкнутися до Духа, відкриваючи його конкретні грані, нібито наділяючи їх певною формою, так необхідною для процесу осягнення людського «духовно-матеріального» світу. Будучи водночас думкою, видом, задумом, поняттям, уявленням, наміром, уявним образом, ідея слугує єдиною найважливішою деталлю для складання багатошарової мозаїки світосприйняття обмеженими можливостями людського Розуму. Ідея – це інструмент забезпечення бачення для нашого розуму» [53, с.48].

Таким чином, ідея Планетарної особистості як представника інформаційної доби має змінити ідею особистості техногенної цивілізації, «будучи водночас думкою, видом, задумом, поняттям, уявленням, наміром, уявним образом» під час входження у свідомість пересічної людини образ Планетарної особистості змінює

матрицю особистісного енерго-інформаційного силового поля і переструктурує механізм її мислення. Людина починає бачити планетарний світ в іншому вимірі, визначає по-іншому власну функцію в ньому, починає формувати своє нове ставлення до себе, суспільства і природи. Ідея остаточно у свідомості конкретної людини закріплюється її особистим ідеалом людини ХХІ століття.

Нам імпонує саме такий шлях дослідження явища Планетарної особистості, оскільки ми стоїмо на позиції того, що предмет цього дослідження характеризується тим, що: по-перше, перетинає усі три рівні соціальної реальності (мікро- мезо- і макро); по-друге, проходить метаморфози «простір-час», «інформація-енергія», «суб'єктивного – об'єктивного», а також «суб'єктивованого – об'єктивованого»; по-третє, задіяний у процесах підсвідомості – свідомості і надсвідомості людини, по-четверте, проходить етапи, що характеризують життєвий цикл будь-якої соціальної системи, а саме: зародження – становлення – функціонування – сходження.

Проте якщо «аналіз соціальних явищ здійснюється в контексті, котрий задається категорією «соціальне», експлікація цього поняття повинна логічно передувати аналізу конкретних явищ» [33, с.42]. Це означає, що для системного освоєння явища Планетарної особистості ми маємо опрацювати робочу гіпотезу про те, що її життєвий цикл становить ланцюг перетворень: *смысл – психофрактал – реакція організму людини – ідея – ідеал: особистості і суспільства – модель – критерій – продукт – компетенції – ідеологія – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії людей між собою – засіб тиску, агресії, війни – артефакт культури.*

Водночас, за іншою робочою гіпотезою, ми маємо намір розкласти цей ланцюг перетворень явища Планетарної особистості на чотири стадії, а саме: 1) зародження: *смысл – психофрактал – реакція організму людини;* 2) становлення: *ідея – ідеал: особистості і суспільства – модель;* 3) функціонування: *продукт – компетенції – ідеологія – критерій – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії – засіб тиску, агресії, війни;* 4) сходження: *артефакти планетарної геокультури.*

Етап зародження явища Планетарної особистості вимагає висвітлення явища на рівні смислу кванта Планетарної особистості і психофракталу Планетарної особистості. Якщо сферою буття у першому випадку є ноосфера, то у другому – психосфера людини. Якщо у першому випадку засобом освоєння явища є мислення людини, інтуїція або інсайт, то у другому – переживання людини або зовнішнє навіювання як психологічна процедура впливу на підсвідомість людини.

Якщо звернутись до моменту зародження Планетарної особистості людини, то це означає, що ми маємо розпочати розгляд явища на підсвідомому рівні, тобто ще в структурі Семантичного Всесвіту. Форма буття духовної субстанції – смисли, рухливість яких забезпечується смислогенезом. Людина сприятлива до процесів смислогенезу завдяки наявності у неї смислової сфери і відповідних механізмів, що її обслуговують [32, С. 252-275].

Модель смислогенезу може бути представлена смисловою вертикаллю, яка має багаторівневу будову. І. Колеснікова на основі моделі особистості людини, запропонованої українськими вченими, виокремила такі організаційні рівні смислогенетичного розвитку особистості людини: 1) початковий; 2) доособистісний; 3) особистісний; 4) над особистісний [27]. При цьому важливо звернути увагу на властивості смислової сфери особистості як системи, що здатна до самоорганізації. Саме «когерентність, кооперативність, узгодженість внутрішніх процесів, що визначають еволюції системи, забезпечують її головну властивість – здатність до самоорганізації [34, с.50]. Це дуже важливий висновок для подальшого аналізу життєвого циклу явища Планетарної особистості.

Таким чином, онтологічний режим розвитку Планетарної особистості припускає еволюцію смислогенезу або в лоні духовних практик, або у сфері тяжіння «граничних сенсів», у лоні філософського запитання як способу «духовної роботи». Духовна практика – це спрямований процес перетворення людиною власної енергійної проекції до «вищого духовного стану» [50].

Таким чином, глибинним простором буття кванту Планетарної особистості є смислове поле Всесвіту загалом і ноосфери зокрема. Буття смислу не залежить

від конкретної особистості і здатне проникнути у свідомість будь-якої людини, якщо вона буде налаштована на збудження відповідного сегменту ноосфери.

Другим елементом етапу зародження явища Планетарної особистості є психосфера планетарного буття, що представлена психофракталами. Для нас залишається таємницею, як смисли набувають форми архетипів і перетворюються на психофрактали. Але наявність психосфери важко не визнавати, оскільки з нею вже працює психологічна наука, і встановлено, що це вже рівень, на якому людина здатна завдяки механізму інтуїції витягувати з глибин Семантичного Всесвіту якісно нові смисли. Так, вочевидь, відбулось і з ноуменом Планетарної особистості.

Коли ми маємо справу з психофракталами, то це означає, що підсвідомість особистості людини вже «захопила» частку смислу у власні природні радари. О. Донченко це пояснює завдяки тому, що існує універсальне психічне, або об'єктивна психіка, яка і є тією психічною матрицею, що містить вселюдські архетипи та їх структури – психофрактали [22].

Аналізуючи психофрактал «Планетарна особистість», ми тим самим увійшли до підвалин об'єктивного психічного і намагаємось суб'єктивувати його, тобто осмислити/привласнити і зробити «своїм» смислом. Зробити це можна, користуючись однією з чотирьох психічних функцій – або інтуїцією, або відчуттям, або прагматичністю, або емоційністю [22].

Таким чином, етап породження має дві складові – це смислове поле Всесвіту (психосфера соціуму) і резонуючого з ним смислового поля особистості людини, до якої психофізичним механізмом сприйняття і психологічним механізмом мотивації підключена кожна людина. За умови збудження певного сегмента смислового поля Всесвіту зусиллям смислового поля людини, починають рухатись архетипи певного сегмента і утворюють власну спеціалізовану структуру – психофрактал. Зміст породженого психофракталу визначається видом і спеціалізацією збуджених архетипів.

Етап становлення цього явища проявляє себе появою ідеї про Планетарну особистість. Тут термін «ідея» (*грец.* – початок, основа, первинний образ,

поняття) – розглядається нами як основна думка, первинна уява, загальне поняття про явище. Для нас поява ідеї Планетарної особистості не була особливою епістемологічною операцією, оскільки вона з'явилася в ході когнітивного аналізу ланцюга перетворень людини і виду породженого нею суспільства в еволюційній зміні типу цивілізацій. Ідея запропонувати науковій громаді Планетарну особистість як ідеал людини XXI століття з'явилась нібито сама собою. Тобто ми її знайшли в структурі іншого алгоритму, оцінили її евристичний потенціал і вводимо в іншу площину соціальної реальності з метою практичного використання у сфері планетарної виховної практики.

Прояв змісту психофракталу на межі нашої «підсвідомості-свідомості» свідчить про те, що предмет цього дослідження здійснив самовільний перехід з небуття в буття і заявив про себе ідеєю Планетарної особистості. К. Маркс, пояснюючи подібні переходи, часто користувався синтетичними категоріями-поняттями: «практично-духовне» засвоєння дійсності, «чуттєво-надпочуттєве» – щодо властивостей товару, «сутнісна єдність природи і суспільства» – стосовно людини. Таким чином, ідея Планетарної особистості почала власне життя в соціумі.

Етап становлення цього явища складається, на нашу думку, з декількох взаємопов'язаних форм перетворення інтеріоризованої ідеї Планетарної особистості, а саме: ідеалу, що є продуктом філософської рефлексії і моделі, що є продуктом наукової рефлексії людини.

Форми ідеалу і моделі явище Планетарної особистості набуває в ході спершу філософської, а згодом – наукової рефлексії. Важливо зазначити їх різницю між собою, оскільки ми маємо намір довести, що ідея й ідеал – продукти філософського походження, а модель – наукового.

Повернемося до ідеї Планетарної особистості і продовжимо характеристику цього ноумена, що постав на порозі феноменального світу. Для цього знову звернемося до праці Л.Чорної «У пошуках ідеалу» [53], оскільки вона, з одного боку, характеризує ідею як самостійну семантичну одиницю, а з іншого – розглядає її як засіб когнітивного аналізу ідеалу. Тож дослідниця зазначає: «...в

історії європейської філософії можна виокремити три основні етапи в розумінні ідеї: онтологічний, гносеологічний, соціально-практичний. Саме по цих щаблях йшло формування категоріального апарату, на основі якого можна дослідити в подальшому проблему суспільного ідеалу.

Онтологічний етап пов'язаний з домодерною філософією, коли починаючи з епохи античності, у філософській думці вкорінюється поняття «ідея», а теоцентрична філософія середньовіччя готує становлення таких важливих для модерної філософії понять, як «абсолютна ідея», «майбутнє», «прогрес», «ідеал» та багато інших.

Наступний етап осягнення поняття «ідея» – гносеологічний – домінує в добу Модерну, коли поряд з функціонуванням поняття «ідея» в новоєвропейській філософії йде становлення поняття «ідеал». Саме гносеологічне осягнення поняття «ідея» надало можливість народитися поняттю «ідеал», розробити категоріальний апарат німецької класичної філософії, що базувався на логоцентризмі.

Соціально-практичний етап розвитку поняття «ідея» проходить під гаслом осмислення феномена суспільного ідеалу та розробкою цього поняття у філософії XIX–XX століть» [53, с.48].

Нас у цьому випадку цікавить ідея як продукт мислення людини, що несе в собі низку параметричних характеристик предмета дослідження. До того, що ми вже виклали вище, додамо погляди на зміст ідеї оцінки зі словників і інших джерел для того, щоб обґрунтувати власну думку, що ідея у своєму сходженні з ноуменального у феноменальний світ закономірно переходить спочатку в ідеал особистості, тобто суб'єктивовану форму, а згодом – у суспільний ідеал – об'єктивовану форму, і за таких умов явище стає предметом науки, що повинна створити модель Планетарної особистості.

Досить цікавим є той факт, що за етимологічним походженням слово ідея також мало значення «вид», «образ»; «бачити». Можна припустити, що за допомогою ідей людина здобуває можливість побачити щось у глибинах своєї свідомості, створити певне уявлення для себе. А отже, й побачити шлях

майбутнього розвитку, і не лише свого власного, а й суспільного або державного. Проте перш ніж продовжувати цю думку, слід звернутися до традиційних розумінь поняття «ідея» та його аналізу, викладеного у філософських словниках.

Поняття «ідея» широко використовувалось у різних філософських системах для позначення найбільш розвинутих форм духа (пізніше – знання) [24].

Роль ідеї у філософській думці є надзвичайно важливою. Так, застосовуючись у сучасній філософії як абстрактне уявлення про реальний чи можливий об'єкт пізнання, що охоплює знання про його сутність, ідея може тлумачитися двояко: 1) як структура індивідуальної свідомості, за допомогою якої людина формує знання про об'єкт пізнання (матеріалістичні тлумачення); 2) як принципова риса буття, що в кінцевому підсумку розглядається як складна ієрархія ідей чи як головний задум, проект буття (ідеалістичні тлумачення) [49, с.325]. Окрім того, ідея виконує регулятивну і синтезуючу функцію в практичній діяльності та пізнанні [14, с.196].

Вихід ідеї Планетарної особистості у форму ідеалу означає, що явище гносеологічною стежиною спускається у феноменальний світ. Тому нас цікавить, що саме собою має представляти ідеал Планетарної особистості. У цьому контексті особливо привертає увагу вислів австрійського мислителя Вольфганга Крауса: «Ідеали містять в собі надію на майбутнє, засіб, що може виключити нігілізм, руйнування, саморуйнування та цинізм» [29, с.250].

Ми тут не торкаємось історичного аспекту в становленні ідеалу, як не звертали уваги й на становлення поняття «ідея», оскільки це довгий шлях і багатоваріантне тлумачення в історії філософії і світовій культурі. Класифікація ідеалів також для нас є не актуальною, оскільки ми маємо справу лише з одним із його різновидів – Планетарною особистістю. Тому нас цікавить сутність, зміст, засоби освоєння людиною і форма буття у структурі людини і суспільства, тобто суто онтологічний аспект. Це продиктовано метою нашого дослідження.

Тож спочатку ідея Планетарної особистості повинна «засвітитися» в суб'єктивованій формі, тобто зайняти центральне місце в самосвідомості окремої особистості людини, а по мірі того, як опанує певною кількістю людей у громаді

чи суспільстві, то стане домінуючою силою, тобто стане ідеалом – колективним взірцем людини ХХІ століття, набуде об'єктивованої форми.

Для відтворення життєвого циклу предмета нашого дослідження вкрай важливо відтворити послідовність сходження ідеї Планетарної особистості в горизонт буття ідеалу. Ми відпрацьовуємо гіпотезу, що спочатку нею оволодіває особистість, а потім вже суспільство. Нашу позицію підтримує висновок М. Бердяєва: «Ідеал суспільства є ідеал, похідний від ідеалу особистості. Духовне суспільство є реальність, але реальність, зрощена з особистостями. Ідеальний образ людської особистості є розкриття образу і подоби Божої в людині. Ідеальний образ людини є образ Божий в ній. І цей образ є образ цілісний, а не роздріблений» [6, с.211].

Вирішення питання про відновлення ідеалу людини ХХІ століття є непростю справою, оскільки ідеал як чинник соціального розвитку майже зник, за висновком М. Бердяєва, зі свідомості ще у ХІХ–ХХ ст. Внаслідок того, що людину визнали продуктом суспільства, ідеал людини і був замінений на ідеал суспільства. При цьому проголошувалося, що саме досконале суспільство може бути досягнуто поза межами моральних зусиль людини. Аналізуючи історичні типи ідеалів людини, М. Бердяєв вказував, що в минулі епохи взірцем був ідеал цілісної людини. Так, в античний період було оспівано ідеал мудреця, що містив в собі цілісне ставлення до життя та духовну перемогу над стражданням та злом життя, досягнення внутрішнього спокою. У цьому ідеалі центральне місце надавалось інтелекту, знанням, освіченості. Окрім того, ідеал мудреця був притаманний не лише народам Стародавньої Греції та Риму, а також і Сходу – Китаю та Індії.

Християнський світ сформулював ідеал святого, тобто освіченої людини, що одержала перемогу над своєю тваринною блаженною природою. Водночас християнське середньовіччя створило до того ж образ лицаря, що жертвовно служить своїй вірі та ідеї. Що ж до ідеального образу людини Нового часу, то М. Бердяєв доходить висновку, що такого загалом немає.

Нова історія не створила ідеала людини. Наприклад, ідеальний образ громадянина не може вважатися образом мудреця, святого або лицаря, оскільки він занадто пов'язаний з політичним життям суспільства. Разом з тим, у той час з'явилися професійні образи людини, що потребували певних досконалостей: образ вченого, артиста, політичного діяча, хазяїна-підприємця, робітника. І саме останній образ – робітника, й намагались, свого часу, перетворити на цілісний ідеальний образ «товариша», що має замінити мудреця, святого і лицаря для тієї епохи. При цьому, як зауважує М. Бердяєв, в образі «товариша» зовсім гасне образ людини, викривлюється образ та подоба Бога. Отже, для Нового і Новітнього часу характерне подрібнення образу людини на низку професійних образів та ідеалів, зникає цілісність [53, с.68-69].

Зважаючи на семантичну природу цього явища, ним людина може оволодіти лише завдяки механізму філософської рефлексії, оскільки ідеал є функціональним органом у горизонті самосвідомості [9]. Нагадаємо, що функціональний орган – це специфічне новоутворення в самосвідомості пересічної людини або колективної самосвідомості, наприклад, територіальної громади, нації, народу, планетарної спільноти.

Специфіка цих новоутворень полягає в тому, що, одного разу склавшись, вони далі функціонують як єдине ціле міцно і усталено. Так має відбуватися і з ідеалом Планетарної особистості, як у структурі особистості, так і в структурі суспільства, тобто під час перебування його в суб'єктивованій і об'єктивованій формах. Водночас це вказує на їх обов'язкову взаємодію між собою, оскільки одна і та ж субстанція перебуває у двох різних формах. Далі ми змушені цей момент розглянути окремо, оскільки явище сьогодні далі ідеї не пішло. Воно тільки ще народжується. Тому приділимо більше уваги змісту ідеалу, який слід розглядати як ідею Планетарної особистості в образі досконалої людини XXI століття.

Зміст ідеалу і його функцію, незалежно від форми явища, ми можемо уточнити на основі його визначень в енциклопедичній і довідковій літературі. Згідно із тлумаченням В.І. Даля, ідеал – це уявний зразок досконалості чого-

небудь, в якому-небудь роді; прототип, прообраз, початковий образ, представник; зразок-мрія [21, с.8]. Його тлумачення у інших джерелах майже повністю співпадає з цим визначенням В.І. Даля.

Таким чином, вихід явища Планетарної особистості на стадію ідеалу означає остаточне закріплення його в площині феноменального світу, оскільки він набуває спочатку суб'єктивованої, а згодом і об'єктивованої форми, між якими встановлюються певна система взаємозв'язків, і вони починають взаємодіяти один з одним. Ця взаємодія стає помітною, оскільки впливає на стан і функціонал пересічної людини, з'являється соціальна потреба цілеспрямованого використання цієї взаємодії у межах тієї чи іншої виховної системи.

Наука, спершу фундаментальна, а згодом і прикладна, має опанувати явищем і створити модель Планетарної особистості, що набуває властивостей засобу технологічного впливу на процес формування особистості. Тож наступним кроком сходження ідеалу Планетарної особистості у феноменальний світ є набуття нею форми моделі. Наша наукова розвідка має лише закласти необхідну філософську основу під створення такої моделі, що має остаточно підняти предмет цього дослідження на стадію функціонування.

Реалізувати це можливо за допомогою наукової рефлексії. Наукова рефлексія «спрямована на аналіз прийомів і методів пізнання, які використовуються в тій чи іншій сфері дослідження. Це допомагає формувати критичний принцип, метою якого є формування теорії явища. У свою чергу, «теорія (від гр. Θεωρία – розгляд, дослідження) – вчення, система наукових принципів, ідей, що узагальнюють практичний досвід і відображають закономірності природи, суспільства, мислення; сукупність узагальнених положень, що створюють науку або розділ будь-якої науки» [48, с.809].

Для початку зазначимо, у чому полягає філософське визначення моделі : «під моделлю розуміється така система, що подумки представляється або матеріально реалізована, яка, відображуючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінити його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» [55, с.19].

Модель має, як відомо, дві основні функції: 1) теоретичну – як специфічний образ дійсності, що поєднує моменти абстрактного і конкретного, загального і особливого, логічного і чуттєвого, наочного і не наочного і т. ін. (у цьому вона близька до теорії); 2) практичну – як знаряддя, засіб наукового експерименту. Проте, чи йдеться про матеріального або уявного «заступника» досліджуваного об'єкта, про емпіричне або теоретичне пізнання, у моделюванні як методі головне – теоретико-пізнавальна процедура» [40, с.9]. Тому далеко не даремно моделювання завершує стадію становлення явища Планетарної особистості.

Водночас нам відомо, що дехто з досвідчених дослідників песимістично ставиться до побудови моделі людини загалом. Так, наприклад, Е. Ліч у праці «Models of man» ставить завдання простежити зміну соціально-філософських моделей людини протягом останніх століть [58, р.151]. Термін «модель» використовується в значенні жорсткої спрощеної концептуальної схеми, що слугує допоміжним засобом для пізнання. (Саме у цьому сенсі філософи і соціологи ХХ століття – Т. Парсонс, Е. Дюркгейм, М. Вебер, К. Леві-Строс та ін. будували свої моделі).

Автор, мається на увазі Е. Ліч, виокремлює чотири моделі людини: 1) «декартівську»; 2) «дарвіністську (контівську); 3) модель «молодого Маркса»; 4) «Маусса (Малиновського)». Кожна з них відповідає певному історичному етапу в соціальній філософії. Розглянувши ці моделі, він доходить висновку, що жодна з них не може вичерпно представити людину, і, на його думку, це пов'язано з наявністю у неї свободи волі. Далі він ставить принципово питання про можливість побудови «моделей людини» загалом.

Р. Рупова в дисертаційному дослідженні на тему: «Антропологические модели в социальной философии ХХ – начала ХХІ веков» намагалась вирішити проблему, систематизувати напрацювання у цій сфері, але їй це, на наш погляд, не вдалося [40].

Роджер Т. Еймс у статті «Индивид как «фокус-поле» в классическом конфуцианстве» подає п'ять підходів – підходів, образів або моделей особистості у вченні Конфуція. При цьому нагадуємо, що перша модель – «пола людина», у

площині якої китайський «індивідуум» визначається як особливий вид самозречення або безособистості; друга модель – автономна особистість; третя – органічне «Я», четверта – «Я» як частина цілого; п'ята – особистість як фокус і поле в моделі «фокус-поле» [57, с.295-317]. Але усі вони потребують, як нам здається, значного теоретичного пояснення своєї практичної придатності для використання у виховній практиці ХХІ століття.

Ми ж, на відміну від скептиків, налаштовані позитивно, оскільки нині серед дослідників Сходу і Заходу спостерігають рух до зближення різних філософських світоглядних парадигм у напрямі порозуміння людини і світу на новому етапі еволюційного розвитку. Це надихає на розуміння того, що ідея Планетарної особистості може стати тим атрактором, що об'єднає світові філософські школи і течії в органічну Світову філософську думку про ідеал людини ХХІ століття.

З побудовою наукою моделі Планетарної особистості завершується етап теоретичного опанування явища, оскільки ці розробки сприяють появі нових технологій впливу на людину з метою забезпечення її гомеорезу, гомеостазу або гомеоклазу [37].

Етап сталого функціонування настає в момент виходу Планетарної особистості у феноменальний світ, оскільки починає діяти як специфічний продукт соціального процесу. При цьому вона набуває повноти властивостей і забезпечує низку продуктивних перетворень і інструментальних метаморфоз. Нам здається, що мінімальний набір їх складається з такого ланцюга: інтегратор соціальної взаємодії людей між собою (синергетичний процес) – продукт (духовне виробництво) – компетенції (освіта) – ідеологія (виховання) – принцип (управління) – товар (маркетинг, торгівля) – засіб тиску або агресії (війни) – критерій (експертна діяльність) і т. ін.

Оскільки явище Планетарної особистості ще не вийшло на етап сталого функціонування, то усі позначені тут форми буття предмета цього дослідження тільки позначимо контурами. При цьому ми не виключаємо, що до них можливо додати й інші форми буття, наприклад, театр, літературу, мистецтво, кіно, телебачення та ін.

На практиці вже зародилась потреба в новій якості людини ХХІ століття. І відбулось це під тиском глобалізаційного процесу й інформатизації сучасного життя. У цьому горизонті, як ми вже вказували, й народилась соціальна потреба планетарного світу в новому джерелі саморозгортання – Планетарній особистості. Інтегратором соціальної взаємодії людей між собою є Планетарна особистість, за участі якої відбувається стихійний процес становлення онтологічної, інформаційної, мовної, організаційної єдності планетарної спільноти. Кінцевим продуктом такої інтеграційної взаємодії людей є становлення і стале функціонування планетарного соціального організму. Процес стихійний, але цілеспрямований і прогнозований за своїм кінцевим продуктом.

Водночас вивчення виробництва форм спілкування перебуває на початковій стадії. Сьогодні важко назвати хоча б одну філософську працю, безпосередньо присвячену аналізу цього виду виробництва. Здебільшого йдеться про суспільні відносини. «Історична генеза спілкування людей як виду суспільного виробництва для ... філософії залишається таємницею за сімома замками» [1, с.379].

Більш розмитою є участь Планетарної особистості в бутті в горизонті духовного виробництва, яке у ХХІ столітті повністю має переформатуватись на основі дії ідеалу Планетарної особистості. Духовне виробництво існує, як відомо, у трьох основних формах: масове, індивідуальне і спеціалізоване [1]. Серцевиною духовного виробництва має стати процес виробництва нової людини, адекватної реаліям інформаційної доби. До цього питання ми ще повернемося у наступних розділах роботи.

Ідеологема «Планетарна особистість» у сфері управління може розглядатися як принцип організаційної діяльності. До речі, він дуже співзвучний тут з принципом людиноцентризму В. Кременя. «У сучасному світі, детермінованому сцієнтизмом, позитивізмом, прагматизмом, людиноцентризмом стверджує дієвість духовного принципу, завдяки якому можна вийти за вузькі рамки причини і наслідку, необхідності і випадковості, за межі віджилого способу мислення. Людиноцентризмом активізує надію, поза якою не може здійснюватися поступ людства шляхом оновлення і прогресу. Він має остаточно витіснити з нашого

життя принцип машиноцентризму, що виник і панував за часи техногенної цивілізації» [30, с.4-5].

Ідеал Планетарної особистості ефективно можна застосовувати на практиці як критерій виховної і освітньої діяльності, літературної творчості, тобто в мистецькій і експертній діяльності.

У ринковій моделі перебування світової спільноти Планетарна особистість має стати ходовим товаром як для продажу технологій глобального навчання і планетарного виховання, так і для експорту нового способу життя і життєустрою людини XXI століття. Це вже прояв цього феномена у сфері високої геополітики і міжнародних наддержавних відносин. Фантазувати тут не будемо. Поживемо – побачимо. Але наочним прикладом тут може слугувати вестернізація життя народів багатьох країн світу на сучасному етапі під тиском пропаганди США.

Події початку XXI століття доводять, що концепт «Планетарна особистість» цілком можливо стане предметом, а то й інструментом інформаційної гібридної війни, тобто буде використовуватись як засіб агресії (війни), тиску на інших. До цього слід віднести такі специфічні «виверти» духовного виробництва, як мімікрію, маніпулювання масовою і індивідуальною свідомістю, зрештою, перетворення її на ідола, яке останнім часом вживається виключно в негативному значенні на противагу істинним цінностям та ідеалам.

Маніпуляцію і мімікрію ідеалом людини і способом життя людини також відносимо до негативного використання цього явища. За одними оцінками, мімікрія – це здатність людини маскувати свої погляди, вчинки, спосіб життя під певні обставини; безпринципне пристосовництво. Проте на відміну від нас, європейців, американці абсолютно не прагнуть зображати себе людиною з «багатими культурними запитами», якщо насправді таких немає. Як мені здається, таке відношення, мабуть, варто вважати природнішим, ніж «мімікрія під культурну людину» [44, с.122].

На цьому ми маємо припинити обговорення потенційно можливих форм буття Планетарної особистості на етапі функціонування явища. Життя саме

подасть нам багату палітру дивовижних форм буття Планетарної особистості в горизонті ХХІ століття. Тільки віртуалізація особистості чого тут варта.

Етап сходження Планетарної особистості зі світової арени ми вбачаємо в артефактах культури інформаційної доби, що має поступитися інтелектуальній цивілізації і Ноосферній особистості. Отже, буття Планетарної особистості закономірно має застигати у вигляді артефактів культури інформаційної доби.

Далі нагадаємо, що артефакти (від *lat. arte* – штучний, *factus* – виконаний) – це продукти та наслідки людської діяльності. Артефакти – це феномени культури, штучно створені людиною предмети і явища, виготовлені людиною речі, народжені нею думки, винайдені та використані нею засоби та способи дії. Культура включає в себе не тільки те, що знаходиться поза людиною, але й зміни, які вона виконує у самій собі, у своїм тілі, у своїй душі, у власній фізичній та духовній зовнішності. Отже, культура є світ людської діяльності або світ артефактів. Це її найперша, але недостатня для розуміння її сутності, характеристика.

Планетарна особистість призвана оновити смислове поле власної життєдіяльності і утворити принципово інший ландшафт планетарної культури. Ця об'єктивна визначеність виникає у них тому, що людина опредмечує в них світ уявлення, цілі, бажання, художній смак, ідеали тощо. Людина олюднює продукти своєї діяльності. Отже, предмети культури інформаційної доби безумовно будуть відрізнятися від артефактів техногенної доби, оскільки вони будуть наслідком духовно-творчої активності Планетарної особистості.

Найбільш очевидна здатність людини наділяти свої творіння смыслом проявляється в мові. А сенсозмістовну сутність має також все, що людина створює і що складає культурне середовище її буття: твори мистецтва й правила етикету, релігійні обряди і наукові дослідження, навчання і спорт тощо. Смысл будь-якого предмета відбивається в його призначенні, ролі [3]. Далі можна зробити певні висновки з вищевикладеного у цьому підрозділі.

Висновок до цього підрозділу

• явище Планетарної особистості багатогранне, оскільки воно: по-перше, перетинає усі три рівні соціальної реальності (мікро- мезо- і макро); по-друге, проходить метаморфози «простір-час», «інформація-енергія», «суб'єктивного – об'єктивного», а також «суб'єктивованого – об'єктивованого»; по-третє, задіяне в процесах підсвідомості – свідомості і надсвідомості людини, по-четверте, проходить етапи, що характеризують життєвий цикл будь-якої соціальної системи, а саме: зародження – становлення – функціонування – сходження.

• з'ясували, що життєвий цикл становить ланцюг перетворень: *смысл* – психофрактал – реакція організму людини - ідея – ідеал: особистості і суспільства – модель – критерій – продукт – компетенції – ідеологія – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії людей між собою – засіб тиску, агресії, війни – артефакт культури;

• довели робочу гіпотезу про те, що ланцюг перетворень явища Планетарної особистості має чотири стадії, а саме: зародження: *смысл* – психофрактал – реакція організму людини; становлення: ідея – ідеал: особистості і суспільства – модель – функціонування: продукт – компетенції – ідеологія – критерій – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії – засіб, тиску, агресії, війни; сходження: артефакт культури;

• охарактеризували кожну специфічну форму буття ідеї Планетарної особистості на кожному етапі її життєвого циклу; вказали на горизонт планетарного світу, в якому вона присутня або повинна з'явитися; визначили засіб її когнітивного освоєння та практичного використання людиною;

• визначили ступінь зрілості явища «Планетарна особистість», що тільки проявила себе в духовній сфері світової спільноти і набула форму ідеї, тим самим почала спускатись у феноменологічний світ по когнітивній стежині;

• вивчати сьогодні явище Планетарної спільноти має сенс саме на переході «ідея – ідеал», оскільки воно досягло лише цієї фази зрілості.

Тож далі є підстави приступити до вивчення саморозгортання ідеї і ідеалу в структурі біологічного організму людини і соціальному тілі Світового інформаційного суспільства, а також вказати на механізми взаємодії їх між собою.

Висновки до другого розділу

- Ідея Планетарної особистості логічно відповідає змісту інформаційної доби, тому ми вибудували увесь ланцюг саморозгортання цього явища від кванта смислового поля Всесвіту і психофракталу підсвідомості людини до артефактів геокультури планетарної спільноти.

- Сходження ідеї Планетарної особистості у феноменальний горизонт має забезпечити філософська думка Сходу або Заходу, і не виключено, що це вони можуть зробити разом, оскільки формування категоріального каркасу інформаційної цивілізації – це їх справа. При цьому їх участь і можливості обмежуються набуттям ідеї Планетарної особистості образу людини ХХІ століття.

- Далі до справи феноменологізації ідеї Планетарної особистості має приєднатися фундаментальна транснаціональна наука, яка покликана узагальнити відомості про планетарну людину до відповідного рівня і подати знання про неї у планетарному масштабі.

- Незворотним процесом сходження ідеї Планетарної особистості у практику фундаментальна наука робить завдяки виробленню і накопиченню Глобального знання, що стає можливим внаслідок вивчення глобальних процесів і глобальної еволюції планетарного людства, яке вже сьогодні має стати фундаментальною платформою майбутнього розвитку людини ХХІ століття.

- Процес глобалізації знань про природу, людину і суспільство поставить перед наукою створення якісно нової теорії особистості шляхом кардинального переосмислення змісту поняття «особистість людини» і розгортання його у бік наповнення змістом концепту «Планетарна особистість».

- Це означає, що фундаментальна наука покликана забезпечити розпаковування смислу кванту «Планетарна особистість», наповнити його смисловим субстратом і створити на цій основі модель суспільного ідеалу людини ХХІ століття, що має

бути застосована у сфері транснаціональної освіти і планетарного виховання молоді як технологічний засіб забезпечення масової планетаризації світової спільноти.

Процесу розповсюдження ідеї Планетарної особистості сьогодні можуть посприяти й інші види діяльності людини: література, мистецтво, театр і особливо високоефективні засоби пропаганди і розповсюдження нових знань, наприклад, ЗМІ або Інтернет, до яких позитивно ставиться молоде покоління планети.

Формування Планетарної особистості як суб'єкта культурно-історичного процесу в горизонті інформаційної доби на практиці може забезпечити тільки глобальна освіта і планетарне виховання молодого покоління, оскільки старше покоління землян вже витратило свій запас пасіонарної енергії на відбудову світового співтовариства після наслідків Першої і Другої світових війн і зниження вірогідності третьої світової війни, що спалахує безкінечними локальними військовими конфліктами на всіх континентах.

Тому далі є сенс звернути увагу на реальний стан протистояння цінностних систем молоді Китаю і України з метою оцінити їх принципову можливість до інтеграції поглядів і дій по відношенню до ідеї Планетарної особистості і визначити, нарешті, головні детермінанти формування цього феномену на практиці.

Список використаних джерел до другого розділу

1. Андрущенко В.П. та ін. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: підручн. для вищ. навч. закл. / В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, М.І. Михальченко. Вид. 3-є, випр. та доп. К. : Генеза, 2006. 656 с.

2. Андрущенко В.П. Філософія як теорія і методологія розвитку освіти *Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи* : методол. семінар, 22 листоп. 2000 р. : зб. наук. праць / за заг. ред. В.Андрущенка. К. : Знання, 2000. Вип.3. С. 17-23.

3. Артефакти культури. Знання, цінності і регулятиви як три основних види смислів культури. URL :

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mjnakwJkCaIJ:studopedia.com.ua/1_133472_artefakti-kulturi-znannya-tsinnosti-i-regulyativi-yak-tri-osnovnih-vidi-smisliv-kulturi.html+&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua

4. Беженарь О.П. Особистість у мінливості естетичного ідеалу : монографія / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Запоріжжя : КП «ЗМД «Дніпровський металург», 2012. 243 с.

5. Бек У. Что такое глобализация? / [пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника ; общ. ред. и послесл. А. Филлипова]. М. : Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.

6. Бердяев Н. О назначении человека. Париж: Современные записки, 1931. 320 с.

7. Бех В.П. Генезис соціального організму країни. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 186 с.

8. Бех В.П. Фантом планетарного організму: погляд у майбутнє : монографія / В.П. Бех, І.А. Грицяк, О.Г. Рябека ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. К. : МП «Леся», 2015. 552 с.

9. Бех В.П. Человек и Вселенная: когнитивный анализ. 2-е изд., доп. Запоріжжя : Просвіта, 2004. 148 с.

10. Бех В.П., Бех Ю.В. На порозі сингулярності: планетарна спільнота у вирі Всесвіту : монографія. К. : МП «Леся», 2014. 220 с.

11. Бех Ю.В. Саморозгортання соціального світу : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 248 с.

12. Блаженный Августин. Энхиридион Лаврентию о вере, надежде и любви // Блаженный Августин. Творения. – Спб. ; К. : Алетейя : УЦИМ-Пресс, 1998. Т. 2: Теологические трактаты / [сост. и подг. текста Еремеев С.И.]. 1998. 751 с.

13. Бодрийяр Ж. Злой демон образов / пер. с англ. Н. Цыркун. *Искусство кино*. 1992. № 10. С. 64–70.

14. Булатов М.О. Філософський словник. К. : Стилос, 2009. 575 с.

15. Бурдьё П. Начала. Choses dites / [пер. с фр. Н. А. Шматко]. М. : Socio-Logos, 1994. 288 с.
16. Вернадский В. Биосфера и ноосфера. [Текст]. М. : АЙРИС-ПРЕСС, 2003. 575 с.
17. Вернадский В.И. Собрание сочинений: в 24 т. / под ред. Э. М. Галимова. М. : Наука, 2013. Т. 1 : Труды первого периода научной деятельности по биогеохимии почв, кристаллографии, радиоактивности (1894-1914) / науч. ред. Э.М. Галимов. 2013. С. 254.
18. Гальчинський А.С. Маркс и современный мир. Гуманистическая доминанта. К. : Лыбидь, 2015. 328 с.
19. Гегель Г. Английский билль о реформе 1831 г. // Гегель Г. Политические произведения. М. : Наука, 1978. С.373-413.
20. Гегель Г. Феноменология духа // Гегель Г. Сочинения : [в 14 т.]. М. : Изд-во социально-политической литературы, 1959. Т. 4. 488 с.
21. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. М. : Рус.яз., 1981. Т. 2. И-О. 1981. 779 с.
22. Донченко О. Від цілісності психологічних знань до цілісності світобачення // Соціальна психологія. 2011. № 1. С. 4-10.
23. Ильенков Э.В. Философия и культура // Мыслители XX века. М. : Политиздат, 1991. 464 с.
24. История философии : энциклопедия / [сост. и главн. науч. ред. А.А. Грицанов]. Минск, 2002. URL : <http://www.ruart.info/articles/ideja>; архівна версія з сайту: yanko.lib.ru.
25. Кемеров В.Е. Введение в социальную философию : [учеб. для вузов]. М. : Аспект Пресс, 1996. 215 с.
26. Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства. МЛ : Вост. лит., 2002. 606 с.
27. Колесникова И.Е. Механизм смыслогенеза личности в онтогенезе: морфогенетический и онтологический контекст : монография. К. : Изд-во НПУ имени М.П. Драгоманова, 2011. 205 с.

28. Корабльова В.М. Покоління в полі культури: множинність репрезентацій : [монографія]. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. 180 с.
29. Краус Вольфганг. Нигилизм сегодня, или Долготерпение истории. Следы рая. Об идеалах : [Эссе] / [пер. с нем. А. Карельского, Е. Кацевой и Э. Венгеровой]. М. : Радуга, 1994. 256 с.
30. Кремень В. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта. К. : МП «Леся», 2012. 524 с.
31. Кузь О. М., Сахань О. М., Постсучасна теоретизація соціальної реальності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 2 (29). С. 95-110.
32. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. М. : Смысл, 1999. 486 с.
33. Леонтьева Э.О. Основные способы экспликации социального в истории социально-философских учений // Социальное знание в поисках идентичности: стратегии социогуманитарных знаний в контексте развития современной науки и философии : сб. науч. ст. по материалам Всерос. науч. конф. (Томск, 25–26 мая 1999 г.) / Том. гос. ун-т, Рос. фонд фундамент. исслед. ; [ред. М. П. Завьялова, В. Н. Сыров.]. – Томск : Водолей, 1999. – С. 42–49.
34. Лесков Л.В. Нелинейная Вселенная : новый дом для человечества. М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. 446 с.
35. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 03. Москва : Политиздат, 1955. С. 7-544.
36. Парсонс Т. О социальных системах / [пер. с англ.] ; под ред. В. Ф. Чесноковой и С. А. Белановского. М. : Акад. проект, 2002. 832 с.
37. Путров С. Біосоціальні технології у контексті здоров'я людини : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 554 с.
38. Ритцер Дж. Современные социологические теории / [пер. с англ.]. [5-е изд.]. СПб. : Питер, 2002. 688 с.

39. Романкова Л.М. Виховний імператив Світового суспільства знань : монографія / Мін-во освіти і науки України, ПНУ імені Василя Стефаника. Івано - Франківськ, 2016. 598 с.
40. Рупова В.М, Рупова Р. М. Антропологические модели в социальной философии XX – начала XXI веков : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филос. наук : 09.00.11 «Социальная философия» Москва. 2008. 27 с. URL : // http://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/01/rupova_dissertacia.pdf
41. Рябека О. Г. Глобалізаційні зміни морфології планетарного світу: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». К., 2017. 39 с.
42. Рябека О.Г. Дрейф планетарного світу: погляд у третє тисячоліття : монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 588 с.
43. Смелзер Н. Социология / [пер. с англ.]. М. : Феникс, 1994. 687 с.
44. Смит В. Американец в России – оказывается это очень просто и даже интересно! // Знание – сила. 2014. №4. С. 122-126.
45. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / предисл. Роже Гароди ; пер. с фр. Н.А. Садовского. М. : Прогресс, 1965. 296 с.
46. Технический директор Google расписал будущее мира: прогноз до 2099 года. URL : <https://inforesist.org/texnicheskij-direktor-google-raspisal-budushhee-mira-prognoz-do-2099-goda/>.
47. Федоров Н. Ф. Философия общего дела / Под редакцией В. А. Кожевникова и Н. П. Петерсона. 1-е изд. Верный: Типография Семиреченского областного правления, 1906. Т. I. 500 с.
48. Философский словарь / [авт.-сост.: И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба]. К. : А.С.К., 2006. 1056 с.
49. Філософський словник / [за ред. В.І. Шинкарука]. 2-е вид., доп. К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
50. Хоружий С.С. К антропологической модели третьего тысячелетия. *Вестник Российского гуманитарного научного фонда*. 2000. № 3. С. 18-36.

51. Циолковский К. Э. Монизм Вселенной // Русский космизм : антология философской мысли. М. : Педагогика-Пресс, 1993. С. 264-277.
52. Чорна Л.В. Ідеал як соціокультурний феномен у дискурсі модерну та постмодерну : дис. ... док. філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». К., 2017. 453 с.
53. Чорна Л.В. У пошуках ідеалу : монографія. К. : Освіта України, 2016. 508 с.
54. Шкловский И.С. Вселенная, жизнь, разум. 4-е изд. М.: Наука, 1976. 336 с.
55. Штофф В.А. Проблемы методологии научного познания. М. : Высшая школа, 1978. 269 с.
56. Электронная личность: зачем ЕС обсуждает права роботов. URL : http://www.eurointegration.com.ua/rus /experts/2017/01/24/7060539/view_print/.
57. Это человек : антология / сост., вступ. ст. П.С. Гуревича. М. : Высш.шк., 1995. 320 с.
58. Leach E. Models of man // *Man and the social sciences*. L., 1999, p. 151.

РОЗДІЛ 3

ДЕТЕРМІНАНТИ САМОРОЗГОРТАННЯ ПЛАНЕТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Протистояння ціннісних систем студентської молоді Китаю і України: практиологічний контекст

Завданням цього підрозділу є проведення порівняльного аналізу ціннісної свідомості китайської і української студентської молоді з метою встановлення загального і особливого їх відношення до життя, власної долі і пріоритетів, які вони собі обирають на предмет можливості інтеграції їх у цілісність у фарватері становлення Планетарної особистості як ідеалу людини XXI ст..

Для цього треба виконати компаративний аналіз уподобань і цінностей студентської молоді цих країн. Оскільки слово «компаративний» (comparative) є іноземним, то необхідно з'ясувати особливості його перекладу. Розрізняють чотири значення: 1) порівняльний; 2) порівняний; 3) зіставний; 4) відносний (у порівнянні з іншим). Таким чином, дослівний переклад словосполучення «comparative analysis» означає – 1) порівняльний аналіз; 2) порівняний аналіз; 3) зіставний аналіз; 4) відносний (у порівнянні з іншим) аналіз.

Отже, «якщо дотримуватись концепції дослівного перекладу, то «компаративний аналіз» й «порівняльний аналіз» – це дві різні назви одного наукового методу дослідження, який характеризується порівнянням окремих частин предметів та явищ, що отримані шляхом розкладання, розчленування їх реального або уявного на складові частини» [51]. Ми це зробили у травні- червні 2017 року щодо студентської молоді, яка навчається в місті Києві.

Метою його було зондування ціннісної свідомості (ментальності) зазначених груп студентів, встановлення ієрархії ціннісних пріоритетів цих груп, їх порівняння та інтерпретація. У реалізації цього зондування автор, як китайський аспірант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, брала безпосередню участь.

Тимчасовий творчий колектив у травні-червні 2017 року складався з учених відділу соціології культури і масової комунікації Інституту соціології НАН України (разом із соціологами КНУ імені Тараса Шевченка, психологами НПУ імені М.П. Драгоманова, соціологами КНУКіМ).

Вибірка складалася з двох груп студентської молоді: української (n=131) і китайської (n=116). Всього було опитано 247 осіб. Українські студенти на момент опитування навчались (II-III курс) на філософському факультеті і факультеті соціології КНУ ім. Тараса Шевченка, а також на факультеті журналістики КНУКіМ.

Китайські студенти на момент опитування навчались (I-II курс) на факультеті соціально-економічної освіти та управління НПУ імені М.П. Драгоманова. Автор цієї науково-пошукової роботи був серед організаторів і одним із виконавців цього соціологічного дослідження.

Коротко прокоментуємо отримані результати порівняльного аналізу. Ці міркування стали підставою для використання в нашому порівняльному дослідженні концептуальної моделі універсальних «мотиваційних типів цінностей» відомого ізраїльського дослідника Ш. Шварца.

Означена модель дає можливість коректно порівняти ціннісні пріоритети різних категорій людей, зокрема й студентів із різних країн. Як відомо, Ш. Шварц виокремлював 10 універсальних «мотиваційних типів цінностей», які в опитувальнику були представлені описами (портретами) 21 людини. Нижче наводиться каталог універсальних «мотиваційних типів цінностей» і коротке розшифрування їх ціннісного змісту.

- Безпека – безпека близьких людей, національна безпека, громадський порядок.
- Традиціоналізм – прийняття і поважання традицій і ідей, що походять із традиційної культури і релігії.
- Конформність – уникання дій, які б могли засмутити інших або зашкодити їм чи порушити соціальні норми.

- Самостійність – незалежність мислення і прийняття рішень, творчість, свобода, пізнання.
- Ризик+Новизна – життя, насичене гострими відчуттями, новими враженнями і складними завданнями.
- Гедонізм – чуттєве задоволення, насолода життям, комфорт.
- Доброзичливість – збереження і покращення благополуччя людей із близького кола.
- Універсалізм – мудрість, толерантність, справедливість, рівність, краса, мир, єдність із природою, захист навколишнього середовища.
- Влада+Багатство – престиж, багатство, контроль над людьми і ресурсами, соціальний статус.
- Досягнення – особистий успіх і його демонстрація, честолюбство, компетентність відповідно до соціальних стандартів.

Респондентам пропонувався список портретів 21 людини, які характеризувалися тими чи іншими цінностями. Кожен із цих портретів вони повинні були оцінити за 6-бальною шкалою: «дуже схожий на мене» (6 балів), «схожий на мене» (5 балів), «достатньо схожий на мене» (4 бали), «трохи схожий на мене» (3 бали), «не схожий на мене» (2 бали), «зовсім не схожий на мене» (1 бал).

Аналітика та інтерпретація отриманих результатів дослідження

Нижче (табл. 3.1.1) наводяться середньозважені індекси (за 6-бальною шкалою) і ранговий порядок універсальних «мотиваційних типів цінностей», отриманих унаслідок проведеного опитування українських і китайських студентів.

Таблиця 3.1.1 – Ієрархія ціннісних пріоритетів українських і китайських студентів, 2017 (середньозважені бали за 6-бальною шкалою, ранги)

Типи цінностей	Студенти України (n=131)	Студенти Китаю (n=116)
<i>Самостійність</i>	4,67(1)	4,39(9)
<i>Гедонізм</i>	4,61(2)	4,69(5)
<i>Доброзичливість</i>	4,45(3)	4,82(2)
<i>Універсалізм</i>	4,39(4)	4,64(7)
<i>Безпека</i>	4,38(5)	4,92(1)
<i>Досягнення</i>	4,36(6)	4,76(3)
<i>Ризик+Новизна</i>	4,10(7)	4,36(10)
<i>Влада+Багатство</i>	3,73(8)	4,40(8)
<i>Конформність</i>	3,0(9)	4,66(6)
<i>Традиціоналізм</i>	2,88(10)	4,72(4)

Як бачимо, ієрархію ціннісних пріоритетів українських студентів очолюють Самостійність, Гедонізм, Доброзичливість. Це домінантні цінності нашої студентської молоді. До субдомінантних ціннісних пріоритетів відносяться Універсалізм і Безпека. Потім йдуть ціннісні пріоритети середньої важливості: Досягнення і Ризик-Новизна. І зрештою, ієрархію цінностей українських студентів завершують такі маловажливі для них цінності, як Влада+Багатство, Конформність, Традиціоналізм.

Своєю чергою, ієрархію ціннісних пріоритетів китайських студентів очолюють Безпека, Доброзичливість, Досягнення. Це домінантні цінності китайських студентів. Субдомінантні ціннісні пріоритети у них становлять Традиціоналізм і Гедонізм. Далі йдуть ціннісні пріоритети середньої важливості: Конформність і Універсалізм. Завершують ієрархію цінностей китайських студентів такі маловажливі для них пріоритети, як Влада+Багатство, Самостійність, Ризик+Новизна.

Порівняння ціннісних ієрархій українських і китайських студентів показує передусім те, що китайські студенти були схильні давати більш високі оцінки (за 6-бальною шкалою) портретам людей, які репрезентували ті чи інші цінності (в опитувальнику). У цьому українські студенти були більш стриманими. Можливо,

ця відмінність пояснюється тим, що китайські студенти, перебуваючи на навчанні в Україні, характеризуються більш високою оптимістичною налаштованістю.

Таким чином, найважливішими ціннісними типами для українських студентів у 2017 році є Самостійність, Гедонізм, Доброзичливість. Найменш важливими виступають у цей час такі ціннісні типи, як Ризик+Новизна, Конформність, Традиціоналізм. Цікаво, що в 2013 році для української молоді (за даними ESS) найважливішими ціннісними пріоритетами були Безпека, Доброзичливість, Універсалізм. Цього ж року населення України загалом теж вважало зазначені ціннісні типи найважливішими пріоритетами для себе. І справді, політична нестабільність у країні, економічна рецесія, зрештою, протестні акції Євромайдану так чи інакше продукували масову орієнтацію на забезпечення безпеки і стабільності в суспільстві (Безпека), збереження і підвищення добробуту близьких людей (Доброзичливість), розуміння, толерантність і захист добробуту всіх людей і природи (Універсалізм).

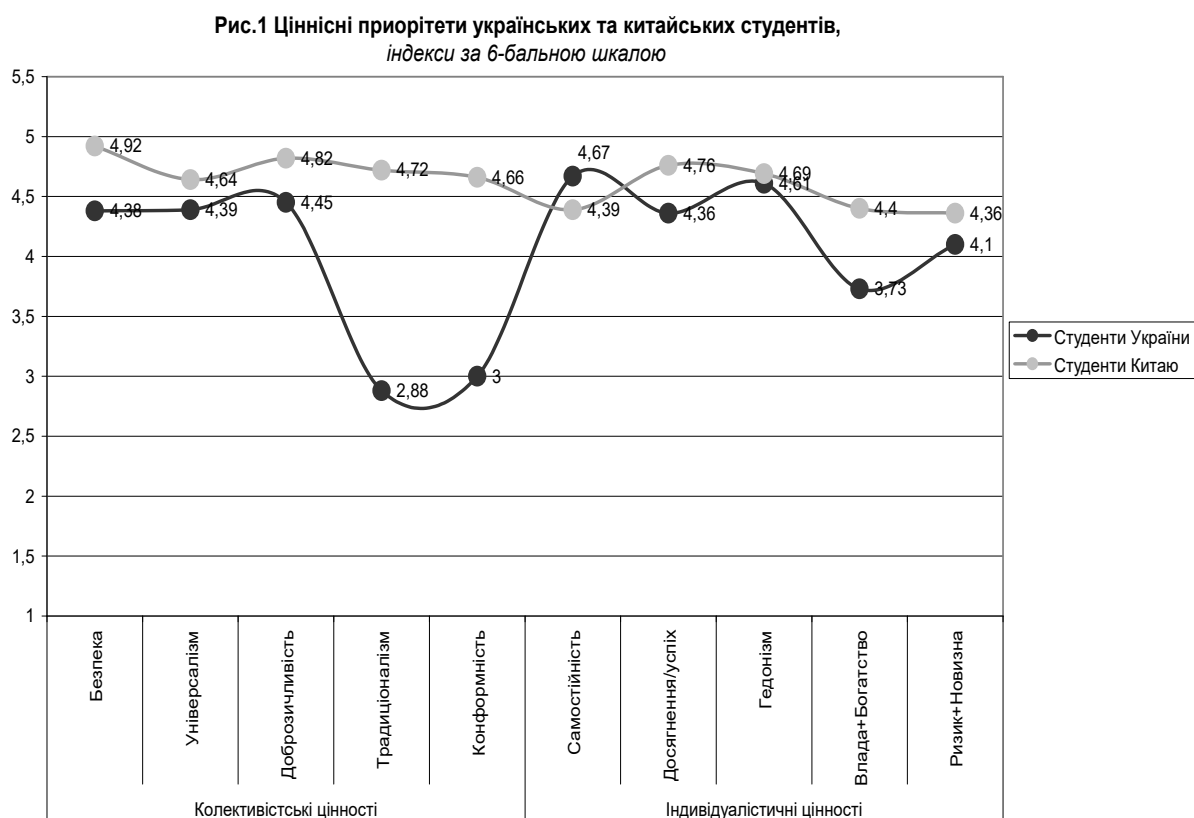

Рис. 3.1.1 – Ціннісні пріоритети українських та китайських студентів □

Українська студентська молодь, зрозуміло, не відкидає ці ціннісні пріоритети, але на передній план висуває в 2017 році устремління до незалежності, самостійності мислення і дії (Самостійність), а також устремління до отримання насолоди, задоволення від життя (Гедонізм). Зважаючи на те, що студентство скрізь перебуває на фініші свого «формативного періоду» (перед активним включенням у доросле, професійне життя), то таке наголошення українських студентів на означених ціннісних типах не дивує. Більш того, можливо, така обставина є певною ознакою часу.

Свою чергою, найважливішими ціннісними типами для китайських студентів, які вчаться в київських вишах, є Безпека, Доброзичливість і Досягнення. Водночас згідно з результатами опитування 2017 року найменш важливими для них є такі ціннісні типи, як Влада+Багатство, Самостійність і

Ризик+Новизна. Отже, порівняння доміантної ціннісної тріади українських і китайських студентів показує деяку подібність і суттєві відмінності між ними. Подібність стосується ціннісного типу Доброзичливість, він є присутнім серед найважливіших пріоритетів як для українських, так і китайських студентів. Водночас, ціннісні типи Безпека і Досягнення, які домінують в ціннісній ієрархії (поряд із типом Доброзичливість) китайських студентів, відсутні в доміантній ціннісній тріаді українських студентів.

Те, що Безпека домінує в ціннісній ієрархії китайських студентів, мабуть, можна пояснити традиційним впливом конфуціанської етики, яка надає великого значення безпеці групового життя, сім'ї, локальним, регіональним угрупованням, держави в цілому. Що ж до Досягнення, то це, мабуть, ціннісний артефакт недавнього часу, пов'язаного з економічним підйомом Китаю (з 90-х років минулого століття).

Саме цей економічний успіх активізує цінності, що виражають стремління до особистого успіху, котрий визначається як демонстрування компетентності людини відповідно до існуючих соціальних стандартів. Тому можна вважати, що реалізація ціннісного типу Досягнення супроводжується певним рівнем конкурентності в суспільному середовищі сучасного Китаю, але відповідно до існуючих стандартів соціального порядку. Однак ця обставина позитивно впливає на соціально-економічне зростання східної країни.

Тріада найменш важливих для китайських студентів ціннісних пріоритетів охоплює, як зазначалось, категорії Влада+Багатство, Самостійність, Ризик+Новизна.

Порівняння найменш важливої ціннісної тріади українських і китайських студентів показує також певну подібність і суттєві відмінності між ними. Подібність стосується ціннісного типу Влада+Багатство, він є присутнім серед найменш важливих пріоритетів як для українських, так і для китайських студентів. Водночас такі найменш важливі для китайських студентів ціннісні типи, як Самостійність і Ризик+Новизна, мають серед українських студентів іншу репутацію.

Так, категорія Самостійність загалом очолює домінуючу ціннісну тріаду українських студентів. Більш того, за середньозваженим індексом Самостійність переважає (статистично значуще) відповідний індекс цієї категорії в китайських студентів. Категорія Ризик-Новизна, яка в ціннісній ієрархії китайських студентів займає останнє місце, має серед українських студентів більш високий ранг.

Те, що ціннісний тип Влада+Багатство має в ієрархії цінностей українських і китайських студентів однаковий ранг (восьмий із десяти), заслуговує особливої аналітики і, мабуть, додаткових досліджень. Бо низький середньозважений індекс і ранг категорії Влада+Багатство серед українських студентів важко пояснити. До цього часу інші дослідження фіксували поступове зростання значимості цього ціннісного типу для більшості соціальних груп українського суспільства.

Щодо китайських студентів, то низький ранг категорії Влада-Багатство серед них теж потребує додаткового пояснення, якщо прийняти до уваги масове поширення в сьогоденному Китаї проринкових орієнтацій і поведінкових зразків. Низькі ранги категорій Самостійність і Ризик+Новизна можна, мабуть, пояснити на підставі традиційних вимог конфуціанської етики, яка пропагує слухняність, обов'язковість, сильний соціальний контроль, конформність, традиціоналізм.

Загалом, ціннісні профілі українських і китайських студентів різняться суттєво (статистично значуще), як показує рис. 3.1, за наступними ціннісними типам: Безпека, Традиціоналізм, Конформність, Самостійність, Влада+Багатство. Середньозважені індекси зазначених ціннісних типів серед китайських студентів є вищими (за винятком категорії Самостійність), аніж серед українських студентів.

Згідно зі Ш. Шварцом, одні ціннісні типи можуть виражати колективно орієнтовану мотивацію людей, або їхні колективні інтереси. Сюди вчений відносить такі категорії, як Універсалізм, Доброзичливість, Традиціоналізм, Безпека, Конформність. Водночас, такі категорії, як Самостійність, Гедонізм, Досягнення, Влада+Багатство, Ризик+Новизна представляють індивідуально орієнтовану мотивацію людей, або їхні індивідуальні інтереси. Ізраїльський

дослідник вважає, що колективно і індивідуально орієнтовані цінності становлять найглибшу чи основну структуру ціннісної системи людей.

У цьому плані цікаво подивитися, як ця ціннісна система репрезентується серед українських і китайських студентів. Нижче наводяться відповідні агреговані середньозважені індекси (за 6-бальною шкалою), які характеризують рівень поширеності колективних і індивідуальних інтересів серед українських і китайських студентів.

Як бачимо, на сьогодні колективні інтереси більше (статистично значуще) поширені серед китайських студентів, аніж українських. І це знов-таки можна пояснити сильним впливом традиційної конфуціанської етики. Щодо індивідуальних інтересів, то вони серед китайських студентів виражені сильніше, ніж серед українських студентів, але така різниця не є статистично значимою.

Окрім цього, помітні ще такі особливості. Серед українських студентів статистично значуще переважають індивідуальні інтереси. А в ментальності китайських студентів, навпаки, панують колективні інтереси. Загалом, наведені дані свідчать, що китайські студенти керуються в житті насамперед колективними інтересами, потім – індивідуальними. Українські студенти, навпаки, мають на увазі передусім індивідуальні інтереси, потім – колективні.

	<i>Колективні інтереси</i>	<i>Індивідуальні інтереси</i>
Українські студенти (n=131)	3,82	4,29
Китайські студенти (n=116)	4,75	4,52

Десять ціннісних категорій Ш. Шварца створюють, як відомо, два біполярні виміри, які описують відносини між цінностями, що конфліктують між собою. Перший вимір позиціонує Самотрансцендентність VS Самоствердження і протиставляє орієнтацію людини на інших людей як рівних собі та захист їхнього добробуту орієнтації людини на себе, особистий успіх і домінування над іншими.

При цьому Самотрансцендентність містить в собі такі категорії, як Універсалізм і Доброзичливість, а Самоствердження – категорії Досягнення і Влада+Багатство.

Другий вимір Відкритість до змін VS Збереження протиставляє цінності, що пов'язані з незалежністю думок і дій людини, її стремлінням до позитивних змін, цінностям, які орієнтовані на підтримку традицій, стабільності, самообмежень. Відкритість до змін охоплює такі категорії, як Самостійність, Гедонізм, Ризик+Новизна, а Збереження – категорії Безпека, Конформність, Традиціоналізм.

Порівняльна аналітика результатів проведеного опитування українських і китайських студентів показує стан зазначених ціннісних протистоянь. Нижче наводяться агреговані середньозважені індекси (за 6-бальною шкалою), які характеризують рівень відповідних ціннісних протистоянь серед українських і китайських студентів. Так, у середовищі українських студентів цінності Самотрансцендентності панують над цінностями Самоствердження, але статистично незначуще. Водночас, цінності Відкритості до змін тут упевнено (статистично значуще) переважають цінності Збереження.

	Українські студенти (n=131)	Китайські студенти (n=116)
<i>Самотрансцендентність</i>	4,43	4,73
VS		
<i>Самоствердження</i>	4,05	4,58
<i>Відкритість до змін</i>	4,46	4,53
VS		
<i>Збереження</i>	3,42	4,77

Серед китайських студентів цінності Самотрансцендентності теж панують над цінностями Самоствердження, але статистично незначуще. Водночас, цінності Збереження переважають тут цінності Відкритості до змін, але знов-таки статистично незначуще.

Тепер, якщо порівняти індекси наведених ціннісних протистоянь між українськими і китайськими, то тоді стане помітним наступне. Згідно з агрегованими середньозваженими індексами, китайські студенти переважають українських студентів за цінностями Самотрансцендентальності і Відкритості до змін, але статистично незначуще. Натомість, вони переважають українських студентів упевнено (статистично значуще) за цінностями Самоствердження і Збереження.

Загалом порівняльна аналітика відповідних даних показує, що в середовищі українських студентів сьогодні панують цінності Відкритості до змін і Самотрансцендентності. Цінності Самоствердження і Збереження знаходяться на другому плані. Серед китайських студентів цінності саме Збереження і Самотрансцендентальності є найбільш важливими, а цінності Самоствердження і Відкритості до змін перебувають на другому плані. Проте ця перевага не є статистично значущою.

Основні узагальнення

Здійснена соціологічна аналітика результатів опитування певних груп українських і китайських студентів дозволяє сформулювати такі основні узагальнення:

- ієрархія тріади найменш важливих для українських студентів ціннісних методика ізраїльського дослідника Ш. Шварца дозволяє встановити ієрархії базових цінностей українського і будь-якого іноземного студентства. На підставі проведеного соціологічного зондування (опитування) в травні-червні 2017 року були з'ясовані ієрархії базових цінностей групи українських студентів (n=131) і групи китайських студентів (n=116), які навчаються в київських вишах;

- ієрархію з десяти базових цінностей українських студентів очолює тріада найбільш важливих для них ціннісних типів: Самостійність, Гедонізм, Доброзичливість. Потім ідуть такі субдомінантні ціннісні типи, як Універсалізм і Безпека. Далі знаходяться ціннісні типи середньої важливості: Досягнення і Ризик + Новизна. Замикає означену типів: Влада + Багатство, Конформність, Традиціоналізм;

- ієрархію з десяти базових цінностей китайських студентів очолює тріада найбільш важливих для них ціннісних типів: Безпека, Доброзичливість, Досягнення. Потім ідуть субдомінантні типи: Традиціоналізм і Гедонізм. Далі знаходяться ціннісні типи середньої важливості: Конформність і Універсалізм. Тріаду найменш важливих для китайських студентів ціннісних типів становлять: Влада+Багатство, Самостійність, Ризик+Новизна;

- основні розходження в контексті ціннісних пріоритетів між українськими і китайськими студентами фіксуються за ціннісними типами Безпека, Традиціоналізм, Конформність, Самостійність, Влада + Багатство. Індекс зазначених ціннісних типів серед китайських студентів є вищим (за винятком категорії Самостійність), аніж серед українських студентів;

- акцентування українськими студентами ціннісних типів Самостійність і Гедонізм можна пояснити на підставі поширення в Україні сучасних процесів демократизації, індивідуалізації та споживання. Доброзичливість – це корінна риса українства, яка відтворюється в кожному новому поколінні українців. Ця риса так чи інакше репрезентується і в ціннісному типі Універсалізм, де зосереджується орієнтація на інших людей і захист їхнього добробуту. Високий рейтинг категорії Безпека пов'язується не тільки з розумінням нашим студентством екзистенційних небезпек загалом, а й із тими ризиками, які загрожують українському суспільству сьогодні;

- водночас акцентування китайськими студентами на ціннісних типах Безпека, Доброзичливість, Традиціоналізм, Конформність можна, мабуть, пояснити неусувним впливом традиційної конфуціанської етики і культури. Це класичні «азійські цінності». Щодо високого рейтингу ціннісних типів Досягнення і Гедонізму, то це, можливо, прояв сьогоденного часу, пов'язаного з економічним зростанням Китаю;

- цінності колективізму серед китайських студентів виражені сильніше, ніж серед українських студентів. Про це свідчить, зокрема, баланс колективних і індивідуальних інтересів, який представлений у китайських студентів на користь колективних, а в українських студентів – на користь індивідуальних інтересів;

- серед китайських студентів цінності категорії Самотрасценденталість переважають (правда, статистично незначуще) цінності категорії Самоствердження, а цінності категорії Збереження переважають (теж статистично незначуще) цінності категорії Відкритість до змін. Водночас, серед українських студентів цінності категорії Самотрансцендентність панують (статистично незначуще) над цінностями категорії Самоствердження, а цінності категорії Відкритість до змін – над цінностями категорії Збереження (статистично незначуще);

- статистично значущі розходження між українськими і китайськими студентами спостерігається за цінностями категорій Збереження і Самоствердження на користь студентів із Китаю.

Висновок до цього підрозділу

За загального позитивного ставлення студентської молоді до оволодіння професією, намагання досягти успіху в діловій сфері і збереження очевидно позитивних загальнолюдських якостей соціологічна аналітика результатів проведеного опитування українських і китайських студентів свідчить загалом про деякі схожості й суттєві відмінності між ними щодо їхніх ціннісних пріоритетів.

Ціннісна близькість обох груп опитаних обумовлюється тим, що вони належать до більш активної, креативної, відкритої частини молоді, яка так чи інакше захоплюється феноменами сучасності. Ціннісні ж відмінності між ними виникають переважно на підставі домінування різних культурних традицій, які здатні формувати своєрідні ціннісні пріоритети.

Звертає на себе увагу показник співвідношення між колективними і індивідуальними інтересами. Якщо для українських студентів колективні інтереси мають показник 3,82, а індивідуальні – 4,29, то для китайських студентів відповідно 4,75 і 4,52. Китайська молодь світоглядно ближче до сприйняття єдності планетарної спільноти, ніж українська молодь, що налаштована більш індивідуалістично. Важливим показником є відкритість до змін. Українське студентство має індекс 4,46, а китайське – відповідно 4,53.

У загальному висновку ми вважаємо, що за активізації соціальної комунікації між студентською молоддю Китаю і України у сфері ділової і культурної активності принципово можливо вийти на позитивне сприйняття ідеї Планетарної особистості як дороговказу до ідеалу людини ХХІ століття.

3.2. Обґрунтування головних детермінант формування Планетарної особистості

По-іншому, оцінку детермінант впливу на формування ідеї Планетарної особистості ми будемо вивчати на основі глибинного процесу соціального метаболізму планетарного соціального організму. Тому звернемось до моделі взаємодії особистості і суспільства, що запропонована В. Бехом у праці «Морфологія соціального світу» [8, с.162] (див. рис. 3.2.1.).

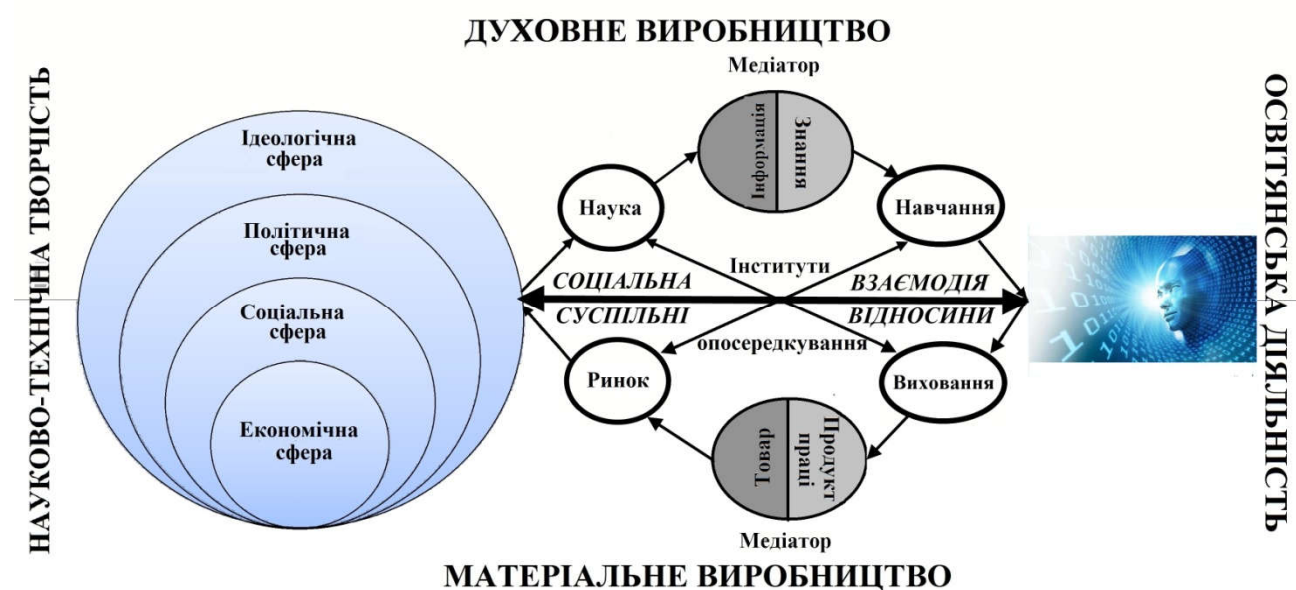

Рис.3.2.1. Модель соціальної взаємодії особистості і суспільства (за В. Бехом і Ю. Бех) [8]

Звернемо увагу, що основу планетарного соціального організму складає соціальна взаємодія глобальної особистості і глобального суспільства, що обслуговується двома видами допоміжних підсистем: **по-перше**, медіаторами – інформацією/знаннями і продуктом праці/товаром; **по-друге**, соціальними

інститутами науки, освіти (навчання і виховання) і ринку, що утворюють специфічну соціальну інфраструктуру планетарного цілого.

При цьому зазначимо, що ми як детермінанти породження Планетарної особистості свідомо розглядаємо соціальні інститути, що обслуговують механізм соціального метаболізму планетарного організму. Це найбільш глибинний процес життєзабезпечення планетарного устрою світової спільноти, що мало залежить від прямого впливу людини.

Це означає, що поняття «планетарна наука», «глобальна освіта» і «світовий ринок» використовуються нами в дослідженні як соціальні інститути, тобто як морфологічні одиниці, що утворюють кругообіг інформації в структурі планетарного соціального організму. Вплив соціального інституту влади і управління як соціальної системи враховується опосередковано, завдяки організації ринкової, наукової і освітньої діяльності світової спільноти.

Культура як чинник формування Планетарної особистості ми не розглядаємо щонайменше з двох причин. По-перше, тому що культура техногенної цивілізації неспроможна формувати особистість інформаційної доби, оскільки вона консервує попередній стан суспільства і особистості. По-друге, нової культури ще немає, оскільки вона має з'явитися тільки за умови визрівання феномена Планетарної особистості і появи артефактів інформаційної доби.

Тут ми повинні вказати ще на одну специфічну рису прояву ідеї Планетарної спільноти тепер уже в соціальному просторі планети. Вона потребує специфічного соціального простору і власного механізму для творення і самовідтворення. Таким простором є Світове громадянське суспільство, що нині інтенсивно набирає сили [9; 10; 59].

Для освоєння проблеми становлення планетарної особистості в контексті формування Світового суспільства знань позитивний внесок В. Буряка полягає в тому, що він узагальнив і подав на розгляд вітчизняних дослідників величезний за обсягом і джерельною базою результат досліджень зарубіжних авторів.

Саме зарубіжні дослідники звернули увагу на те, що у сфері родового життя людини глобалізація гуртує планетарну спільноту в цілісність і творить єдину

сім'ю глобалізованих народів завдяки становленню механізмів соціальної комунікації та інформатизації суспільства. Це був перший крок на шляху клопіткої роботи щодо формалізації процесу Глобального громадянського суспільства.

Сила Світового Громадянського суспільства полягає у тому, що воно створює позитивне середовище для зрощування Планетарної особистості, яка знаходить в ньому власний механізм творення і відтворення. У дослідженні ми не маємо на меті аналізувати механізми становлення цієї мегаструктури, оскільки його предметне поле спрямовує нас вивчати вимоги до особистості людини як з боку спонтанного саморозгортання цього мегапроцесу, так і з боку сталої потреби у відтворенні його продукту – Глобального громадянського суспільства. «Створити морфологію такого утворення можна лише за допомогою революційного потенціалу великих мас або прошарків населення планети. Тому не випадково революційні викиди народного гніву творили соціальні структури на кшталт Паризької комуни чи СРСР, а викиди тонкої інтелектуальної енергії фахівців створили мережевий стержень нової планетарної структури» [57, с.152].

Тож наразі ми маємо довести, що кожна сфера планетарного цілого «посвоєму» творить і відтворює Планетарну особистість. І дію цю не зупинити. Почнемо з оцінки впливу філософії і науки на формування людини ХХІ століття, оскільки світоглядні засади і зміст когнітивної сфери визначають зміст, силу і напрям дії виконавчого механізму її формування у площині транскультурного навчання і планетарного виховання.

3.3. Філософія і наука як засоби інтеграції світової спільноти в дискурсі ідеї Планетарної особистості

Завдання цього підрозділу полягає в обґрунтуванні впливу соціальних інститутів духовного виробництва, мається на увазі філософії і науки, на саморозгортання явища Планетарної особистості. Прерогатива тут належить філософії, оскільки ідея Планетарної особистості, саме як ідея, є продуктом

філософських студій. Це підтверджує і Г. Гегель, який на питання, що таке філософія, відповідав: «Своєрідна риса цієї науки полягає в тому, що в ній її поняття, мабуть, становить її першопочаток, насправді весь розгляд цієї науки є доказом і, можна сказати, власне знаходженням цього поняття; поняття за суттю є результатом такого розгляду» [18, с.8].

Тож на появу і закріплення у нашому лексиконі ідеї «Планетарна особистість» спершу має вплинути філософія, оскільки саме вона оперує граничними поняттями. Далеко не випадково, що наша праця відбувається саме у сфері соціальної філософії. На роль філософської антропології у відтворенні властивостей нового явища ми вище вже звертали увагу.

Тому саме класична філософія може стати, на нашу думку, інтелектуально-духовною основою для прориву до «нової наукової парадигми» (Ф. Капра) і «нового світового ладу», «Світового етосу» (Г. Кюнг) на основі класичної філософії з її установками на раціональність, глобальність і діалог [53]. У цьому горизонті позитивно слід оцінити «Всесвітню філософію майбутнього» (Фен Юланя) як серйозну пропозицію для інтеграції зусиль філософів Сходу і Заходу щодо формування нової кросскультурної філософії.

Саме філософія Сходу і Заходу має можливість ввести ідею Планетарної особистості у світогляд, «світоуявлення», світосприйняття, «світовідчуття», світорозуміння, світотворення, нове мислення людини ХХІ століття і світового людства в просторі інформаційної цивілізації, оскільки саме ці елементи повинні вплинути на «загальну картину світу», якою користується людина в соціальному часі і просторі.

На суперечностях у світосприйнятті особистості і в інших конкретних питаннях ми вже зупинялись. Тут зазначимо, що контакти з питань взаємопорозуміння між філософами Сходу і Заходу почались не сьогодні і продовжують налагоджуватись, оскільки час вимагає формування філософем, адекватних інформаційній фазі буття планетарної спільноти.

Нагадаємо, що ще «в останні десятиліття ХХ ст. проблема пошуку глобального значення конфуціанської традиції, а також її взаємодії із

західноєвропейською філософією, стала центральною в творчості провідних китайських мислителів. Початок цьому процесу поклали представники так званого «нового конфуціанства», які ще з кінця 20-х років стали широко дискутувати теми демократії, відкритості і культурно-релігійної толерантності. Саме із загальних питань взаємодії культурно-цивілізаційних традицій Китаю і Заходу, співвідношення традиції і модернізації згодом народилася проблема глобалізації конфуціанських цінностей, і радикально актуалізувалася проблема Захід – Схід.

Паралельні процеси засвоєння західної філософської традиції і викладу китайської філософії носіям західної культури так само спрямовували самопізнання китайської філософії на використання західного методологічного і понятійного інструментарію. Але за всієї глибини трансформацій, що відбуваються всередині сучасного конфуціанства, можливо погодитися з М. Массоном і А.В. Ломанова, які стверджують, що китайська філософія 30–40-х років ХХ ст., тайваньсько-гонконгська філософія 50–70-х і американське конфуціанство 70–80-х років істотно важливі для розуміння не тільки сучасної китайської філософії і культури, а й в цілому китайської культурно-філософської традиції, що розвивалася від доціньської епохи до наших днів (більше двох тисяч років)» – слушно зазначає О.В. Середкіна у дослідженні «Современное конфуцианство и западноевропейская философия в их диалогичности: опыт философско-компаративистского анализа» [61].

Далі О.В. Середкіна зазначає, що глибинні проблеми сучасної конфуціанської філософії пов'язані з пошуком оптимального поєднання консервативного успадкування духовно-філософської традиції і її оновлення з використанням досягнень західних теорій. Для найменування різновидів сучасної конфуціанської думки вона у своєму дослідженні використовує такі поняття, як «сучасне конфуціанство» (Дандай жуцзя; Сяньдай жуцзя), що включає в себе «сучасне неоконфуціанство» (Дандай сіньжуцзя; Сяньдай сіньжуцзя) і рідкісне в китайськомовній літературі «постконфуціанство» (хоужуцзя) [61].

Ці поняття визначають доміанти філософствування. Під «постконфуціанством» вона розуміє сучасну конфуціанську думку, спрямовану на аналітичну реконструкцію традиції, логіцизовану герменевтику і об'єктивізм, при цьому свідомо орієнтовану на відкритість ідеям західної філософії (extra-діалог). Під «сучасним неоконфуціанства» вона розуміє ідейну течію, що спрямована на консервативне переосмислення традиції в сучасних умовах (intra-діалог).

Водночас, варто звернути увагу на те, що поступово формуються напрями інтелектуальної співпраці дослідників Сходу і Заходу з метою інтеграції їх напрацювань у загальну історію теорії планетарного людства шляхом вичленування не тільки «партикулярного (особливого), але й «універсального» (всезагального). Ці намагання мають позитивно сприяти реалізації мети нашого дослідження, оскільки особистість має бути планетарною, тобто вона повинна органічно віддзеркалювати риси планетарної цілісності.

Моделлю своєрідного східнозахідного синтезу у сфері філософії може слугувати процес андрогінізації, що відбувається в сучасній світовій літературі, під яким мається на увазі злиття східної і західної літератур і народження так званої «кросскультурної» («андрогінної») літератури. В останні роки письменники-іммігранти «андрогінності» прямо фактично монополізували Букерівську премію в Лондоні (Нейпот, Рушді і т. ін.). Завдяки такому свіжому притоку зі Сходу сучасна англійська література сьогодні вважається найкращою у світі [61].

Слід зазначити, що подібні процеси андрогінізації можна простежити і в сучасній науці. Так, Ф. Капра у своїй знаменитій книзі «Дао фізики» розкриває глибинний взаємозв'язок картин світу сучасних фізиків і східних містиків (даосів, індуїстів, буддистів і дзен-буддистів), на підставі чого він формулює нову наукову парадигму XXI ст. [35].

Тому ми не будемо довго зупинятись на позиціях філософів Сходу і Заходу в горизонті сприйняття особистості людини, оскільки вважаємо, що філософія просто спочатку сама змушена сформулювати відповідний концепт ідеалу людини XXI століття. З цього погляду вищезгадана ідея «Всесвітньої філософії

майбутнього» Фен Юланя може дійсно розглядатися як надзвичайно перспективний міжнародний філософський проект XXI ст. [53]

Значно складніше це зробити фундаментальній науці, головний козир якої полягає в методологічному інструментарії, яким вона володіє, оскільки вже сьогодні вчені можуть по крихах зібрати методом індукції або дедукції зміст явища і запропонувати його евристичну модель. Виявляється, що наука хоч і тісно пов'язана з філософією, але не тотожна останній. Наука, як відомо, це сфера людської діяльності, метою якої є вивчення предметів і процесів суспільства, мислення та природи, їх властивостей, відносин і закономірностей. Тобто під наукою «розуміється об'єктивно достовірне та систематичне знання про явища природи і життя людини, представлені з погляду їх закономірності і незмінного порядку» [68, с.582].

Для нас це важлива теза, оскільки філософія робить свій вплив на залучення ідеї Планетарної особистості у феноменальний горизонт планетарного буття, а наука – у свій. На цю тезу працює декілька чинників. По-перше, наука сьогодні переживає момент еквіноксу в теорії пізнання, що тягне за собою її інший вид, другий спосіб протікання і іншу місію. Ми на це вже звертали увагу.

По-друге, вище ми вже також навели тезу В. Вернадського про те, що зі створенням ноосфери і проявом світового людства як єдиного цілого настає «нова стадія в історії Планети, яку не можна порівняти з минулим».

По-третє, закономірним кроком на етапі становлення інформаційної цивілізації є зміна аналітичного фокусу науковців з проблем минулої на проблеми майбутньої доби. Цей крок виводить на перший план у вивченні процесів не ретроспективні, а проектні і прогнозні призми аналізу.

По-четверте, «соціальний і екзистенціальний досвід XX ст. (крах тоталітаризму, принципів ієрархізму, і державного диктату в усіх сферах суспільного життя) суттєво захитав догмат платонізму про верховенство всезагального над індивідуальним і одиничним» [41, с.27].

По-п'яте, не випадково, що ідеологема людиноцентризму в дослідженні гуманітарних наук, організації освіти і як принцип управління духовним

виробництвом на початку ХХІ століття набирає ваги і отримує значне поширення у середовищі науковців і практиків.

По-шосте, інформаційна доба несе в собі принцип персоналізації у сфері виробництва, освіти, культури і науки. Усе це свідчить про те, що ідея Планетарної особистості як ідеалу людини ХХІ століття має шанси опинитися в центрі уваги гуманітарної науки Сходу і Заходу. Тому далеко не випадково створення моделі Планетарної особистості ми відвели саме науці.

Унікальністю інституту науки полягає у притаманній йому властивості перетворювати інформацію на наукове знання. Сьогодні може йтися про Глобальне знання про планету і планетарну людину ХХІ століття. На цій семантичній основі з'являється процес соціального морфогенезу [40], і розбудовується організоване буття планетарної спільноти.

Фундаментальна наука породжує і підтримує процес «глобалізації знань» і має в кінцевому підсумку «глобальне знання», що культивується в горизонті соціального інституту освіти. Їх виробництво відбувається у сфері фундаментальної науки, а у сфері транснаціональної освіти вони використовуються як вже готовий продукт, щоправда, після певної методичної обробки педагогічною наукою. У цьому проявляється іманентний взаємозв'язок загальної діяльності людини, що завдяки дії закону суспільного поділу праці розподілена між спеціалізованими групами фахівців, наприклад, науковців, технологів, методистів, тьюторів, педагогів, вихователів та ін.

Тож для впливу ідеї Планетарної особистості на світову спільноту потрібна субстанція, що пронизує усі куточки глобального простору, зокрема людину і суспільство. Такою властивістю володіє інформація, а точніше, глобальне знання, що викристалізовується наукою з потоку інформації, яка пронизує планетарний рівень і до того ж ще додатково виробляється інтелектуально обдарованою частиною планетарної спільноти [24, с.45].

Але повернемося до оцінки можливостей використання глобального знання в транснаціональній освіті для формування Планетарної особистості. Так, наприклад, українська дослідниця І. Утнюж з цього приводу пише: «Глобальне

знання – це інтегративно-загальнонаукове знання, що набувається внаслідок вивчення глобальних процесів і глобальної еволюції, яке уже завтра може бути фундаментальною платформою майбутнього розвитку науки та освіти. Сучасна наука – це система, що погоджує в єдине ціле її минуле, сьогодення й майбутнє» [66, с.133-134].

Тож можна погодитись з іншими дослідниками, що дійшли висновку про те, що «глобалізація світової культури – процес неминучий. Можливо, саме «східнозахідний» синтез зуміє повернути людині досконалість, «зробити з двох одне і тим самим зцілити людську природу» (Платон). Для цього необхідно домагатися, на думку багатьох учених, «цілісності знання» для побудови в майбутньому так званої «вселюдської науки» на основі ретельного і рівноправного вивчення різних культур, насамперед, Сходу і Заходу (В.М. Алексєєв, П. Раджу, Г. Пауль та ін.)» [61]. Так, академік В.М. Алексєєв писав: «Наша велика наука – це наукове винахідництво у сфері ідей порівняння Сходу із Заходом, у встановленні, зрештою, широким і остаточним історій і теорій людства» [1].

Оскільки нас у цьому випадку зміни в суспільстві менше цікавлять, то позначимо лише головні тенденції, або сучасною лексикою, – головні тренди. Позитивний розвиток планетарного світу на початку ХХІ ст. нам забезпечує четверта хвиля науково-технічного прогресу, що вже отримала назву інформаційно-технологічної революції [58]. Саме про це пишуть дослідники планетарного життя. «Рушійною силою, що веде нас до сингулярності, є три наукові революції, що відбудуться в першій половині ХХІ століття», – зазначає Марк Ромул.

Тож нас попереду чекає три революції, а саме: у генетиці, нанотехнологіях і робототехніці. Кожна з них є якісним стрибком у культурі на шляху до розуміння діяльності Всесвіту й створення технологій управління ним. Кожна революція дає нам ще більше влади або над своїм тілом, або над навколишньою матерією, або над нашими нащадками, які одного разу виростуть і щедро віддячать своїм

творцям» [58]. Йому, Марку Ромулу, «підіграє» своїми прогнозами Р. Курцвейл, який розписав розвиток подій на світовій арені до 2099 року [64].

Важливі прориви відбуваються в інших галузях сучасної науки, що здатні кардинально вплинути на формування Планетарної особистості. Особливо кардинальні зміни очікуються у сфері розробки штучного інтелекту і поширенні робототехніки як наслідку практичного використання фундаментальних наукових розробок. Останні розробки вчених свідчать про те, що до 2050 року світове співтовариство зможе спілкуватися без слів, використовуючи лише свої думки [34]. Це стане можливим через «колективну свідомість штучного інтелекту», яка є частиною тканини людського мозку і може продемонструвати, що і про що думає людина. Про це повідомляє Daily Mail.

Проникнення штучного інтелекту в повсякдення ставить під загрозу наш спосіб виробництва і спосіб життя пересічної людини. Системи робототехніки витісняють пересічних громадян з робочих місць і кардинально оновлюють список професій. У своїй недавній доповіді Генеральний секретар ООН попередив, що від 10% до 80% видів робіт у всьому світі в найближчі роки будуть виконувати роботи. І ці зміни вже відбуваються. Наприклад, у період з 2014 по 2016 рік компанія Amazon збільшила кількість своїх співробітників з 100 тис. до 350 тис., а число задіяних на її складах роботів – з 1 400 до 45 тис.

Процес роботизації розвивається настільки швидко, що 65 % сьогоденніх першокласників будуть мати професії, яких ще не існує [74]. За найсміливішими оцінками, вже в 2050-му зникнуть і трансформуються 60% звичних професій [52]. На порядку денному постало питання про юридичні права роботів, що вже мають найменування «електронної особистості» [73]. Проект Резолюції ЄС передбачає наділення роботів статусом «електронних особистостей», які володіють специфічними правами і обов'язками.

Окрім цих змін, у житті світової спільноти сьогодні відбуваються й інші – більш загрозливі для пересічної людини. Ми маємо на увазі віртуалізацію соціального світу. З'являється homo virtualis – Людина Віртуальна [7], що є наслідком відчуження людини від власної тілесності. Таке «розречевлення»

людської сутності свідчить про нову топологію розколу: межа прокладається вже не між індивідом і зовнішнім світом, а всередині особистості. Неподільне, але й незлианне співіснування двох іпостасей – фізичної та духовної – у людській особі опиняється під питанням, що сприяє шизоїзації особистості.

Зрозуміло, що усі ці події впливають на стан біологічного організму людини, і він змінюється. Фундаментальна наука має радикально модернізувати наші уявлення про особистість людини і її потенційні фізичні і інтелектуальні можливості в умовах інформаційної цивілізації. Тут мало посилянь на те, що змінюється тілесність людини, що діти проявляють усе нові і нові властивості, наприклад: 1) «діти – індіго» (народжувались до 1987 року) (думають по-іншому); 2) «діти – кристали» (народжувались 1987-2012) (випромінюють розум по-іншому); 3) «діти-веселки» (будуть народжуватись протягом 2012-2021) (Мексика, Італія, Венесуела, Нова Зеландія, Східна Європа); 4) «діти – кванти» (вбирають інформацію по-іншому і по-іншому її фільтрують і випромінюють); 5) «діти Раю» (будуть народжуватись після 2021).

Як зазначає В.М. Розін у статті «Тело вне анатомии. Земная цивилизация стоит на пороге антропологической революции»: «Можливо, двадцять перше століття буде століттям практик і наук не тільки про соціальності, а й тілесності. Сьогодні просто очевидний бурхливий розвиток тілесно соціальних практик (технік і будівництва тіла – моделі тіла і краси, бодібілдинг, здоровий спосіб життя і натуропатичне харчування, нове відродження танцювальної та фізичної культури, карате, художня гімнастика, зміна статі, чергові спроби досягнення безсмертя – креоніка і рух трансгуманізму та інше) і різних концепцій тіла і тілесності» [55].

Фундаментальна наука має відреагувати на такі радикальні зміни в морфології і функціоналі людини розробкою якісно нової теорії особистості. Це нині головний запит від еволюції роду людського до планетарної фундаментальної науки.

Теорія особистості є головною у цій справі. Наука, звісно, має більше працювати дедуктивним методом, оскільки найбільш серйозні теорії

розробляються саме цим шляхом. Але це її законний предмет дослідження. На жаль, вона далека від цього, зважаючи на те, що над проблемою переважно працюють психологи. Тут явно не вистачає поглядів дослідників зі сфери соціальної філософії, соціології, політології, економіки, етики, естетики, культурології, аксіології та ін.

Для оцінки теорії потрібно виробити систему формальних характеристик, які визначали б, наскільки ця теорія здатна описати і пояснити те, що передбачається дослідити. Л. Х'елл і Д. Зіглер формулюють наступні критерії оцінки теорії особистості: 1) верифікованість (відкритість для перевірки); 2) евристичну цінність (поштовх для нових досліджень); 3) внутрішню узгодженість (несуперечність); 4) економність (відсутність надлишкового теоретичного багажу); 5) широту охоплення (різноманітність поведінкових феноменів); 6) функціональну значущість (можливість зрозуміти повсякденну поведінку) [72, с.35-39].

С. Мадді пропонує аналогічні критерії формальної адекватності теорії особистості, згідно з якими вона повинна бути: суттєвою (нетривіальною), операціональною (що дозволяє визначати значення понять пов'язаними з нею операціями вимірювання), економічною (не надмірною), точною (мінімально імпліцитною і метафоричною), стимулюючою (що сприяє дослідженням у цій галузі) і емпірично валідною (яка передбачає систематичну емпіричну перевірку передбачень, що формулюються на основі теорії) [43, с.472-480].

Ми вказали тут лише на головні, з нашого погляду проблеми, що постали перед філософією і наукою Сходу і Заходу, вирішення яких має сприяти позитивному відношенню спочатку дослідників, а згодом і пересічних громадян різних країн, до ідеї Планетарної особистості, оскільки вона «піднімає» наше розуміння людини, по-перше, на планетарний рівень, про який давно ведеться розмова у культурологічній спадщині світу, а по-друге, наділяє світову спільноту атрибутивними властивостями жити і творити в космічному просторі вже за межами або на межі планети і ближнього космосу.

3.4. Глобальна освіта і планетарне виховання як чинники реалізації ідеї Планетарної особистості

Завданням цього підрозділу є аналіз можливостей системи Глобальної освіти і планетарного виховання використати на практиці процеси суб'єктивації і об'єктивації ідеї Планетарної особистості з метою формування суб'єктивованого і об'єктивованого ідеалу людини XXI століття. Це потрібно для того, щоб ідея Планетарної особистості завершила сходження з ноуменального світу і закріпилась у феноменальному горизонті, тобто остаточно набула властивостей феномена.

Процес глобалізації освіти спонукається і спрямовується, як відомо, органами наддержавного управління, тому саме вони повинні звернути увагу на потребу пропагувати ідею Планетарної особистості. Маються на увазі такі міжнародні організації, як ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, ЄС, ОЕСР (Організації Економічного Співробітництва та Розвитку), Всесвітнього банку та ін. Тільки під егідою ЮНЕСКО, що являє собою найбільший центр міжнародного співробітництва у сфері освіти, науки і культури, об'єдналося близько 190 країн світу і близько 600 різних міжнародних організацій.

Інтеграція відбувається на основі використання низки принципів, а саме: принципу цілісності соціального світу; принципу взаємозв'язку освіти і середовища; принципу структурності, як сукупності певних елементів, їх взаємодії і внутрішніх зв'язків; принципу аутопоезису (самовідтворення) соціальних систем [4].

Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун у 2012 році запустив першу глобальну освітню ініціативу (GEFI), яка має стимулювати активізацію зусиль із досягнення глобальних цілей у сфері освіти. Зміцнення глобального громадянства є однією з трьох пріоритетних цілей, на які орієнтована ця світова програма [77]. Таким чином, ЮНЕСКО виступає міжнародним регулятором, що здійснює моніторинг соціальних і освітніх процесів.

Планетаризація освіти сьогодні відбувається завдяки її регіоналізації і як наслідок організаційні структури ставлять питання про формування регіональної особистості, але це все одно шлях до Планетарної особистості. Прикладом соціального «конструювання світу» в межах європейського континенту є створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Сутність поняття відображає наслідок конструктивної діяльності європейських країн, спрямованої на узгодженість та інтеграцію процесів у галузі вищої освіти. Прикладом цього є Болонський процес або процес реалізації країнами-учасниками ООН Стратегії освіти в інтересах сталого розвитку [36, с.110].

Тут думки дослідників діаметрально розходяться, оскільки одні з них вважають, що глобалізація освіти відбувається завдяки процесам інтернаціоналізації, інформатизації, інтеграції, вестернізації або їх поєднання [63], а інші – наполягають, що ця функція притаманна полікультурній освіті, транснаціональній освіті, відкритій і дистанційній освіті, віртуальній освіті, планетарній освіті, неформальній освіті, глобальній громадянській освіті, безперервній освіті з метою зміцнення глобальної і всеосяжної освіти [UNESCO, 1995: р. 17], програмам ООН на кшталт «Навчання без кордонів» і «Освіта без кордонів», Глобальній ініціативі ООН «Освіта для усіх» (2000), Глобальній ініціативі ООН «Освіта понад усе» (2012) і т. ін.

У цілому виходить так, що сфера глобальної освіти, яка складається з процесу навчання і виховання, своїм предметом має відтворення людини. «Виробництво людини як суспільний процес можна розглядати у двох аспектах – вузькому й широкому. У широкому значенні – виробництво людини охоплює всі життєві процеси – від матеріального до духовного виробництва. ...У вузькому розумінні – виробництво людини – це процес її безпосереднього виховання, у соціальній філософії – процес соціалізації індивіда й особистості» [3, с.381].

У галузі глобальної (транснаціональної) освіти нової доби феномен Планетарної особистості має перевернути усі форми застарілого підходу до навчання і виховання, оскільки змістом освіти мають стати Глобальне знання про природу, людину і Світове суспільство знань. У ході навчання мають оновитися

усі складові навчального процесу, оскільки у структурі пересічної людини мають з'явитися якісно нові знання, уміння та навички (ЗУН). Кінцевий продукт професійного навчання – компетенції – мають обслуговувати планетарний соціальний організм на принципово іншій ідеологічній основі.

Постає питання про контингент, який слід, насамперед, залучити в глобальну освіту з метою підготовки фахівців інформаційної доби. Виявляється, що населення світу своїм відношенням до майбутнього фактично відвертає себе від оволодіння глобальним знанням і є малоперспективним для перенавчання в системі глобальної освіти. За спостереженням Е. Тофлера, «70 % мешканців Землі живуть полюванням, збиранням чи сільським господарством – це «люди минулого». Більш 25 % населення Землі живе у промислово розвинених країнах – це «люди сьогодення». Решту, 2-3 % населення планети не можна назвати ані людьми минулого, ані людьми сьогодення... про мільйони чоловіків і жінок можна вже сказати, що вони живуть у майбутньому» [65, с.27]. Цю ж думку поділяє й відомий письменник Стівен Кінг в романі «Мертва зона», який пише, «що дев'яносто п'ять відсотків людей на цьому світі – просто інертна маса. Один відсоток становлять святі і один – непроторені дурні. Решта, три відсотки, це люди, які роблять усе, на що вважають себе здатними» [62, с.124]. Тож виклик може прийняти тільки молоде покоління, що тільки почало вступати у життя, тобто сьогодні сидить за партами у школі, ліцеї або університеті.

Про формування компетенцій Планетарної особистості як продукту глобальної освіти ми вели розмову при поданні життєвого циклу цієї ідеї. Процес навчання має ґрунтуватись на новому змісті глобальної освіти, що на думку американських дослідників, складається з наступних головних напрямів: 1) вивчення систем (економічних, політичних, екологічних); 2) вивчення гуманітарних цінностей (загальних і різних); 3) вивчення універсальних проблем (права людини, довкілля); 4) вивчення глобальної історії (розвиток глобальної системи, гуманітарних цінностей) (Кніер, 1989) [23].

Для цього світова спільнота на практиці сформувала і стало використовувати цілу низку напрямів у професійній освіті. Найбільш відомими з них на сьогодні є

«міжнародна освіта», «мультикультурна освіта», «полікультурна освіта», «толерантне виховання», «планетарне навчання», «ноосферна освіта», «планетарне виховання», «транснаціональна освіта», «європейське виховання», «європейська освіта», «плюрокультурна освіта», «кросскультурна освіта», «космічна освіта» та ін. [47].

Є сенс погодитись з висновком Річарда Стенлі Пітерса, представника британської аналітичної філософії освіти, який першим запропонував розглядати освіту як єдину структуру, що включає логічно пов'язані між собою концепти [78-81]. Життя не один раз підтверджувало сходження різноманіття підходів до конкретного явища по мірі освоєння його теоретиками і практиками. Ми сподіваємось, що так буде й з різними напрямками освіти, що «зійдуться» в єдиний потужний напрям глобальної освіти з метою підготовки Планетарної особистості.

Для реалізації ідеї Планетарної особистості на початок ХХІ століття стихійно створюється матеріальна база глобального навчання. П. Лоранж вважає, що у світі існує лише «декілька справді глобальних академічних інститутів» [76]. Він називає чотири провідних, згідно зі світовими рейтингами, американських університети. До уваги, безумовно, беруться, насамперед, їх фінансові можливості. Щоб утримувати на рівні «повноцінний дослідницький університет із медичним центром», потрібно 2 млрд. доларів на рік (20 % фінансування надають органи влади штатів). У 2002 році такий бюджет мали 10 американських університетів, 55 університетів – 1 млрд. доларів, 100 – 0,5 млрд. доларів [85, р.260].

На рубежі століть починається новий етап у розвитку вищої освіти, пов'язаний з появою і стрімким зростанням ролі мегауніверситетів – особливої категорії вищих навчальних закладів, які, за висловлюванням Дж. Деніела, є кращими зразками глобальної системи навчання [27].

Термін «мегауніверситет» був уперше введений Дж. Деніелом у його відомій книзі, присвяченій мегауніверситетам [75]. Введення цієї нової категорії вищих навчальних закладів Дж. Деніел пояснює очевидним впливом масштабного чинника на ті проблеми, з якими стикається дистанційний ВНЗ. Формальною

ознакою мегауніверситету є кількість студентів не менше 100 тис. осіб. Проте саме поняття значно ширше, воно включає певні критерії, з яких головними є: 1) використання дистанційних освітніх технологій на основі ІКТ; 2) відкритість, доступність освіти; 3) гарантія високої якості навчання за одночасної орієнтації на масову освіту; 4) ефективна підтримка студентів.

Яким має бути продукт глобальної освіти. Відповідь на це питання маємо знайти в директивних документах ЮНЕСКО, ЄС та в публікаціях сучасних дослідників. Тут же ми лише наведемо деякі позиції, що зазначені Л. Горбуною щодо трансформації і властивостей феномена освіти майбутньої доби» [20, с.6-7]. На основі трансформативного навчання і планетарного виховання особистості, яка вступила у сфері освіти, має сформуватись транскультурна компетентність, що має бути провідною рисою освіти ХХІ століття. Нова людина повинна породити нову культуру планети – так звану геокультуру.

Л. Горбунова відповідає на це запитання таким чином: «Транскультурні індивіди з глобальним рівнем обізнаності демонструють космополітизм, постконвенційну моральну орієнтацію, переконаність у пріоритеті прав людини і готовність працювати для реалізації цих прав. Транскультурна освіта спрямована на розвиток здатності індивідів пов'язувати відмінності і долати переходи між ними, тобто на розвиток транскультурної і, у більш загальному плані, – трансверсальної компетентності. Визначальним чинником транскультурної інтенції освіти має бути формування відповідальності за створення глобальної культури світу в межах національних і глобальних культурних та інституційних структур. Набуває щораз більшої актуальності завдання формування «глобальної компетентності», яка пов'язується з відкритою свідомістю, толерантністю, глобальною обізнаністю і чутливістю до відмінностей» [20, с.652].

Наша впевненість у перспективі впливу транснаціональної системи освіти на долю ідеї Планетарної особистості полягає в тому, що будь-який навчальний процес будується на основі інноваційного мислення ситуації її організаторами. Саме воно, інноваційне мислення, здатне знайти, обґрунтувати і ввести у повсякденне життя креативні ідеї про людину і суспільство ХХІ століття, а також

на основі отриманого глобального знання запровадити оригінальні алгоритми нового життєустрою світової спільноти.

Тому досягти згоди між дослідниками і педагогами Сходу і Заходу в цій площині принципово можливо, виходячи з декількох обставин, а саме: по-перше, Світовий ринок вимагає від нас одного і того ж – задоволення нових потреб планетарного соціального цілого; по-друге, вивчаючи їх, дослідники оперують філософськими і науковими категоріями, що є загально визнаними, і тому ми розуміємо про що йдеться в кожному конкретному навчальному процесі; по-третє, освіта стає транснаціональною технологією виробництва нової людини, тому і зрозумілою для тих, хто викладає, і хто навчається; по-четверте, засоби і форми навчання інтернаціоналізуються на основі науково-технічного прогресу і сьогодні стають доступними в усіх куточках планети; по-п'яте, інтенсивний розвиток міжнаціональних, міжнародних, наддержавних комунікацій з приводу організації і управління транснаціональною освітою стає дедалі більш активним і охоплює майже усі ланки освіти дітей і дорослих.

Концепт Планетарної особистості може розглядатися на стадії функціонування як ідеологема виховної діяльності у Світовому суспільстві знань і також має змінитись під тиском нових реалій. «Суспільство не може відмовитись від виховання (соціалізації) індивіда, не прирікаючи себе на застій. Щоб жити й розвиватися, суспільство має виробляти та відтворювати матеріальні й культурні блага. Для цього потрібно, щоб нові покоління могли освоїти й використати успадковані продуктивні сили, технології, духовні й моральні (соціальні) надбання. Виховання постає як процес цілеспрямованого прищеплення індивідам соціальних і моральних норм, понять, поглядів, способів і форм діяльності та поведінки, прийнятих у даному суспільстві» [3, с.381].

Процес виховання охоплює систему освіти і громадянське суспільство, в якому проходить родове життя будь-якої людини. Тут важливо окремо зупинитись на місці і ролі громадянського суспільства у формуванні Планетарної особистості. Дослідники вживають різні терміни щодо цього явища: «глобальне громадянське суспільство», «планетарне громадянське суспільство», «світове

суспільство», «універсальне громадянське суспільство», «міжнародне суспільство», «суспільство держав», «анархічне суспільство» «цивілізаційно-територіальне суспільство», «континентальне, наприклад, європейське громадянське суспільство», «міжконтинентальне громадянське суспільство», «транснаціональне громадянське суспільство» та деякі інші, що присутні в сучасній науковій літературі, тобто вживаються конвенціонально.

Річ у тім, що сучасний етап характеризується становленням Глобального громадянського суспільства, яке автоматично формує адекватну собі людину. Тут ми змушені звернутися до оцінки стану і перспектив формування Світового громадянського суспільства, зробленої В. Буряком у праці «Глобальное гражданское общество и сетевые революции» [10, с.122-124]. Їх сутність полягає в тому, що національні громадянські суспільства трансформуються в цілісне Світове громадянське суспільство в умовах посилення інформаційної революції і прискорення глобалізації.

Для нас вплив Глобального громадянського суспільства на формування Планетарної особистості цікавий з двох позицій. По-перше, тут наповну потужність спрацьовує релігійний чинник, що фактично протистоїть впливу на людину філософії. Релігія апелює, як відомо, до специфічної системи етики, що закладена у релігійних джерелах, які супроводжують світову спільноту впродовж тисячоліть.

Для ілюстрації того, що глобалізація відбувається в релігійній сфері громадянського суспільства, знову звернемось до праці В. Буряка «Глобальное гражданское общество и сетевые революции» [10, с.36]. Автор вказує, що більше проявлена суперечність віднесення до «громадянського суспільства» соціальної активності груп, які просувають захист релігійних цінностей.

У деяких країнах так званої «арабо-мусульманської дуги» на початку 2011 року сталися соціальні збурення. Причини їх були різними, і багато що залежало від етнокультурних історичних особливостей окремих країн. Але, наприклад, у Бахреїні і Саудівській Аравії одним з центральних джерел конфліктів є багатовікова «боротьба за релігійні права» шиїтів і суннітів. З боротьбою за

релігійні права громади в Іраку і Ірані мають схожу ситуацію. Користуючись логікою розвитку глобального громадянського суспільства, протестуючі групи бахрейнських шіїтів мають об'єднатися з протестуючими групами саудівських суннітів, так як обидві групи виступають проти державних структур, що ущемляють (на їхню думку) релігійні інтереси. Така складна ситуація щодо тривалих «культурних воєн» має місце не лише у Бахреїні і Саудівській Аравії.

По-друге, громадянське суспільство налагоджує громадянську освіту, яка спрямована на виховання толерантних громадян світу. Це відбувається під егідою ООН. Семінар ООН висуває на перший план глобальну громадянську освіту, що на пряму працює на нашу ідею формування Планетарної особистості як суб'єкта культурно-історичного процесу інформаційної доби. Варто звернути увагу на те, що останні роки ідея глобального громадянства набула більшого значення саме завдяки цілям сталого розвитку, які закликають «всіх учнів отримати знання та навички, необхідні для сприяння сталому розвитку», зокрема, сприяння «глобальному громадянству» [60].

Як зазначає Л. Романкова, у горизонті Глобального громадянського суспільства повинні розкриватися дещо інші родові властивості людини [57, с.202]. Йдеться, насамперед, про такі атрибутивні властивості роду людини, як людяність, людинолюбство, альтруїзм, любов, доброта, увага до людини, повага до людської особистості, добре ставлення до всього живого, співжиття в колективі одноплемінників, здатність до продовження роду, моральність, що ми називаємо поняттям «людяність» (латин. Humanus – людяний) [21]. Ця система установок особистості щодо людини, групи людей, живої істоти зумовлена моральними нормами та цінностями, представленими у свідомості переживаннями жалю й реалізована в спілкуванні й діяльності, в актах сприяння чи допомоги [22].

Тож ми цілком можемо погодитися з висновком Л. Романкової про те, що «людяність, а не громадянськість є головним продуктом громадянського виховання, і вона збережеться у Світовому суспільстві знань, оскільки це – цілісна інтеграційна властивість особистості, налаштованої на спільне життя в

колективі громади, країни та світу, колективну співпрацю у сфері виробництва й толерантне ставлення до проявів будь-якої активності на благо колективу» [57, с.202].

По-третє, Глобальне громадянське суспільство надає необмежений майданчик для спілкування між людьми. Водночас, оволодіння ідеєю Планетарної особистості і спрямування свого розвитку в її горизонті має дати шанс на виживання. Але для цього потрібно, щоб молоді люди бажали спілкуватись між собою. «Спрямованість на досягнення взаємності як бажаної цінності виражається в «союзницькій експресії», енергійній зарядженості висловлювань і в інтенсивному накопиченні загальнозначущих думок, уявлень і переживань, на фундаменті яких формується інтелектуально, емоційно і духовно загальний світ комунікантів» [16, с.21]. А під час опитування омських студентів з'ясувалось, що на питання: «Яке відношення російських студентів до їх колег з Китаю?» виявилось, що лише 10 % респондентів відповіли, що ставляться до китайських студентів «з повагою», 35 % – «добре», 40 % – абсолютно «байдуже» й 15 % опитаних зайняли «негативну» позицію [42, с.12].

Тож ми впевнені, що заміна існуючої ідеологемі виховної діяльності у Світовому суспільстві знань на ідеологему виховання планетарної людини XXI століття також є невідворотною. Вона має змінитись у бік формування інтегративного зразка Сходу і Заходу під тиском нових реалій третього тисячоліття, незважаючи на супротив у деяких випадках, переконань народів, що послуговуються релігійними настановами. Це означає, що використання ідеї Планетарної особистості у сфері масового виховання можливо застосувати тільки після того, як вона пройде етап свого становлення і почне функціонувати у суспільстві як специфічна ідеологія.

Складність знаходження спільної мови між Сходом і Заходом полягає в тому, що виховання, як багатофакторний процес взаємодії вихователів і вихованців, технологічно ґрунтується: по-перше, на системі традиційних цінностей, що склалася у ході життєдіяльності того чи іншого народу, етносу або територіальної громади впродовж багатьох десятиліть, а то й століть; по-друге, на

практиці використовується апробована система етичних норм, звичаїв, обрядів, ритуалів, правових приписів і ще багатьох різних еталонів поведінки, що давно виправдали себе в горизонті самоорганізації родового життя громади, і нею добре володіє старше покоління, що впевнене в силі його регуляторного впливу на молодь.

Для того, щоб оцінити, які можливості має світова спільнота для створення інтегративної системи виховання людини XXI століття, треба звернутися до аналізу виховних практик таких країн, як Японія і Китай, країн арабського світу, Європи та США. Це достатньо складна і суперечлива картина для інтеграції, до того ж дуже чутлива щодо порушення національних цінностей.

В азійському й арабському східних регіонах діють два типи виховних систем: традиційна (Китай, Японія), де виховання ґрунтується на звичаях, і релігійна (країни Арабського Сходу), де виховання ґрунтується на релігійних доктринах. Звичай та релігія визначають у цих країнах не тільки головні засади і принципи системи виховання, а й ставлення до виховання як такого загалом.

З-поміж світової спільноти значно вирізняється японська нація, яка ніколи не ставила за мету виховання досягнення ідеального (усебічного й гармонійного) розвитку. Головною метою впливу суспільства, держави, родини на кожну окрему особу в Японії завжди було (і залишається досі) формування особистості «ідеального японця». Вищеподане завдання було сформульоване на загальнодержавному законодавчому рівні й затверджене до виконання ще 1966 року. Тоді Центральна рада з питань освіти видала «Опис ідеального японця» [44], створений на основі низки різноманітних офіційних документів із тисячолітньої історії нації.

Опис містить чіткий перелік рис особистості (передусім, моральних і психологічних), до виховання яких повинні прагнути наставники. Це, зокрема:

- 1) риси персональні – бути вільним, розвивати індивідуальність, бути самостійним, керувати своїми бажаннями, мати почуття пістету (благочестя);
- 2) риси сім'янина – уміти перетворити свій дім на місце любові, відпочинку, виховання;
- 3) риси громадські – бути відданим роботі, сприяти благоустрою

суспільства, бути творчою людиною, поважати соціальні цінності; 4) риси громадянина – бути патріотом, поважати державну символіку, володіти найкращими національними рисами [44].

Будучи суспільством колективів і груп, японці з-поміж усіх напрямів виховання висувають на перше місце саме національне й патріотичне, що є невід'ємною складовою під час формування особистості «ідеального японця». Так, Рада з освіти в Японії визначила низку пріоритетних завдань у XXI столітті, серед яких – «виховувати громадян із широким світоглядом, що піклуються про збереження своєї культурної ідентичності і водночас поважають специфіку інших різнонаціональних культур» [48].

У зміст виховання закладаються світоглядні основи особистості, знання про розвиток природи та суспільства, розкриваються роль і місце особистості, її держави, народу в навколишньому світі. Охарактеризовані міністерські інструкції й досі належать до основних законодавчих актів у галузі освіти й розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії (Монбушо).

У грудні 2006 року вперше за 60 років Японія стала на шлях реформування освітньо-виховної галузі – були переглянуті положення «Основного Закону освіти». Як наслідок деяких змін зазнала система освіти, але не образи й ідеали людини – філософія виховання залишилася практично незмінною. За законом на наставників було покладено таку місію: «Розвиток потенціалу людських ресурсів і творчості, сприяння безперервному навчанню та розвитку освіти, збагачення їх суті; сприяння... прагненню (японців) до академічного, культурного і спортивного розвитку» [48].

Варто зазначити, що в японській навчально-виховній системі існує звичне для нас поняття процесу «виховання», але сам термін не використовується. Замість нього вживають «ціннісна орієнтація». Тому в програмах та інструкціях Монбушо зазначено, що виховання має на меті ціннісне орієнтування (а не цілеспрямоване виховання), яке здійснюється за такими принципами: 1) підготовка особистості до групової життєдіяльності в дусі співпраці,

взаєморозуміння й незалежності, активної комунікації з іншими за збереження власної індивідуальності; 2) гармонійний розвиток, прищеплення навичок здорового, безпечного й щасливого життя; 3) розвиток розмовних навичок (правильне володіння мовою, збагачення запасу вживаних слів і виразів, пробудження зацікавлення до літератури (розповідей і книг); 4) стимулювання творчого інтересу до музики, гри, малювання, спорту; 5) виховання законслухняної особистості; 6) формування розуміння «традиційного» і «сучасного», готовності до міжнародної, міжетнічної співпраці [2, с.34].

Ще одним аспектом «ідеальної» виховної стратегії є формування цілісної самокритичної особистості. Для цього в навчальних і розвивальних закладах різних типів існують спеціальні заняття, присвячені роздумам і самоаналізу, на яких обговорюють власну поведінку (позитивні й негативні вчинки), бажання, досягнення, якість виконання індивідуальних і групових завдань. Велике значення також надається специфічному для японської нації явищу «кокоро» – це ідея освіти, яка не лише полягає в ефективному засвоєнні практичних знань та умінь, а спрямована насамперед на формування характеру особистості, її духовної сфери.

Отже, можна підсумувати, що мета процесу виховання має об'єктивний характер і виражає ідеал людини загалом. Більшість націй у різні часи свого існування вбачала цю мету в усебічному й гармонійному розвитку особистості, зокрема анатомо-фізіологічному, духовному, психічному і соціальному. Японія виокремлюється з-поміж інших власним баченням виховного ідеалу і підходами до його втілення в життя. Наслідком усвідомлення в суспільстві ролі національної культури є обрання державним апаратом відповідних напрямів діяльності.

Таким чином, головним завданням навчально-виховної системи Японії на сучасному етапі є формування особистості відповідно до існуючого образу ідеального японця та її практична підготовка до життя. Однак не варто забувати, що процес реформування триває й досі. Уже зазнала певних змін власне освітня галузь і на черзі – сфера виховання. Не є винятком і перспектива оновлення принципів ціннісного орієнтування та поглядів на виховний ідеал відповідно до вимог сучасного прогресивного суспільства.

Китай – одна із країн світу, яка відіграє величезну роль у сучасних регіональних і глобальних процесах, та водночас – це й одна з найдавніших цивілізацій світу. «Давнина на службі сучасності» – ця сформульована ще в стародавньому Китаї теза взята реформаторами освіти на озброєння й активно впроваджується в життя. Освітні ідеї традиційної духовної культури Китаю, якими пройнята освіта КНР сьогодні, відображені передусім у конфуціанстві.

Видатний мислитель Конфуцій (551 – 479 рр. до н. е.) був першим педагогом Китаю, який зробив величезний внесок у розвиток освіти й педагогічної думки. Він відкрив першу в Китаї (можливо, й у світі) новаторську приватну школу, у якій дітей не лише навчали, а й виховували [39, с.481].

Під освітою як суспільним явищем Конфуцій розумів єдність двох процесів: навчання й виховання. Однак попри значну увагу до процесу навчання в ученні Конфуція все ж превалує виховна складова освіти, основна мета якої – духовне зростання особистості, її вдосконалення до ідеалу «благородного мужа» (цзюньцзи), носія вищих моральних якостей. Слід зазначити, що ідеологія конфуціанства була спрямована не лише на розробку моделі ідеальної особистості. Конфуціанство сформувало особистість, яка володіє мораллю, а також специфічним набором рис, сукупність яких становить національний характер китайців.

Підсумки широкомасштабного обстеження системи цінностей жителів КНР, проведеного Інститутом соціології Народного університету (Пекін) наприкінці ХХ століття, показали, що із запропонованих 14 основних рис особистості позитивну оцінку отримали вісім, і всі вони належать до конфуціанської системи цінностей: совість, відданість і синівська шанобливість, гуманність, інтелект, працьовитість й ощадливість, лицарство, «відданість середині». На думку вчених, цьому факту сприяла одна з характерних національних рис китайців – відносно високий рівень історичної свідомості, знання історії своєї країни. Отже, можна визнати, що конфуціанська модель особистості актуалізована в сучасних китайських умовах.

Дослідники сучасної вищої освіти в Китаї вважають пріоритетними питання виховання моральності (де), реінтерпретуючи традиційні конфуціанські ідеї про первинну мораль, про неможливість реформування держави без реформування людини. У «Програмі розбудови громадянської моральності» («Гунмінъ Даоде Ганьяо»), прийнятій ЦК КПК у 2001 р., визначено головне завдання управління державою не тільки за допомогою закону, а й за допомогою моралі (де) шляхом безперервного поглиблення й розширення розбудови громадянської моралі, що відповідає соціалістичній ринковій економіці.

Наголошується, що мораль (де) є фундаментальною мірою підвищення основних якостей нації, має надзвичайне значення для розвитку національного духу й духу сучасної епохи, формує позитивні суспільно-моральні звичаї та звички, слугує гармонійному розвитку матеріальної і духовної культур. У «Програмі» виокремлено п'ять моральних установок, що виражають її суть: 1) любов до батьківщини й виконання закону; 2) чітке дотримання правил поведінки, щирість і довіра; 3) згуртування та дружність; 4) працьовитість, ощадливість і самовдосконалення; 5) служіння своїй справі [39, с.97].

Перелічені «п'ять установок» – близькі до конфуціанських у чан («п'ять сталостей») – «гуманність» (жень), «належна справедливість» (і), етико-ритуальна «благопристойність» (лі), «розумність» (чжі), «благодійність» (сінъ).

У Китаї створено систему виховної роботи для різних ступенів освіти й типів навчальних закладів – від дошкільних установ до ВНЗ. Систематичне моральне виховання починається з дитячого садка, де з дітьми регулярно проводять етичні бесіди, а в процесі ігор прищеплюють навички морально-етичної поведінки. У початковій школі вивчають спеціальну дисципліну – «Морально-ідеологічне виховання», у середній – предмети «Політико-ідеологічне виховання» і «Політика». Назви цих навчальних дисциплін свідчать про те, що моральне виховання, зміст якого безпосередньо перегукується з основними ідеями конфуціанства, у китайській школі здійснюється в тісному зв'язку із сучасним політико-ідеологічним вихованням.

Система виховної діяльності має низку своїх особливостей: 1) домінування виховного компонента в системі освіти на всіх рівнях; 2) китайська система виховання в сучасному вигляді перебуває лише в процесі свого становлення; 3) заідеологізованість системи виховання на всіх рівнях освіти; 4) наявність масової підтримки з боку держави всіх проявів самоідентифікації китайського народу та підкреслення самобутності китайських традицій у процесі виховної роботи на тлі запозичення світового досвіду; 5) високий компонент самовиховання в підготовці майбутніх спеціалістів; 6) розвиток особистості розглядається не як самоціль, а як складова частина підвищення якості всієї китайської нації. Із цього випливає й завдання виховання – формування особистості, передусім, як гідного члена суспільства, а вже потім – як індивідуальності; 7) стратегічною метою є виховання здорової, усебічно розвиненої, з високим рівнем культури, творчої, самостійної особистості – мешканця Нового Сильного Китаю. Провідною тенденцією розвитку системи китайської освіти в XXI столітті розглядається гуманізація [39, с.89].

Узагальнюючи вищевикладене підсумуємо, що конфуціанство – це цілісний культурно-цивілізаційний феномен, фундаментальна основа для політичних і духовних систем Китаю, способу життя й мислення китайців, який впливає на всі сфери життєдіяльності китайського суспільства і, насамперед, на освіту та виховання.

Це свідчить про подальші напрями розвитку європейської системи освіти та виховання і про те, що вона, за своєю сутністю, наблизатиметься до американської системи. Слід зазначити, що американська система освіти вчить мислити професійно, у межах соціально-економічних потреб. Завдяки розвитку освіти сьогодні багато в чому динамічно змінюється весь кадровий потенціал США. Постійно зростає частка працівників, зайнятих переважно розумовою працею (приблизно 60 % у 1998 р.), й особливо представників принципово нових професій, що виникли з розвитком науково-технічного прогресу: аналітиків систем, фахівців у сфері генної інженерії, програмного забезпечення, інформаційних технологій [26].

На межі тисячоліть ми змушені усвідомити, що сучасне суспільство вимагає не спеціаліста-гвинтика, а спеціаліста, який уміє швидко пристосовуватися до будь-яких змін, гнучкого, здатного працювати не тільки в одній професійній позиції, зберігати самовладання в умовах невизначеності, повного хаосу й абсолютної неясності, до того ж екстраполювати ідеї з однієї сфери в іншу.

Це має бути не просто фахівець, а творча, духовно багата й інтелігентна людина. Як досягти цієї мети? На це питання однозначної відповіді поки не існує. Але більшість учених світу однастайні в одному: реалізація цієї мети можлива шляхом гуманізації та гуманітаризації освіти. А це означає перехід до нової особистісної моделі освіти. Щодо цього, то американська модель освіти, з усіма її недоліками, є найперспективнішою у світі. Вона працює на майбутнє.

На початок XXI століття у літературі накопичена певна кількість думок щодо планетарного виховання, кінцевим продуктом якого має бути Планетарна особистість.

Планетарне виховання, за таких умов, виходить на перший план, оскільки воно тісно пов'язане з трансформативним типом навчання. Про це явище розмова почалася не сьогодні. З цього приводу написані книги, захищені дисертації [57; 30; 31; 32]. Виховання в сучасній літературі розглядається у двох смислах. У широкому значенні явище «виховання» сприймається нами як спонтанні та інноваційні вимоги до соціалізації особистості молодої людини, що йдуть: у разі стабільності – з боку існуючого суспільства; у разі транзитивного періоду – змішані, оскільки нове й старе розуміння цього феномена суперечать одне одному; у разі перемоги нової доби – з боку Світового суспільства знань.

У вузькому ж значенні явища, навпаки, під «вихованням» ми розуміємо або механізм зовнішнього впливу на особистість студента, або внутрішній механізм самовиховання, що типологічно розташований у структурі особистості молодої людини.

Тож не вдаючись у деталі відмінностей різних змістів поняття «виховання», зафіксуємо основні з них: виховання є ключовим елементом становлення особистості, воно здійснюється тільки в суспільстві, певними суспільними

інституціями; виховання формує ціннісні орієнтири особистості; спрямоване на інтеграцію індивіда в навколишній світ; має цілеспрямований та планомірний характер; залежить від стану і напрямку еволюції суспільних відносин і активності самої людини.

Унаслідок теоретичного аналізу із застосуванням цивілізаційного, аксіологічного, культурологічного і синергетичного підходів, Є.А. Зеленовим визначено, що планетарне виховання – це самоорганізований педагогічний процес культурної ідентифікації, соціалізації, духовного розвитку особистості студента, що має екологічний, креативний, розвивальний, інтегральний характер, спрямований на виховання інтелігентної, ноосферної духовної особистості фахівця, здатного до прийняття відповідальних рішень з урахуванням інтересів всього людства, на основі нелінійного, синергетичного мислення [32].

На основі аксіокультурної парадигми визначені структурні компоненти планетарного виховання студентської молоді: формування і розвиток планетарної самосвідомості, розвиток відчуття єдності свого життя з життям планетарним, формування розуміння того, що твоя особистість є носієм культурної спадщини та цивілізаційної енергії всіх людських цивілізацій.

Основними функціями планетарного виховання студентської молоді виступають: гносеологічно-інформаційна, культурологічна, прогностична, перетворювальна, інтегрувальна.

Визначена система принципів планетарного виховання у вищих навчальних закладах: гуманізму, полікультурності, толерантності, діалогічності, поєднання в педагогічному процесі досягнень науково-технічного прогресу та гуманістичної складової світових релігій, екологічності, активності, креативності, природовідповідності, культуровідповідності, формування здатності до прийняття рішень, адекватних планетарним інтересам всього людства, інформатизації, естетизації, ноосферної спрямованості, орієнтації на загальнолюдські цінності.

Як головний засіб виховної роботи в сучасному навчальному закладі на шляху формування суспільства знань розглядаються, за висновками Л. Романкової, «два провідних алгоритми: самозбудження самосвідомості

особистості засобами глибинної психології, що зумовлює її самовиховання і саморозвиток в дискурсі формування Світового суспільства знань та цілеспрямоване використання організаторами виховного процесу засобів, методів рефлексивного управління поведінкою студентської молоді, що детермінує вихованість, толерантність її поведінки в мережах європейської та міжособистісної виховної, організаційної, соціальної комунікації» [57]. Це, так би мовити, наше сьогоденне теоретичне уявлення про планетарне виховання та його потенційні можливості.

Якісно нова ідеологема виховної роботи таїть у собі ексклюзивні геоцінності інформаційної цивілізації, що «як функціональний дубль соціальної системи, матеріалізується у продукті – системі моральних і правових норм, носієм та оберегом яких є система управління соціальним розвитком планетарного людства» [45]. Наслідки для планетарної спільноти і кожної пересічної людини будуть, як бачимо, не передбачувані.

Як тут не погодитись з думкою В. Базилевича і В. Ільїна про те, що нова доба чекає від майбутніх фахівців нового мислення, і для цього вона вимагає запровадити нові форми виховання вже для нинішнього покоління студентської молоді [5]. Зрозуміло, що ці вимоги може забезпечити тільки Планетарна особистість.

Висновки до цього підрозділу

- освіта є високоефективним виконавчим механізмом творення, відтворення особистості ХХІ століття в горизонті глобального навчання та планетарного виховання, відповідно, завдяки процесам суб'єктивації і об'єктивації, що фактично слід розглядати як потужне виробництво Планетарної особистості;

- процес глобального навчання нині має надто розгалужену мережу наднаціональних напрямів освіти, наприклад «міжнародна освіта», «мультикультурна освіта», «полікультурна освіта», «планетарне навчання», «ноосферна освіта», «транснаціональна освіта», «європейська освіта», «плюрокультурна освіта», «кросскультурна освіта», «космічна освіта», що є

фактом становлення інтегрованої глобальної освіти під патронатом ООН, ЮНЕСКО, Світового банку та інших міжнародних установ і організацій;

- різні сфери сучасного суспільства формулюють щодо особистості різні вимоги, наприклад, роботодавці бажають бачити найближчим часом робітника, який має такі soft-skills: 1) ораторські та комунікативні здібності; 2) створення презентацій; 3) менеджмент проектів; 4) високий рівень самоорганізації, у той час, як суспільство в цілому орієнтоване на людину культури, що володіє декількома іноземними мовами, з високою інформаційною культурою і бажанням спілкуватись з представниками інших народів і країн;

- планетарне виховання технологічно займає місце після навчання людини, як засобу індивідуалізації ідеї Планетарної особистості, тому воно може бути побудоване лише на суспільному ідеалі Планетарної особистості, що має відібрати позитивні моменти виховних практик Японії, Китаю, арабського світу, Європи і США;

- змістом освіти XXI століття має бути формування Планетарної особистості, що має відбуватися двома шляхами: перший – включення цієї ідеї в навчальний матеріал і організація системного внесення його у свідомість населення всього світу, а другий – шляхом культивування планетарного виховання на основі відповідного суспільного ідеалу людини XXI століття, що вимагає на практиці залучити молоде покоління до виховної взаємодії у просторі загальнолюдських цінностей, оскільки тільки біля трьох відсотків старшого покоління спрямовані на майбутнє.

3.5. Світовий ринок та його роль у формуванні Планетарної особистості

Завданням цього підрозділу є оцінка місця і ролі Світового ринку в породженні соціальної потреби в Планетарній особистості, що має бути, за нашою робочою гіпотезою, адекватною планетарному соціальному організму, оскільки є його джерелом породження і головною рушійною силою.

Ми тут маємо намір відпрацювати низку робочих гіпотез, а саме: першу – глобалізація ринкових структур, життєспроможність яких забезпечується

соціальним метаболізмом, потребує колективного працівника планетарного масштабу; другу – вихід на перший план духовного виробництва призведе до постановки у центр виробництва нової особистості планетарного масштабу, що має виростати за лекалами ідеалу людини ХХІ століття з креативним мисленням і цілісним світорозумінням; третю – довести, що інформаційна економіка, тобто новий поділ суспільної праці, автоматично вимагає від системи професійної підготовки працівників з якісно новими компетенціями у сфері виробництва предметів споживання/послуг і управління соціальними процесами.

Почнемо з доведення першої з робочих гіпотез про те, що глобалізація ринкових структур, життєспроможність яких забезпечується соціальним метаболізмом, потребує колективного працівника планетарного масштабу.

Тут ринок розглядається як соціальний інститут, оскільки за загальним визначенням, ринок – це «інститут, або механізм, що зводить разом покупців і продавців окремих товарів чи послуг» [54]. Він є, як відомо, інститутом вільного обміну в умовах загальних і всесторонніх домовленостей і поступок. Для нас важливо, що ринковий спосіб організації людської діяльності може застосовуватися і в інших, неекономічних сферах суспільства. У нашому випадку у сфері формування Планетарної особистості як нового виду робочої сили і організатора світового суспільства знань з пріоритетом духовного виробництва.

Ринок є, як відомо, атрибутивною властивістю економіки. Сучасний ринок має планетарний характер. Уперше термін «світ-економіка» (*l'эconomie-monde*) використав Ф. Бродель, але цілісну концепцію світ-системного аналізу (ССА) розробив І.Валлерстайн. Так, Ф.Бродель (1902-1985) – знаменитий французький історик, лідер школи «Анналів» у 1950-1960-ті рр. залишається майже невідомим і сьогодні. Крім перекладених у 1992-1993 рр. книг Ф.Броделя «Время мира» і «Динамика капитализма», існує лише переклад усього трьох статей А.Г. Франка [69; 70; 71]. Дещо краща картина склалася з перекладом праць Іммануїла Моріса Валлерстайна [6; 11; 12; 13; 14; 15] (англ. Immanuel Wallerstein) – американського соціолога та історика, відомого світ-системним підходом, як одного із лідерів сучасного неомарксизму.

Існує два види світ-системи: світ-економіка і світ-імперія. Різні політичні структури є ключовою відмінністю між ними. Світ-імперія є структурою, яка має одну загальну політичну структуру та один загальний розподіл праці. Світ-економіка, у свою чергу, є головним поняттям розробленої І.Валлерстайном концепції, і представляє собою систему міжнародних зв'язків, заснованою на торгівлі, тобто на функціонуванні світового ринку.

Свого часу (1991 р.) С. Сассен переконливо довела, що вже на той час економічна діяльність була організаційно розкиданою, але інтегрованою глобально [82]. У наші часи така ж специфіка спостерігається й щодо соціальної, соціально-політичної та соціально-гуманітарної діяльності.

Економічна глобалізація до сьогодні має, на думку О. Ігнатова, риси, які, в основному, збережуться і в майбутньому [33]: провідна роль великих компаній; функціонування глобальних «віртуальних» ринків – фінансового, валютного, фондового; створення і діяльність глобальних торговельно-економічних об'єднань і союзів; перенесення всіх національних і міжнародних фінансових та валютних транзакцій, а також страхових і торгових послуг у глобальну мережу.

Оскільки знання, які раціоналізували, стали стратегічним ресурсом цифрової епохи, то управління виробництвом і потоками знань – це тепер найважливіше завдання, зазначає Ніко Штер [84]. Згідно з Н. Штером, розвиток біотехнології, нейрогенетики, когнітивних наук, нанотехнологій, інформаційних технологій обіцяє значне посилення людських можливостей і водночас ці технології збільшують кількість біосоціальних ризиків [83].

Перейдемо до розгляду другої робочої гіпотези про те, що вихід на перший план духовного виробництва приведе до постановки в центр виробництва нової моделі особистості виробника планетарного масштабу, що має вирощуватись за лекалами ідеалу людини ХХІ століття з креативним мисленням і цілісним світорозумінням.

Для того, щоб краще зрозуміти логіку впливу економіки на тип ідеалу свого часу, звернемось до редукції цього явища в історії економічної думки.

В. Федотова наводить, наприклад, наступні моделі людини, що є основою економічної антропології, складової частини філософії економіки :

- «компетентний егоїст», або «економічна людина», що йде від А. Сміта, діє заради власного інтересу, має кваліфікацію і кмітливість у досягненні свого економічного інтересу, а також відрізняється мірою активності залежно від своєї ролі у виробництві і класової приналежності;

- гедоніст, що з'являється у Дж.С. Мілля і якому надає перевагу в концепції І. Бентама, у працях якого капіталіст з'являється не як цілеспрямована і діяльна, економна людина, а як людина, що проявляє зневагу до праці і прагне використати свої наявні засоби заради досягнення насолоди і прагнення до «максимуму щастя»;

- німецька історична школа (Б. Гільдебранд, К. Кніс) стверджувала, що людина в економічній теорії – егоїст, який ушляхетнив цю якість почуттями солідарності і справедливості;

- К. Маркс виходив з уявлення про громадську суть людини, її розвитку в запропонованих суспільством обставинах і бачив головними фігурами капіталістичних стосунків капіталіста, що отримує додану вартість, і економічно залежного від нього робітника;

- моделлю людини маржиналістської теорії (У.С. Джевонс, К. Менглер, Л. Вальрас) був «раціональний максимізатор», що раціоналізував споживання, що розуміється як обмін благ, що виражаються через грошовий еквівалент. Досягнення граничної раціональності розглядалося ними як психологічний мотив. Гроші, механізм обміну, перетворення політичної економії на точну математичну науку відповідали цьому баченню;

- згідно з Дж.М. Кейнсом, економічний суб'єкт, що має неповну інформацію і знаходиться в стані невизначеності – це людина, яка для раціоналізації ситуації вдається до допомоги більш інформованої держави;

- у Ф. фон Хайєка є передумова, яка в розвиненішому вигляді з'являється на виході його теорії. Його модель людини – «істинний індивідуаліст», який вносить свій вклад до загальної скарбнички знань людей, що беруть участь у

взаємодії на ринку. «Істинний індивідуаліст», що з'являється у Дж. Локка, Д. Юма, А. Сміта, народжується внаслідок спонтанної роботи громадських інститутів, їх самоорганізації, в якій взаємодіє безліч людей і не панує передзаний план. «Помилковий індивідуаліст», на відміну від цього, згідно з Ф. фон Хайеком, є результатом надмірних раціональних домагань теорій, переконання у всесиллі і всезнанні людини. Він – продукт порядку, що виникає згори, має конструктивістські претензії на створення особливої людини. Такий тип людини сходить до фізіократів: Ж.-Ж. Руссо, І. Бентама, Р. Декарта [67, с.20-21].

Це означає, що ідея Планетарної особистості спонукає систему духовного виробництва ХХІ століття переглянути принципи формування суб'єкта культурно-історичного процесу. Воно повинно відійти від пануючого нині принципу «класичної раціональності». В економіці її проявом стала концепція «економічної людини», яка розглядає людину як константу, що має незмінний набір раціонально зрозумілих потреб, завдань, прагнень. Уведення свідомих і життєвих явищ у наукову картину світу в ХХ ст. вимагає розроблення нових принципів наукового дослідження (некласичний ідеал раціональності).

Водночас під час переходу до нової економіки, побудованої на приматі Світового суспільства знань, «можна виокремити, як зазначають вітчизняні дослідники, інші типи поведінки, такі як: орієнтована на цінності (наслідування певних цінностей усупереч можливим наслідкам); нормативна (наслідування норми, стандарту соціальної поведінки, закріпленого в культурній традиції і непідвладного раціональній критиці); ієрархічна (продиктована відносинами влади); емоційна (емоційна реакція суб'єкта від простого емоційного «виплеску» до бунту). Усі вони, як правило, виходять за рамки моделі раціонально-цільової поведінки. Ці моделі не орієнтовані на зовнішню мету, здійснюються без розрахунку на винагороду (хоча можуть бути нагороджені). Іншими словами, усі перераховані типи поведінки не вкладаються в рамки класичної раціональності й належать до субстанційної раціональності» [5, с.83].

Таким чином, йдеться про «плюралізм раціональностей, а отже, і варіабельність поведінки людини в економічному просторі знаннєвого суспільства. Це означає, що потрібно змінити методологію вивчення й формування майбутніх фахівців у системі вищої школи, змістивши загалом акценти в бік ірраціональності, цінностей та емоційності, загалом у бік посилення високої духовності» [57, с.184].

Третю робочу гіпотезу про те, що інформаційна економіка, тобто новий поділ суспільної праці, автоматично вимагає від системи професійної підготовки працівників з якісно новими компетенціями у сфері виробництва предметів споживання/послуг і управління соціальними процесами.

Зазначимо, що в сучасній науковій літературі, навіть економічній, ще не закріпився однозначний термін для нової економіки, тому можна зустріти низку термінів, наприклад, «інформаційна економіка», «цифрова економіка», «нова економіка», «економіка знань», «економіка суспільства знань», «знаннєва економіка», «e-commerce», «світ-економіка», «наноекономіка», «нооекономіка», «зелена економіка», «постекономічна формація», «не економічна формація» та ін. Ми сприймаємо їх як синоніми.

Для з'ясування цієї тези визначимо, чим новий поділ праці, що притаманний інформаційній цивілізації, відрізняється від старого, що притаманний техногенній цивілізації. Старий міжнародний поділ праці (англ. *Old international division of labour* або OIDL) існував з 1850 по 1950 рік. Ключовий його момент у тому, що обробна промисловість була в основному зосереджена в Західній Європі, США, а згодом Японії [46].

Картина старого поділу праці стала змінюватися, починаючи з середини 1960-х, з причин, які досі викликають дискусії. За Бреттон-Вудської системи фіксованих валютних курсів, норми прибутку впали, особливо в США, що також увійшли до дефіциту платіжного балансу. Компанії-виробники шукали шляхи відновлення рентабельності, і багато з них вирішили зробити це шляхом руху до мультинаціоналізації: тобто інтернаціоналізації виробництва для зниження витрат і відкриття нових ринків.

Це призвело до нового міжнародного поділу праці (англ. *New international division of labour* або NIDL), появи нових індустріальних країн (НІК), зокрема Бразилії, Південної Кореї, Тайваню, Гонконгу і Сінгапуру. Очевидною привабливістю була дешева робоча сила, але інвестори також прагнули певного досвіду ведення промисловості та відповідної інфраструктури, а також політичної благонадійності. Як наслідок, нова індустріалізація охопила невелику групу країн з середнім рівнем доходу, на відміну від загального поширення індустріалізації в менш розвинених країнах.

Термін «новий міжнародний поділ праці» використовували Ф. Фробель та ін. (Frobel, Heinrichs and Kreye, 1980) для позначення великомасштабного переміщення економічних операцій в країни «третього світу» у 1970-і рр., що являло собою один із способів, якими транснаціональні компанії реагували на посилення конкуренції на світових ринках, зниження прибутковості і темпів зростання світової економіки. Такому зрушенню сприяли нові технології, такі як комп'ютеризація систем інформації менеджменту, нові форми телекомунікації та досконаліша транспортна система. Ці зміни є одним з аспектів процесу, що позначається поняттям глобалізація [19].

Окрім того, усі економісти одноголосно стверджують, що сучасна економіка (нова економіка, «e-commerce», нооекономіка та ін.) стає глобалізованою та креативною і потребує якісно нової креативної робочої сили, що охоплена ідеологією «людина ринку».

При цьому підкреслимо, що ми не здійснюємо історичний екскурс у розвиток і поширення ідеї світ-економіки, а підкреслюємо, що час вимагає підготовки майбутніх фахівців у горизонті становлення Світового ринку і Світового суспільства знань. Новий робітник має бути колективним, з масштабним мисленням і готовим до зміни не тільки виду діяльності, але й місця проживання і навчання новим компетенціям протягом життя [20].

Для популяції людської спільноти сучасним засобом рефлексивного управління є зелена економіка, яка розглядається як система видів економічної діяльності. Вона пов'язана з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і

послуг, які повинні привести до підвищення добробуту населення, не піддаючи його при цьому екологічним ризикам.

Зелена економіка [29] (англ. Green economics, Ecological economics) – напрям в економічній науці, що сформувався за останні два десятиліття, у рамках якого вважається, що економіка є залежним компонентом природного середовища, в межах якого вона існує і є його частиною. Концепція зеленої економіки включає ідеї багатьох інших напрямів в економічній науці і філософії, таких як феміністська економіка, постмодернізм, екологічна економіка, економіка довкілля, антиглобалістика, теорія міжнародних відносин та ін.

Серед прибічників зеленої економіки виокремлюються: М. Букчин, Джекобс, Р. Карсон, Е. Шумахер, Р. Костанца, Л. Маргуліс, Д. Кортен, Б. Фаллер, Х. Дели, Д. Мідоус, П. Хоукен, А. Тверски та ін.

Теорія зеленої економіки базується на 3 аксіомах: 1) неможливо нескінченно розширювати сферу впливу в обмеженому просторі; 2) неможливо вимагати задоволення нескінченно зростаючих потреб в умовах обмеженості ресурсів; 3) все на поверхні Землі є взаємозв'язаним.

Прибічники зеленої економіки критикують неокласичну школу за те, що в її рамках природні і соціальні чинники, зазвичай, розглядаються як екстерналії; у кращому випадку, вони вважаються фіксованими і не аналізуються в динаміці. Зелені економісти вважають економічне зростання непорозумінням, оскільки воно суперечить першій аксіомі. «Ростизм» (Growthism), вважають прибічники зеленої економіки, порушує діяльність екосистеми.

Термін «нова економіка» вживається у двох значеннях. По-перше, цим терміном позначається група компаній, що фігурує на електронному ринку і має у своєму активі лише web-практики та іноді склади. До тієї ж групи зазвичай включають компанії, що виробляють саме програмне наповнення web-практик (інформаційні компанії). Компанії, що входять до вказаної групи, належать до класу високотехнологічних, їхні акції котируються в електронній торговельній системі NASDAQ. Ця класифікація має умовний і досить суперечливий характер, оскільки частка інтелектуальної ренти в продукції цих компаній невелика, тут

швидше наявна монопольна та інформаційна рента. Умовність класифікації спричинена сплутуванням понять «знання» та «інформація».

По-друге, термін «нова економіка» використовується для позначення web-практик, уживаних для реструктуризації й модернізації компаній «старої економіки» (сектор матеріального виробництва). Зазвичай, такі практики розділяються на бек-офіс (back office) – усе, що пов'язане з управлінням усередині самої компанії, і фронт-офіс (front office) – взаємодію із зовнішньою дією, тобто з клієнтами різного рівня та зі споживачами. Часто самі компанії, що пройшли web-модернізацію, також належать до «нової економіки» на відміну від «старої», де діють компанії, що не пройшли подібної модернізації. Зрозуміло, що працевлаштування випускників сучасних вишів у таких компаніях принципово не можливе без наявності специфічних знань, умінь і навичок або нової інформаційної культури.

Світова нооекономіка на етапі глобалізації змінює масштаби, а інформаційна революція зумовлює появу якісних змін, які полягають в її переході від гомеостазу, що діє за принципом динамічної рівноваги, до гомеорезу, що реалізується за принципом стійкої нерівноважності. Це принципово змінює роль людини у сфері матеріального і духовного виробництва.

Це означає, що тепер теоретичним і практичним завданням постає проблема подолання недоліків технократизму й абсолютизації жорсткого технологізму. «Наше ставлення до людей і природи має бути переглянутим... Завдання величезної складності – інтегрувати суспільство по-новому. Це проблема нової цивілізації» [50, с.29], – писав К. Поланьї. Досягнення цієї мети вимагає якісних інновацій у поведінці виробника й нового способу мислення, який необхідно закласти у майбутніх фахівців під час навчання в університетах.

Специфіка нової економіки полягає у зміні принципу організації і функціонування. Вона переходить від принципу динамічної рівноваги до принципу постійної нерівноважності, що вже потребує не людини-гвинтика, а креативної особистості, оскільки тільки інноваціями можна завоювати достойне

місце на Світовому ринку. Конкуренція вже давно вийшла за межі національних економік і стала глобальною.

Цілком логічно, що для пояснення функціонування нового типу економіки сформувалася специфічна теоретична галузь економічної науки для вивчення цього явища – геоekonomіка [25; 37; 38; 49]. Її появу дослідники пов'язують з такими факторами: 1) посилення взаємозалежності в економічному та політичному житті, створення різноманітних мереж. Розвиток телекомунікацій, інтенсифікація потоків, зокрема «нематеріальних», таких, як інформація, капітали, що призвели до «зникнення географії». Простір і час перестав відігравати вирішальну роль. Економіка стала більш мобільною; 2) падіння комуністичної системи, що призвело до зміни в пріоритетах і напрямках розвитку різних країн світу; 3) наявність різноманітних учасників економічного життя: держав, міжнародних організацій і наддержавних інститутів тощо. Такі суб'єкти в сучасних умовах здійснюють дестабілізувальний вплив на функціонування держав світу, що і вивчає геоekonomіка [25, с.227].

Проблема розуміння сутності геоekonomіки є актуальною на сучасному етапі дослідження економічних явищ; цим пояснюється широкий інтерес міжнародної спільноти до розуміння її сутності та до опанування основних принципів її функціонування. Зокрема, серед зарубіжних учених різні аспекти геоekonomіки та її складових елементів досліджували Е. Люттвак, К. Жан, П. Савона, Е. Кочетов, М. Пивоварова, О. Неклеса. Українська економічна думка представлена працями В. Лупацького, В. Дергачова, А. Гальчинського, В. Гейця та ін.

Отже, новий етап економічного розвитку потребує людини ринку з принципово новими властивостями і на це звертає увагу нова політична економія, що нині зароджується в надрах світової наукової думки. Термін «політична економія» вживається сьогодні в зовсім іншому сенсі, ніж він вживався у ХІХ ст., і означає дослідження за допомогою економічних методів, тобто, насамперед, за принципом оптимізації, політичних явищ і взаємодії між господарською і

політичною сферами [56, с.91]. Про це ж саме свідчить і наукова позиція А. Гальчинського [17].

Висновки до цього підрозділу

- на основі соціального метаболізму планетарного соціального організму ми визначили об'єктивні чинники, що на глибинному рівні об'єктивно обумовлюють потребу в якісно новій людині, оскільки особистість є джерелом соціального світу, його рушійною силою і параметром управління;

- визначено, що такими функціональними органами – соціальними інститутами творення і відтворення соціального світу як функціональної системи – є світовий ринок, фундаментальна наука, Глобальна освіта як планетарний навчально-виховний процес у широкому сенсі цього слова і у майбутньому – геокультура як артефакт продуктивної життєдіяльності планетарної спільноти на новому етапі свого еволюційного розвитку;

- сучасний ринок як складова соціального метаболізму планетарного соціального організму суттєво впливає на формування Планетарної особистості шляхом залучення її в процес міжнародного обміну товарами і послугами, чітко реагує на становлення нового поділу суспільної праці, нових професій, нових потреб планетарної спільноти;

- ми розділили об'єктивні умови планетарного соціального світу на два рівні: безпосередньо тіло соціальної світ-системи і прошарок соціальних інститутів, що разом здатні впливати на становлення Планетарної особистості;

- детермінантами у цьому випадку визнані елементи соціального світу, що мають статус соціальних інститутів: світовий ринок, фундаментальна і прикладна наука, Глобальна освіта, що не залежать від того чи іншого типу суспільства як похідної соціальної системи; проаналізовано їх вплив на становлення ідеї Планетарної особистості;

- об'єктивний характер впливу обраних детермінант щодо дослідження обумовлюється змістом соціальних процесів життєзабезпечення планетарного соціального організму, що гарантує породження Планетарної особистості не залежно від поведінки людини або політичних інститутів влади.

Висновки до третього розділу

У цьому розділі ми показали як соціальні інститути ринку, науки, філософії і планетарної освіти можуть сприяти входженню ідеї Планетарної особистості у практику інформаційної доби.

Ринок це робить завдяки культивуванню нового поділу праці і перенесенню важливості виробництва у сферу духовного виробництва, основним об'єктом якого є цивілізована під конкретну добу людина, і таким чином породжує у світової спільноти нові потреби. Для себе світовий ринок готує робочу силу нової якості, що є продуктом професійної освіти. Ринок працює як пилосмок, вимагаючи від суспільства робочої сили певної якості й товарів для задоволення її нових потреб. До того ж ринок одночасно штовхає фундаментальну науку на нові відкриття технологічного продукту. Тому ми його ставимо на перше місце.

Філософія у цей час обґрунтовує природу, сутність і зміст нової форми буття особистості людини – її планетарну форму. Соціальна філософія, спровокує формування відповідного ідеалу спочатку в окремої людини, а згодом він визріє й об'єктивується на стороні суспільства. Це дуже важлива функція філософії у сходженні ідеї Планетарної особистості в соціальний простір планети.

Фундаментальна наука, завдяки тому, що виробляє Глобальні знання, як потужна семантична хвиля піднімає розкидані по національних «квартирах» наявні системи професійної освіти на планетарний рівень – і та стає глобальною освітою.

Глобальна освіта є, як бачимо, залежною інституцією від процесів світового ринку і фундаментальної науки, що своїми діями примушують її мати: по-перше, адекватний до них характер, оскільки вони разом утворюють метаболічне кільце у структурі планетарного соціального організму; по-друге, визначають зміст її потреб, оскільки на це працює світовий ринок, а фундаментальна наука завдяки глобальному знанню обумовлює її зміст; по-третє, зміни відбуваються спочатку в горизонті соціального інституту освіти, тобто на підсвідомому рівні, а згодом на рівні свідомості тільки починає трансформуватись соціальна система освіти; по-четверте, вона поставляє ринку і науці, у свою чергу, майбутніх фахівців певної

якості; для цього вона має сформувати у них відповідні компетенції, що їх потребує інформаційна доба.

Найбільш складною проблемою сучасності у формуванні Планетарної особистості є розбіжності у світосприйманні соціального світу дослідниками і практиками Сходу і Заходу і недостатня активність фундаментальної науки в напрацюванні глобального знання для організації Глобальної освіти, хоча на практиці відбуваються потужні процеси створення матеріально-технологічної бази під супроводом міжнародних організацій. Тож наша надія базується на вимогах Світового ринку, що діє без компромісів і за усіма напрямками формування Планетарної особистості.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Алексеев В.М. Наука о Востоке: статьи и документы. М. : ГРВЛ, 1982. 536 с.
2. Андреев В.И. Система образования в Японии. Мн. : Нац. ин-т образования, 1995. С. 33-43.
3. Андрущенко В.П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія : підручн. для вищ. навч. закл. / В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, М.І. Михальченко та ін. Вид. 3-є, випр. та доп. К. : Генеза, 2006. 656 с.
4. Аутопоезис соціальних систем [Текст] : монографія / за наук. ред. В. П. Беха ; В. П. Бех, Р. О. Додонов, З. Ф. Самчук [та ін.] ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 748 с.
5. Базилевич В., Ильин В. Экономико-философская мысль современного мира. К. : Знання, 2015. 821 с.
6. Балибар Э. Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности = Race, nation, class. Ambiguous identities / общ. ред. Д. Скопина, Б. Кагарлицкого. М. : Логос-Альтера, Ессе Номо, 2003. 272 с.

7. Бек У. Что такое глобализация? / [пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника ; общ. ред. и послесл. А.Филлипова]. М. : Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.
8. Бех В.П. Морфологія соціального світу : монографія. – Київ ; Мюнхен : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 759 с.
9. Бех В.П., Грицьак І.А., Рябека О.Г. Фантом планетарного організму: погляд у майбутнє : монографія / за ред. Ю.В. Бех. К. : МП «Леся», 2015. 500 с.
10. Буряк В.В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции. Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. 150 с.
11. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / пер с англ. П. М. Кудюкина под общ. ред. Б. Ю. Кагарлицкого. СПб. : Университетская книга, 2001. 416 с.
12. Валлерстайн И. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация. М. : Товарищество научных изданий КМК, 2008. 176 с.
13. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева; Центр исследований постиндустриального общества. М. : Логос. 2003. 368 с.
14. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / пер. Н. Тюкиной. М. : Издательский дом «Территория будущего», 2006. 248 с.
15. Валлерстайн И. После либерализма / пер. с англ. М. М. Гурвица, П. М. Кудюкина, Л. В. Феденко; под ред. Б. Ю. Кагарлицкого. М. : Едиториал УРСС, 2003. 256 с.
16. Владимирова Т. Е.. Межкультурная коммуникация и перспективы развития экзистенциальной лингвистики). Русско-китайские языковые связи и проблемы межкультурной коммуникации в современном мире : материалы Международной науч.-практ. конф. Омск, 18–19 ноября 2009 года / отв. ред. Л. Б. Никитина. Омск: Изд-во ОмГПУ, 2009. С. 21.
17. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань. К. : Либідь, 2013. 472 с.

18. Гегель Г. Лекции по истории философии // Гегель Г. Сочинения. Л. : Партиздат, 1932. Т. IX. Кн. 1. 313 с.

19. Глобалізація // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

20. Горбунова Л.С. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики: монографія. Суми : Університетська книга, 2015. 710 с.

21. Гуманность. Большой энциклопедический словарь / ред. А. М. Прохоров. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. 1456 с. URL : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/111402>

22. Гуманность. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. Минск: Харвест, 1998. 800 с. URL : <http://www.psyho.ru/dictionaries/golovin-syu-slovar-prakticheskogo-psixologa/gumannost/>

23. Данильченко В.М. Проблема развития образования в России в контексте глобального образования. Полемика. №13. URL : <http://www.irex.ru/press/pub/polemika/13/dan>).

24. Демин А.И. Парадигма дуализма: Пространство – время, информация-энергия. М. : Изд-во ЛКИ. 2007. 320 с.

25. Дергачев В. Г. Геоэкономика (Современная геополитика) : [учебник для вузов]. К. : ВИРА-Р, 2002. 512 с.

26. Джонстоун Д. Б. Система высшего образования в США: структура, руководство, финансирование. Университетское управление: практика и анализ. 2003. № 5-6 (28). С. 92-102.

27. Дэниэл Дж. Инструменты познания (Knowledge Media) для мировых университетов: увеличение масштабов действия новой методологии в Открытом университете, или реальны ли виртуальные университеты? Материалы семинара директоров по вопросам информатики и вычислительной техники. Сноумас Виладж, штат Колорадо, 10 августа 1998. URL : <http://www.gdenet.ru/bibl/menegment/system/1.2.html>).

28. Завалько Г. А. Всемирная история глазами сторонников мир-системного подхода // Философия и общество. 1998. №5. С. 178-200. URL: https://www.socionauki.ru/upload/socionauki.ru/journal/fio/1998_5/178-200.pdf
29. Зелёная экономика // Википедия – свободная энциклопедия. URL : http://ru.wikipedia.org/wiki/Зелёная_экономика.
30. Зеленов Є. А. Теоретичні основи планетарного виховання студентської молоді : монографія. Луганськ : Вид-во НЦППРК «НОУЛІЖ», 2008. 272 с.
31. Зеленов Є.А. Планетарне виховання студентської молоді в умовах глобалізаційних процесів. Луганськ : Вид-во НЦППРК «НОУЛІЖ», 2009. 207 с.
32. Зеленов Є.А. Теоретико-методологічні основи планетарного виховання студентської молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Луганськ, 2009. 39 с.
33. Игнатов А. А. Стратегия глобального лидерства для России. Независимая газета. 2000. 7 сентября. URL : <http://deslan.ru/smf/index.php?topic=1787.555>.
34. К 2050 году человечество сможет общаться практически без слов – ученые. URL : <http://www.newslines.com.ua/society/k-2050-godu-chelovechestvo-smozhet-obshchatsya-prakticheski-bez-17022018051800>.
35. Капра Ф. Дао физики / пер. с англ. под ред. В.Г. Трилиса. Киев: София, М. : ИД «Гелиос», 2002. 352 с.
36. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття // Витоки педагогічної майстерності. 2013. Вип. №12. С. 107–113.
37. Ковалик І. І. Концептуальні засади геоeкономіки в системі факторів розвитку національної економіки. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» (включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528). URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1459>.
38. Кочетов Э. Г. Геоэкономика. Освоение мирового экономического пространства. М. : БЕК, 1999. 512 с.

39. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу : підручник. 3-тє вид., стереотип. К. : Либідь, 2006. 590 с.
40. Крохмаль Н. В. Історичні форми саморегуляції соціального процесу. Запоріжжя : Просвіта, 2004. 144 с.
41. Крымский С. Экспликация философских смыслов. М. : Идея-Пресс, 2006. 240 с.
42. Лосев С.В. Некоторые стереотипы в международном образовании (на примере взаимодействия российских и китайских студентов) / С.В. Лосев, С.В. Боженкова, Го Сяофэн // Русско-китайские языковые связи и проблемы межкультурной коммуникации в современном мире: материалы Международной науч.-практ. конф. Омск, 18–19 ноября 2009 года / отв. ред. Л. Б. Никитина. Омск : Изд-во ОмГПУ, 2009. 360 с.
43. Мадди С.Р. Теории личности: сравнительный анализ / пер. с англ. СПб. : Речь, 2002. 539 с.
44. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Мета і завдання виховання в сучасній школі. URL : http://pidruchniki.ws/10381219/pedagogikameta_zavdannya_vihovannya_suchasniy_shkoli#328.
45. Нікитенко В. О. Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Київ, 2013. 19 с.
46. Новий поділ праці // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Новий_поділ_праці.
47. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. К.: Аконіт. 2007. Т. 2 /К-П/. 926 с.
48. Офіційний сайт Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії (Монбушо). URL : <http://www.mext.go.jp/>.

49. Павліха Н. В. Особливості формування сучасної геоекономічної стратегії країни з позиції сталого просторового розвитку. Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. Вип.71. Ч. II. К. : КНУ, 2008. С. 147-153.

50. Поланьи К. О вере в экономический детерминизм // «Великая трансформация» Карла Поланьи. Прошлое, настоящее, будущее / под общ. ред. Р. М. Нуреева. М. : ГУ-ВШЭ, 2007. С. 28–37.

51. Пригодій М.А. Використання компаративного аналізу в дослідженнях з порівняльної педагогіки. URL : http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=78.

52. Профессии будущего в Украине: кто не потеряет работу. URL : <https://realist.online/article/professii-budushhego-ukrainy-kto-ne-poteryaet-rabotu>.

53. Путь богов (Синто). URL : <http://www.symbolizm.ru/index.php/japan1/317-sintoway>.

54. Ринок. URL : <https://uk.wiktionary.org/wiki/ринок#.D0.97.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.BD.D1.8F>.

55. Розін В.М. Тело вне анатомии. Земная цивилизация стоит на пороге антропологической революции. Независимая газет. 2005. №196, 14 сентября. 6 с.

56. Розмаинский И. О методологических основаниях мейнстрима и гетеродоксии в экономической теории конца XIX – начала XXI века // Вопросы экономики. 2008. № 7. С. 89–99.

57. Романкова Л.М. Виховний імператив Світового суспільства знань : монографія. Івано-Франківськ, 2016. 598 с.

58. Ромул М. Сингулярность действительно близко: Адаптация и интерпретация труда Raymond Kurzweil «Singularity is near». [Б. м.], 2013. 54 с. URL : <http://novadeus.com/wp-content/uploads/Singularity.pdf>.

59. Рябека О.Г. Дрейф планетарного світу: погляд у третє тисячоліття: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 588 с.

60. Семінар ООН висуває на перший план глобальну громадянську освіту. URL : <http://www.bahai.ua/bahai-world-news/159-un-seminar-highlights-the-global-citizenship-education.html>.

61. Середкина Е.В. Современное конфуцианство и западноевропейская философия в их диалогичности: опыт философско-компаративистского анализа : дис.... канд. филос. наук : 09.00.03. Пермь, 2005. 177 с.
62. Стівен Кінг. Мертва зона / пер. з англ. В. Митрофанов ; післям. О. Зверева. К. : Дніпро, 1988. 560 с.
63. Телегина Г.В. Университет в глобальном мире: новая миссия? Университетское управление: практика и анализ. 2005. №5. С. 126-153.
64. Технический директор Google расписал будущее мира: прогноз до 2099 года. URL : <https://inforesist.org/technicheskij-direktor-google-raspisal-budushhee-mira-prognoz-do-2099-goda/>.
65. Тоффлер Э. Шок будущего. М. : ООО «Изд-во АСТ», 2002. 557 с.
66. Утюж І.Г. Парадигмальні засади освітнього простору : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 352 с.
67. Федотова В.Г. Человек в экономических теориях: пределы онтологизации. Вопросы философии. 2007. №9. С. 20-31.
68. Философский словарь / [авт.-сост.: И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба]. К. : А.С.К., 2006. 1056 с.
69. Франк А.Г. Смещение мировых центров с Востока на Запад // Латинская Америка. 1993. № 2. С. 3-12.
70. Франк А.Г. Формационные переходы и мифологемы способов производства // Восток. 1992. № 2. С. 19-31.
71. Франк А.Г. Экономические парадоксы в мировой политике // Восток. 1992. №6. С.8-26.
72. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение) / пер. с англ. СПб. : Питер Пресс, 1997. 608 с.
73. Электронная личность: зачем ЕС обсуждает права роботов. URL : http://www.eurointegration.com.ua/rus/experts /2017/01/24/7060539/view_print/.
74. 65% сегодняшних первоклассников будут иметь профессии, которых еще не существует — ООН. URL : <https://delo.ua/lifestyle/65-segodnjashnih-pervoklassnikov-budut-imet-professii-kotoryh-e-339695>.

75. Daniel John S. Mega-universities and Knowledge Media // Technology Strategies for Higher Education. London, 1996.
76. Lorange P. Global Success: Real World Research «Meets» Global Practitioners // The Globalization of Higher Education / Weber L.E., Duderstadt J. (eds). London : Economica. 2008. 168 p.
77. McLaren P., Farahmandpur R. The Pedagogy of Oppression: A Brief Look at 'No Child Left Behind'. Monthly Review. Vol. 58. № 3. (2006). URL : <http://monthlyreview.org/0706mclaren.htm>.
78. Peters R. S. Ethics and education. 5th edn. George Allen & Unwin Ltd. London, 1968. 333 p.
79. Peters R. S. Introduction. The Philosophy of Education. Oxford : Oxford University Press, 1973. P. 1-7.
80. Peters R. S. The Aims of Education – A Conceptual Inquiry. The Philosophy of Education. Oxford : Oxford University Press, 1973. P. 11-57.
81. Peters R. S. The logic of education / R.S. Peters, P.H. Hirst. 2nd edn. Routledge&Kegan Paul. London, 1971. 224 p.
82. Sassen S. The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton: Princeton University Press, 1991. 398 p.
83. Stehr N. Knowledge Politics: Governing the Consequences of Science and Technology (Political Economy of the World – System Annuals). Boulder CO. : Paradigm Publishers, 2006. 252 p.
84. The Governance of Knowledge / Nico Stehr (ed.). New Brunswick, Piscataway, New Jersey: Transaction Publishers, 2003. 310 p.
85. Ward D. Globalization, Public Policies and Higher Education. The Globalization of Higher Education / Weber L.E., Duderstadt J.J. (eds). London : Economica. 2008. P. 260.

ВИСНОВКИ

Поліфонія глобальних трансформацій сучасної епохи змушує нас не просто осмислювати їх глибинну логіку, але й ставити і вирішувати питання про майбутній стан і атрибутивні можливості особистості людини XXI ст. як суб'єкта культурно-історичного процесу та його інститутів, впливати на їх розгортання, системно діагностувати, моделювати, конструювати, проектувати і прогнозувати майбутнє в інтересах свого виживання і подальшого збалансованого (сталого) розвитку в планетарному просторі і за його межами.

Тому у ході науково-пошукової роботи ми сформулювали авторську концепцію Планетарної особистості людини як закономірного продукту еволюційного саморозгортання людського роду, що був у європейському просторі звільнений християнством від «влади космічної нескінченності» (М. Бердяєв), а нині окреслюється чітке повернення до Всесвіту, а у східному світогляді людина і сьогодні залишається частиною Всесвіту.

При цьому слід зазначити, що у розвитку поглядів на людину сьогодні відбувається повернення теоретичної думки від оцінки минулого до аналізу майбутнього, і це слід вважати когнітивним поворотом у світовій філософській думці, оскільки оцінку місця і ролі особистості людини слід знову шукати у її стосунках зі Всесвітом.

Авторський підхід до реалізації головної мети цього дослідження полягає у відтворенні дедуктивним шляхом закономірностей становлення Планетарної особистості як природного продукту глобалізації і інформатизації в горизонті інформаційної цивілізації.

Для цього було сформульовано низку робочих гіпотез і завдань, виконання яких виводить на досягнення кінцевої мети цієї науково-пошукової роботи – обґрунтування доцільності вважати ідею Планетарної особистості закономірним продуктом еволюційного саморозгортання свідомості людського роду, що логічно випливає з техногенної доби, відповідає потребам інформаційної доби і сприяє

переходу світової спільноти до інтелектуальної цивілізації. На основі вивчення філософських позицій Сходу і Заходу щодо особистості людини було зроблені логічно пов'язані між собою кроки і досягнуто наступних результатів:

Обґрунтовано ідею Планетарної особистості як головний концепт і проблемне поле нашого дослідження, оскільки вона логічно впливає з мейнстріму, тобто вектора попередніх етапів саморозгортання людського роду на основі дії еволюційного механізму геологічної сили універсуму – смислогенезу, і піднімає його на етап інтелектуальної цивілізації. У ході порівняльного аналізу філософських підходів Сходу і Заходу до визначення людини XXI століття з'ясовано, що за всієї розбіжності поглядів на суб'єкт культурно-історичного процесу вони потенційно сходяться на інтегративному образі Планетарної особистості, оскільки в ньому знаходить місце теоретична уява Заходу про соціальну складову особистості і космічна приналежність тілесності людини, що за органічними уявленнями філософів Сходу належить Всесвітові. Її сутність розглядається як системна якість людського організму, провідною функцією якої є породження, підтримка в певних межах основних характеристик суб'єктивованого потенційного соціального світу з подальшою трансформацією його в нову якість – соціальну природу, що об'єктивувалася, щоб універсум міг вільно перетікати з однієї фази саморуху в іншу (за В. Бехом). Особистість людини у такому випадку розглядається як функціональний орган інформаційного походження, що в умовах превалювання духовного виробництва над матеріальним має буквально «вибухнути» якісно новими атрибутивними властивостями. Саме ці новоутворення мають увійти у зміст ідеалу планетарної особистості і потім у модель особистості людини XXI століття. Підкреслено, що ідея Планетарної особистості має звести наявні моделі людини XXI ст. до одного знаменника, і цю ідею слід вважати дистрибутивом.

Проаналізовано теоретичні погляди на особистість людини в дискурсі філософем Сходу і Заходу, виокремлено чинники, що сприяють або протидіють запровадженню ідеї Планетарної особистості. До об'єктивних і об'єктивованих чинників віднесено планетарну матрицю і ціннісно-смысловий Універсум

(С. Кримський). Суб'єктивовані підстави розглянуті на змісті філософських учень про людину Китаю, Японії і Європи. Щодо різниці оцінок особистості, то найгостріші суперечності виявлені в горизонті світосприймання, сприйняття часу і простору, розуміння явища особистості людини, її генезису, морфології і функціоналу, різне сприйняття свободи людини, різка межа між громадянами Сходу і Заходу в розумінні сім'ї і родинного виховання, різноспрямованість національних культур, діаметральна різниця в ідеологіях організації життєустрою народу, суперечності у сфері розуміння держави, методів управління суспільством і поведінкою людини у соціумі, буддизм. Зазначено, що суб'єктивні оцінки пересічної особистості є першим дотиком до практичного оволодіння ідеєю Планетарної особистості. Інтеграцію підходів Сходу і Заходу до ідеї Планетарної особистості пропонується шукати за: 1) логікою конфуціанства – у минулому; 2) ідеологією японської нації – «рухатись у потоці часу, що сам винесе на поверхню життя ідеал людини»; 3) логікою європейців – намагатися розгледіти в мороку Майбуття; 4) у синтезі об'єктивної дії планетарного соціального організму і суб'єктивної дії теоретичного обґрунтування відповідної евристичної ідеї і побудови наукою моделі ідеальної людини ХХІ століття.

Сформовано специфічний інструментальний комплекс для дослідження процесу сходження ідеї Планетарної особистості з номенологічного в горизонт феноменологічного світу. Найбільш результативними у дослідженні визнано принципи діяльності, синергетики і діалектики. Діяльність тут відіграє ключову роль, оскільки розкриває процеси суб'єктивації і об'єктивації людиною і суспільством ідеї Планетарної особистості. Синергетика розкриває стохастичне становлення людини ХХІ століття не з силової дії, а з правильної топологічної конфігурації, архітектури, резонансної дії на складне, нелінійне середовище, що самоорганізується. Діалектика розкриває співбуття Планетарної особистості і Світового суспільства знань на основі трьох законів: 1) взаємопереходу кількісних та якісних змін; 2) єдності та боротьби протилежностей; 3) заперечення заперечення та системи принципів діалектики: принцип розвитку, загального зв'язку, тотожності (єдність) діалектики, логіки і теорії пізнання, принцип

сходження від абстрактного до конкретного, принцип єдності логічного й історичного. Вирішення обраної проблеми реалізоване завдяки цивілізаційному підходу, що розгортає горизонти пошукової роботи за алгоритмом: цивілізація – цивілізаційний принцип – цивілізаційний підхід – теорія цивілізації – цивілізаційний метод (цивілізаційна методологія). Головним методологічним засобом дослідження визнано шлях сходження від абстрактного до конкретного. Уточнюється категорійний апарат, зокрема поняття: «ідея», «ідеал», «образ», «модель», «феномен», «ноумен», «ноомен», «суб'єктивоване» і «об'єктивоване», «суб'єктивне», «об'єктивне» та ін. У цих взаємопереходах і полягає органічна єдність онтологічного і функціонального аспектів першої і другої природи.

Відтворено генезис явища Планетарної особистості в контексті цивілізаційного підходу як результат взаємодії умов і підстави. Умови задає «дух епохи» і становлення морфологічної цілісності планетарного соціального організму, що обумовила соціальну потребу мати як своє джерело нової форми життєдіяльності і атрактор саморозгортання нову людину ХХІ ст. Зі змісту основи (підстави) обрано Планетарну особистість як основного носія і споживача інформації, що знаменує собою переламний момент у життєдіяльності планетарної спільноти, прояв «планетарної форми духовного багатства людської особистості», «багатства глобального спілкування».

Зазначено, що досягнувши планетарного стану, людство в своєму цілісному вимірі стає реальним суб'єктом затвердження ноосфери як «мислячого пласта біосфери», як «колективний потік рефлексії», «рефлексивності, що охоплює все людство» (за Т.Шарденом).

Розглянуто природу, сутність, зміст і форми явища як онтологічної цілісності. Зазначено, що ця ідея знімає ідею особистості техногенної цивілізації, «будучи одночасно думкою, видом, задумом, поняттям, уявленням, наміром, уявним образом», при входженні у свідомість пересічної людини образ Планетарної особистості змінює матрицю особистісного енерго-інформаційного силового поля і переструктурує механізм її мислення. Людина починає бачити

планетарний світ в іншому вимірі, визначає по-іншому власну функцію в ньому, починає формувати своє нове ставлення до себе, до суспільства і природи.

Тож на цьому етапі саморозгортання людини: по-перше, відбувається зміна доміант її функцій на користь особистісного компонента, що починає майже автономне функціонування; по-друге, з появою штучного інтелекту вони набувають значно більшої потужності і завдяки ІТ-технологіям зливаються в потужний енергетичний центр підтримки планетарного життя; по-третє, виявляються якісно нові атрибутивні властивості, як колективна свідомість і колективний розум; по-четверте, простір і час життєдіяльності такої особистості зливаються в просторово-часовий континуум, і вона стає присутньою «тут і зараз» у будь-якій точці планети; по-п'яте, вона стає здатною на практиці щомоментно творити і відтворювати соціальну взаємодію учасників планетарної спільноти між собою, створюючи механізм інформаційного метаболізму природного польового тіла, тобто ми отримуємо ментальне віртуальне тіло планетарного організму. Виникає новий образ вічності, безсмертя стає віртуальним. Поступово виникає людина, що втрачає свої супернатуральні риси, однак має ментальне віртуальне тіло. Ці ознаки і конституюють парадигму сучасного антропологічного повороту. Звільнення людини від соціального примусу, помножене на позбавлення фізичної тілесності, довершило перетворення індивіда на зображення. «Гору взяв образ». У віртуальності зникає людське фізіологічне (біологічне) тіло та з'являється тіло віртуальне, яке людина наділяє довільними ознаками, нівелюючи природну передзаданість статі, раси, національності, зовнішності тощо.

Введено у науковий обіг поняття «життєвий цикл явища Планетарної особистості», що проходить шлях від кванта смислу до артефактів геокультури. Його відтворено як ланцюг перетворень: смисл – психофрактал – реакція організму людини - ідея – ідеал: особистості і суспільства – модель – критерій – продукт – компетенції – ідеологія – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії людей між собою – засіб тиску, агресії, війни – артефакт культури. І подано у вигляді чотирьох стадій: 1) зародження: смисл – психофрактал – реакція організму людини; 2) становлення: ідея – ідеал особистості і суспільний ідеал –

модель; 3) функціонування: продукт – компетенції – ідеологія – критерій – принцип – товар – інтегратор соціальної взаємодії – засіб тиску, агресії, війни; 4) сходження: артефакти планетарної геокультури. Етап зародження схований у підсвідомості людини і представлений смисловим полем Всесвіту і сферою психофракталів соціуму. На етапі становлення ідея закріплюється особистим ідеалом людини XXI століття. Вихід ідеї Планетарної особистості у форму ідеалу означає, що явище гносеологічною стежиною спускається у феноменальний світ. Доводиться, що спочатку ідея повинна засвітитися в суб'єктивній формі, тобто зайняти центральне місце в самосвідомості особистості, а по мірі того, як опанує певною кількістю людей у громаді чи суспільстві, стає суспільним ідеалом людини XXI ст., тобто набуде об'єктивної форми. «Ідеал суспільства є ідеал, похідний від ідеалу особистості» (М. Бердяєв). Обидва види ідеалів обов'язково взаємодіють між собою, оскільки одна і та ж субстанція перебуває у двох різних формах. Наука має створити евристичну модель Планетарної особистості, що стає засобом технологічного впливу на формування особистості. Модель має дві основні функції: 1) теоретичну; 2) практичну. Етап функціонування складається з ланцюга: інтегратор соціальної взаємодії людей між собою (синергетичний процес) – продукт (духовне виробництво) – компетенції (освіта) – ідеологія (виховання) – принцип (управління) – товар (маркетинг, торгівля) – засіб тиску або агресії (війни) – критерій (експертна діяльність) та ін. Етап сходження Планетарної особистості зі світової арени автор вбачає в артефактах геокультури інформаційної доби, що має поступитися інтелектуальній цивілізації і Ноосферній особистості.

Здійснено аналіз суперечливості ціннісних систем китайської і української студентської молоді, що навчається у Києві, на основі спеціального дослідження, проведеного в травні-червні 2017 року з метою встановлення можливості інтеграції їх у фарватері становлення Планетарної особистості як ідеалу людини XXI століття. Визначено, що ціннісними пріоритетами українських студентів є Самостійність, Гедонізм, Доброзичливість, а для китайських – Безпека, Доброзичливість, Досягнення. Подібність поглядів стосується ціннісного типу

Влада+Багатство, він є присутнім серед найменш важливих пріоритетів як для українських, так і китайських студентів. Серед українських студентів статистично значуще переважають індивідуальні інтереси, а в ментальності китайських студентів, навпаки, панують колективні інтереси. У середовищі українських студентів сьогодні панують цінності Відкритості до змін і Самотрансцендентності. Цінності Самоствердження і Збереження знаходяться на другому плані. Серед китайських студентів цінності саме Збереження і Самотрансцендентальності є найбільш важливими, а цінності Самоствердження і Відкритості до змін перебувають на другому плані. У загальному підсумку зроблено висновок про те, що за активізації соціальної комунікації між студентською молоддю Китаю і України у сфері ділової і культурної активності принципово можливо вийти на позитивне сприйняття ідеї Планетарної особистості як дороговказу до ідеалу людини XXI століття.

Переосмислено місце і роль філософії і науки як засобів інтеграції світової спільноти у дискурсі ідеї Планетарної особистості. Зазначено, що прерогатива тут належить філософії, оскільки ідея Планетарної особистості, саме як ідея, є продуктом філософських студій. Тому класична філософія може стати інтелектуальною основою для прориву до «нової наукової парадигми» (Ф. Капра) і «нового світового ладу», «Світового етосу» (Г. Кюнг) на основі її установок на раціональність, глобальність і діалог. У цьому горизонті позитивно оцінюється «Всесвітня філософія майбутнього» Фен Юланя як серйозна пропозиція для інтеграції зусиль філософів Сходу і Заходу щодо формування нової кросскультурної філософії. Саме філософія Сходу і Заходу має можливість ввести ідею Планетарної особистості у світогляд, світоуявлення, світосприйняття, світовідчуття, світорозуміння, світотворення, нове мислення людини XXI століття і світового людства у просторі інформаційної цивілізації, оскільки саме ці елементи мають вплинути на «загальну картину світу», якою користується людина у соціальному часі і просторі. Фундаментальна наука має подати зміст явища і запропонувати його евристичну модель, оскільки під наукою «розуміється об'єктивно достовірне та систематичне знання про явища природи і життя

людини, представлені з погляду їх закономірності і незмінного порядку». Підкреслено, що світова наука сьогодні знаходиться на переламному етапі, оскільки переживає момент еквіноксу в теорії пізнання, що тягне за собою її інший вид, інший спосіб перебігу й іншу місію. Унікальністю інституту науки є його властивість перетворювати інформацію на Глобальне знання про планету і планетарну людину ХХІ століття, що є об'єктивованим механізмом просування ідеї планетарної людини в практику. Виходячи зі структури планетарної цілісності, їх принципово може бути два види: один з них – це зміни в суспільстві, а інший – це зміни, що пов'язані з людиною та її організаційними утвореннями. Позитивний розвиток нам забезпечує четверта хвиля науково-технічного прогресу, що вже отримала назву інформаційно-технологічної революції. Проаналізовано наслідки трьох революцій, а саме: в генетиці, нанотехнологіях і робототехніці. Синтез і взаємна дія цих трьох революцій веде наш світ в якісно інший стан, який дуже відрізнятиметься від світу минулих тисячоліть. Уперше ми можемо стати на п'єдестал творця, створивши розумне штучне життя завдяки науці й прогресу. Уперше ми набудемо влади над усією матерією завдяки нанотехнологіям. Уперше ми можемо змінити самих себе так, як вважатимемо за потрібне. Саме ці взаємопов'язані революції дадуть нам ключ до побудови власного світу, який управлятиметься нашою волею за допомогою наших технологій. Висвітлюються ризики, що тут мають місце: витіснення роботами людини з виробництва, віртуалізація простору, соціальних процесів і особистості людини. У віртуальності зникає людське фізіологічне (біологічне) тіло і з'являється тіло віртуальне, яке людина наділяє довільними ознаками, нівелюючи природну передзаданість статі, раси, національності, зовнішності тощо. З'являється *homo virtualis* – Людина Віртуальна, яка є наслідком відчуження людини від власної тілесності. Подібне «розречевлення» людської сутності свідчить про нову топологію розколу: межа прокладається вже не між індивідом і зовнішнім світом, а всередині особистості. Підкреслено, що ХХІ століття буде століттям практик і наук не тільки про соціальності, а й про тілесності. Сьогодні просто очевидним є бурхливий розвиток тілесно-соціальних практик (технік і

будови тіла – моделі тіла і краси, бодібілдингу, здорового способу життя і натуропатичного харчування, нового відродження танцювальної та фізичної культур, карате, художньої гімнастики, зміни статі, чергових спроб досягнення безсмертя – креоніки і руху трансгуманізму і т. ін.) і різних концепцій тіла і тілесності». Ми стали свідками народження дітей з новими властивостями: 1) «дітей-індіго» (народжувались до 1987 року, вони думають по-іншому), 2) «дітей-кристалів» (народжувались 1987-2012, випромінюють розум по-іншому), 3) «дітей-веселок» (будуть народжуватись протягом 2012-2021; Мексика, Італія, Венесуела, Нова Зеландія, Східна Європа), 4) «дітей-квантів» (вбирають інформацію по-іншому і по-іншому її фільтрують і випромінюють); 5) «дітей Раю» (будуть народжуватись після 2021). Культивуються й інші оригінальні гіпотези, що потребують наукової інтерпретації. Так, наприклад, деякі вчені дотримуються вельми нетипової теорії, і згідно з останньою, людина – чиста свідомість, зосереджена у фізичному вимірі. Це означає, що фактично індивід існував до свого народження, продовжуючи це робити після смерті. Фундаментальна наука має зреагувати на такі радикальні зміни в морфології і функціоналі людини розробкою якісно нової теорії особистості. Це нині головний запит від еволюції роду людського до планетарної фундаментальної науки. Тут очевидно не вистачає поглядів дослідників зі сфери соціальної філософії, соціології, політології, економіки, етики, естетики, культурології, аксіології та ін. Наукове опанування ідеєю Планетарної особистості має завершитись побудовою **моделі** ідеалу людини XXI століття, оскільки вона «піднімає» наше розуміння людини, по-перше, на планетарний рівень, про який давно ведеться розмова у культурологічній спадщині світу, а по-друге, наділяє світову спільноту атрибутивними властивостями жити і творити в космічному просторі вже за межами або на межі планети і ближнього космосу.

Спрогнозовано вплив Глобальної освіти і планетарного виховання як механізму реалізації ідеї Планетарної особистості. Завдяки процесам суб'єктивізації і об'єктивізації ідеї Планетарної особистості, що відбувається під керівництвом ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, ЄС, ОЕСР, Всесвітнього банку.

Висвітлено процеси: інтернаціоналізації, інформатизації, інтеграції, вестернізації, полікультурна, транснаціональна, відкрита, дистанційна, віртуальна, планетарна, неформальна, громадянська, безперервна освіта з метою зміцнення глобальної і всеосяжної освіти, програмам ООН на кшталт «Навчання без кордонів» і «Освіта без кордонів», Глобальній ініціативі ООН «Освіта для усіх» (2000), Глобальній ініціативі ООН «Освіта понад усе» (2012) і т.ін. Виробництво людини визначається як головний процес, що розуміється у вузькому й широкому сенсі. Підкреслюється контингент, що здатний оволодівати змістом глобальної освіти. Акцентується увага на становленні людини в горизонті космічного призначення і космічної освіти. На прикладі мегауніверситетів оцінюється створення матеріально-технологічної бази глобального навчання і її продукту – трансверсальної компетентності, що пов'язується з відкритою свідомістю, толерантністю, глобальною обізнаністю і чутливістю до відмінностей. Наводиться топ-10 і топ-5 властивостей людини за визначеннями учасників даоського форуму, що доповнюються компетенціями планетарного призначення: знання планетарних процесів, володіння іноземними мовами, інформаційною культурою, вмінням кроскультурної комунікації. Далі розглядається концепт «ідеологема виховної діяльності». Світове громадянське суспільство подається як природне середовище творення і відтворення родового життя Планетарної особистості, в якому світоглядно регулятивну роль відіграє релігія на противагу філософії. У його просторі ООН висуває на перший план глобальну громадянську освіту, що прямо працює на нашу ідею формування Планетарної особистості як суб'єкта культурно-історичного процесу інформаційної доби. Варто звернути увагу на те, що останні роки ідея глобального громадянства набула більшого значення саме завдяки цілям сталого розвитку, які закликають «всіх учнів отримати знання та навички, необхідні для сприяння сталому розвитку», зокрема, сприянню «глобальному громадянству». Саме в горизонті Глобального громадянського суспільства розкриваються родові властивості людини: людяність, людинолюбство, альтруїзм, любов, доброта, увага до людини, повага до людської особистості, добре ставлення до всього живого, співжиття в колективі

одноплемінників, здатність до продовження роду, моральність. Для оцінки можливості створення інтегративної системи виховання людини ХХІ століття автор звертається до аналізу виховних практик таких країн, як Японія і Китай, країн арабського світу, Європи та США. На завершення подається характеристика планетарного виховання (зміст, компоненти, функції, критерій, принципи, умови), продуктом якого має стати Планетарна особистість.

З'ясовано вплив Світового ринку та його роль у формуванні Планетарної особистості на основі доведення низки робочих гіпотез: першої – глобалізація ринкових структур, життєспроможність яких забезпечується соціальним метаболізмом планетарного організму, потребує колективного працівника планетарного масштабу; другої – вихід на перший план духовного виробництва веде до постановки в центр виробництва нової особистості планетарного масштабу, що має зрощуватись за лекалами ідеалу людини ХХІ століття з креативним мисленням і цілісним світорозумінням; третьої – доводиться, що інформаційна економіка, тобто новий поділ суспільної праці, автоматично вимагає від системи професійної підготовки працівників з якісно новими компетенціями у сфері виробництва предметів споживання/послуг і управління соціальними процесами. Підкреслюється, що сучасна економіка (нова економіка, «e-commerce», нооекономіка та ін.) стає глобалізованою та креативною і потребує якісно нової креативної робочої сили, що охоплена ідеологемою «людина ринку». Зелена економіка розглядається як система видів економічної діяльності, що пов'язана з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які мають привести до підвищення добробуту населення, не піддаючи його при цьому екологічним ризикам. Специфіка нової економіки полягає в зміні принципу організації і функціонування. Вона переходить від принципу динамічної рівноваги до принципу постійної нерівноважності, що вже потребує не людини-гвинтика, а креативної особистості, оскільки тільки інноваціями можна завоювати достойне місце на Світовому ринку. Отже, новий етап економічного розвитку потребує людини ринку з принципово новими властивостями, і на це звертає увагу нова політична економія, що нині зароджується в надрах світової наукової

думки. Термін «політична економія» вживається сьогодні в зовсім іншому сенсі, ніж він вживався у ХІХ ст., і означає дослідження за допомогою економічних методів, тобто передусім за принципом оптимізації, політичних явищ і взаємодії між господарською і політичною сферами. Нова доба чекає від майбутніх фахівців нового мислення, а для цього вона вимагає запровадити нові форми освіти і виховання вже для нинішнього покоління студентської молоді.

На завершення визначені перспективи для подальшого дослідження проблеми життєвого циклу ідеї Планетарної особистості. Вони практично безмежні, оскільки явище знаходиться ще тільки на стадії становлення і не закріпилося у формі індивідуального і суспільного ідеалу. Важливим полем майбутніх досліджень явища має стати її перехід від сфери філософії у сферу фундаментальної науки, що має збагатити нас повною моделлю Планетарної особистості, яка має стати стандартом, еталоном для використання її у різних прикладних науках, наприклад, теорії виховання, практичної психології, етики, етнології, екології людини та ін.

Найбільший за масштабами і глибиною обсяг науково-дослідної роботи очікує дослідників на етапі функціонування феномена «Планетарна особистість». Дослідження життєздатності цього явища важливо відстежити за наступною лінійкою структурно-функціональних перетворень: компетенції (освіта) – ідеологія (виховання) – принцип (управління) – продукт (технологія) – товар (ринок) – артефакт (культура).

Завершальний етап, на якому це явище набуває культурологічної форми і стає артефактом, також є багатим джерелом для науково-дослідної роботи, оскільки нова культура консервує інформаційну добу і стає гальмом для переходу світової спільноти у стан інтелектуальної цивілізації, а рід людський піднімається на щабель ноосферного буття.

Цей крок еволюційного розвитку людського роду знову кардинально змінить усі наші уявлення про планетарну людину і її атрибутивні можливості, оскільки ми будемо мати справу з Ноосферною особистістю.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Публікації здобувача за темою дослідження

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. **Жень Цзя.** Генезис явища планетарної особистості у контексті цивілізаційного підходу // Нова парадигма: [журнал наук. праць] / гол. ред. В. П. Бех; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма». – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 132. – С.14–24.

2. **Жень Цзя.** Життєвий цикл ідеї планетарної особистості // Філософія. Культурологія: зб. наук. праць // Вісник НАУ, 2018. – Вип. 27. – С. 102–105.

Статті у закордонних періодичних виданнях та виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних:

3. **Zhen Jia.** Comparative analysis of performance of views on personality in philosophical discourse of East and West //Proceedings of XVII International scientific conference «Modern scientific research». – Morrisville: Lulu Press., 2018. – 206 p. – p.75-83.

4. **Жень Цзя.** Життєвий цикл планетарної особистості: шлях від кванта смислу до артефактів планетарної культури // Гілея: зб.наук. праць. – 2018. – Вип. 130 (3). – С. 268–273.

5. **Жень Цзя.** Дихотомія поглядів на особистість у філософії Сходу і Заходу // Гілея: зб. наук. праць. – 2018 – Вип. 134 (7). – С. 220–225.

Апробація результатів дослідження

1. «Два погляди на інформаційне подання перспективи людини в освітньому просторі майбутнього» // Науково-практична конференція «Консолідована інформація в управлінні освітою» (Київ, 15-16 листопада 2016 року) (участь у дискусії)
2. «Перспективи людини в освітньому дискурсі китайської філософії» // Круглий стіл на тему: «Виклики глобальної освіти» (Київ, 15 грудня 2016) (участь у дискусії);
3. «Китайська філософія у пошуках образу нової людини» // Звітно-наукова конференція викладачів, аспірантів та докторантів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (15-19 травня 2017 року) (виступ у дискусії);
4. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Формування духовної безпеки особистості в умовах сьогодення: виклики і проблеми» (24 травня 2017 року) (участь у дискусії);
5. «Особистість у сучасному семантичному просторі» // «XVIII міжнародна науково-практична конференція «Освіта і доля нації» // Сучасна школа: тенденції розвитку і рефлексія досвіду (Харків, 19-20 травня 2017 року);
6. «Як сформувати основи планетарної особистості у середній школі» // Всеукраїнський круглий стіл на тему: «Трансформація підготовки менеджерів освіти до реалізації концепції «Нова українська школа» (м. Київ, 11 квітня 2017) (участь у дискусії);
7. «Сучасне студентство на шляху до планетарної людини» // Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистість студентства і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті (Київ, ІВО НАПН України, 2 червня 2017) (виступ у дискусії);
8. «Проблеми ментальної адаптації китайських студентів в Україні» // Круглий стіл на тему: «Лідерський потенціал студентського руху в боротьбі за

якісну освіту та демократизацію університетського життя» (Київ, ІВО НАПН України, 2 червня 2017) (виступ у дискусії);

9. «Атрибутивні властивості Планетарної особистості: загальне і особливе» // Круглий стіл на тему: «Перспективи партнерства вищих навчальних закладів зі школою» (Київ, 12 жовтня 2017) (участь у дискусії);

10. «Планетарна особистість: шлях від ідеї до ідеалу» // Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 1–2 березня 2018) (участь у дискусії);

11. «Планетарна особистість: ідея і ідеал інформаційної доби» // «Шляхи духовного розвитку людини і суспільства» // XVIII Міжнародний Київський Форум (м.Київ, 26-27 травня 2018) (участь у дискусії);

12. «Планетарна особистість як ідеал людини XXI століття» // Круглий стіл «Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні» (Київ, 20 листопада 2018) (виступ у дискусії).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абаев Н.В. Чань-буддизм и культурно-психологические традиции в средневековом Китае / отв. ред. Л.П. Делюсин. Новосибирск, 1989. 271 с.
2. Айзек А. Хоровод. URL: /[https://ru.wikipedia.org/wiki/Хоровод_\(рассказ\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Хоровод_(рассказ))
3. Аксёнов Г.П. В.И. Вернадский о природе времени и пространстве. URL: http://www.chronos.msu.ru/RREPORTS/aksvonov_o_vernads_kom/aks_vono_v_o_vernadskom.htm.
4. Алексеев В.М. Китайская литература: избр. труды / сост. М.В. Баньковская ; отв. ред. Н.Т. Федоренко ; вступ. ст. Л.З. Эйдлин. М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1978. 595 с.
5. Алексеев В.М. Наука о Востоке: статьи и документы. М. : ГРВЛ, 1982. 536 с.
6. Ан С.А. Образы человека в философской культуре Китая : монография. Барнаул : Изд-во БГПУ, 2006. 230 с.
7. Андреев В.И. Система образования в Японии. Мн. : Нац. ин-т образования, 1995. С. 33-43.
8. Андрущенко В.П. Організоване суспільство: проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К., 2006. 546 с.
9. Андрущенко В.П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія : підручн. для вищ. навч. закл. / В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, М.І. Михальченко та ін. Вид. 3-є, випр. та доп. К. : Генеза, 2006. 656 с.
10. Андрущенко В.П. Філософія як теорія і методологія розвитку освіти // Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи : зб. наук. праць. Методол. семінар, 22 листоп. 2000 р. / за заг. ред. В. Андрущенка. К. : Знання, 2000. Вип.3. 520 с.
11. Артефакти культури. Знання, цінності і регулятиви як три основних види смислів культури. URL : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mjnakwJkCaIJ:studopedia.com>

.ua/1_133472_artefakti-kulturi-znannya-tsinnosti-i-regulyativi-yak-tri-osnovnih-vidi-smisliv-kulturi.html+&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua

12. Аутопоезис соціальних систем : монографія / за наук. ред. В.П. Беха ; Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 746 с.

13. Ашилова М.С. Философия образования Востока и Запада: общее и особенное: автореф. дис....канд. философ. наук по специальности 09.00.11 «Социальная философия», кандидат філософ. наук. Новосибирск. 2012. URL: <https://www.dissercat.com/content/filosofiya-obrazovaniya-vostoka-i-zapada-obshchee-i-osobennoe/read>

14. Ашиток Н.І. Мовна картина світу в філософсько-освітньому дискурсі: дис. ... док. філос. наук: 09.00.10. К., 2011. 410 с.

15. Базалук О. Формування образу людини майбутнього як стратегічна мета філософії освіти // Освіта і управління. 2010. Т.13. № 2/3. С.49–55.

16. Базалук О.А. Философия образования. Формирование планетарно-космического типа личности // Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография / под ред. О.А. Базалука. К. : Кондор, 2011. Т.1. 328 с.

17. Базалук О.О. Космічна освіта: формування планетарно-космічної особистості // Гуманітарний Вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя : ЗДІА, 2014. Вип. 59. С.181–191.

18. Базилевич В., Ильин В. Экономико-философская мысль современного мира. К. : Знання, 2015. 821 с.

19. Балибар Э. Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности = Race, nation, class. Ambiguous identities / Э. Балибар, И. Валлерстайн ; общ. ред. Д. Скопина, Б. Кагарлицкого. М. : Логос-Альтера, Ессе Номо, 2003. 272 с.

20. Баскаков А.Я. Методология научного исследования : учеб. пособие / А.Я. Баскаков, Н.В. Туленков. К. : МАУП, 2002. 216 с.

21. Бауэр Э.С. Теоретическая биология / Э.С. Бауэр. М. ; Л. : Изд-во ВИЭМ, 1935. 206 с.

22. Бебик В. Вестернізація // Політична енциклопедія / редкол. Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
23. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. К. : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. 437 с.
24. Беженарь О.П. Особистість у мінливості естетичного ідеалу : монографія / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Запоріжжя : КП «ЗМД «Дніпровський металург», 2012. 243 с.
25. Бек У. Что такое глобализация? / [пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника ; общ. ред. и послесл. А. Филлипова]. М. : Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.
26. Бердяев Н.А. Опыт эсхатологической метафизики (Творчество и объективизация). Париж, 1947. 222 с.
27. Бердяев Н. О назначении человека. Париж: Современные записки, 1931. 320 с.
28. Бердяев Н.А. О назначении человека. М. : Республика, 1993. 383с.
29. Бех В.П. Генезис соціального організму країни. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 186 с.
30. Бех В.П. Морфологія соціального світу : монографія. – Київ ; Мюнхен : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 759 с.
31. Бех В.П. Соціальне управління у контексті саморегуляції соціального організму країни : монографія / В.П. Бех, Ю.В. Бех, С.М. Попов ; за наук. ред. В.П. Беха. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 572 с.
32. Бех В.П. Человек и Вселенная: когнитивный анализ : монография. 2-е изд., доп. Запоріжжя : Просвіта, 2004. 148 с.
33. Бех В.П. Человек и Вселенная: когнитивный анализ. Запорожье : Тандем –У, 1998. 186 с.
34. Бех В.П., Бех Ю.В. На порозі сингулярності: планетарна спільнота у вирі Всесвіту : монографія. К. : МП «Леся», 2014. 220 с.

35. Бех В.П., Грицяк І.А., Рябека О.Г. Фантом планетарного організму: погляд у майбутнє : монографія / за ред. Ю.В. Бех. К. : МП «Леся», 2015. 500 с.
36. Бех Ю.В. Саморозгортання соціального світу : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 248 с.
37. Библер В.С. Нравственность. Современность. Культура (Философские рассуждения о жизненных проблемах) // Этическая мысль. М. : Изд-во политической литературы, 1990. 62 с.
38. Бияков О.А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты / Кузбасский гос. техн. ун-т. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2004. 150 с.
39. Блаженный Августин. Энхиридион Лаврентию о вере, надежде и любви // Блаженный Августин. Творения. – Спб. ; К. : Алетейя : УЦИМ-Пресс, 1998. Т. 2: Теологические трактаты / [сост. и подг. текста Еремеев С.И.]. 1998. 751 с.
40. Бодрийяр Ж. Злой демон образов /пер. с англ. Н. Цыркун // Искусство кино. 1992. № 10. С. 64–70.
41. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / [гл.ред. А.М. Прохоров]. 3-е изд. М. : Советская энциклопедия, 1969–1978.
42. Булатов М.О. Філософський словник. К. : Стилос, 2009. 575 с.
43. Бурдьё П. Начала. Choses dites / [пер. с фр. Н. А. Шматко]. М. : Socio-Logos, 1994. 288 с.
44. Буряк В.В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2011. 150 с.
45. Буякас Т.М. Проблема и психотехника самоопределения личности // Вопросы психологии. 2002. №2. С. 28-39.
46. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / пер с англ. П.М. Кудюкина под общ. ред. Б.Ю. Кагарлицкого. СПб. : Университетская книга, 2001. 416 с.
47. Валлерстайн И. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация. М. : Товарищество научных изданий КМК, 2008. 176 с.

48. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева; Центр исследований постиндустриального общества. М. : Логос. 2003. 368 с.
49. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / пер. Н. Тюкиной. М. : Издательский дом «Территория будущего», 2006. 248 с.
50. Валлерстайн И. После либерализма / пер. с англ. М. М. Гурвица, П. М. Кудюкина, Л. В. Феденко; под ред. Б. Ю. Кагарлицкого. М. : Едиториал УРСС, 2003. 256 с.
51. Василюк Ф.Е. Психология переживания. М. : МГУ, 1984. 200 с.
52. Вейлл П. Искусство менеджмента: Новые идеи для мира хаотических перемен / пер. с англ. Козыревой И. Б. М. : Изд-во «Новости», 1993. 222 с.
53. Вентцель К.Н. Свободное воспитание : сб. избр. трудов / сост. Л.Д. Филонентко. М. : АПО, 1993. 364 с.
54. Вернадский В. Биосфера и ноосфера. [Текст]. М. : АЙРИС-ПРЕСС, 2003. 575 с.
55. Вернадский В.И. Собрание сочинений: в 24 т. / под ред. Э.М. Галимова. М. : Наука, 2013. Т.1.: Труды первого периода научной деятельности по биогеохимии почв, кристаллографии, радиоактивности (1894-1914) / науч. ред. Э. М. Галимов, 2013. 682 с.
56. Владимирова Т.Е. Межкультурная коммуникация и перспективы развития экзистенциальной лингвистики // Русско-китайские языковые связи и проблемы межкультурной коммуникации в современном мире : материалы Международной науч.-практ. конф. Омск, 18–19 ноября 2009 года / отв. ред. Л.Б. Никитина. Омск : Изд-во ОмГПУ, 2009. 360 с.
57. Волкова А.Н. История философии : учеб. пособие / А.Н. Волкова, В.С. Горнев, Р.Н. Данильченко. М. : Приор, 1997. 464 с.
58. Гальчинський А.С. Маркс и современный мир. Гуманистическая доминанта. К. : Лыбидь, 2015. 328 с.
59. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань. К. : Либідь, 2013. 472 с.

60. Гегель Г. Английский билль о реформе 1831 г. // Гегель Г. Политические произведения. М. : Наука, 1978. С.373-413.

61. Гегель Г. Лекции по истории философии // Гегель Г. Сочинения. Л. : Партиздат, 1932. Т. IX. Кн. 1. 313 с.

62. Гегель Г. Феноменология духа // Гегель Г. Сочинения : [в 14 т.]. М. : Изд-во социально-политической литературы, 1959. Т. 4. 488 с.

63. Гегель Г. Философия права. М. : Мысль, 1990. 524 с.

64. Генсек ООН: настав час запровадити правила ведення кібервійни. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/16/7077641/>.

65. Глобалізація // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

66. Горбунова Л.С. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики : монографія. Суми : Університетська книга, 2015. 710 с.

67. Гордон Олпорт и диспозициональное направление. URL: <http://www.allport.psy4.ru/theory.htm>.

68. Григорьева П. Синергетика и Восток. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов / отв. ред. В.И. Аршинов, В.Г. Буданов, В.Э. Войцехович. М., 2000. С. 215-242.

69. Громовий В. Глобальна освіта й українська школа // Шлях освіти. 1998. № 1. С. 13–20.

70. Гуманность // Большой энциклопедический словарь / ред. А.М. Прохоров. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. 1456 с. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/111402>

71. Гуманность // Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. Минск: Харвест, 1998. 800 с. URL: <http://www.psyho.ru/dictionaries/golovin-syu-slovar-prakticheskogo-psixologa/gumannost/>

72. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. М. : Рус.яз., 1981. Т. 2. И-О. 1981. 779 с.

73. Данильченко В.М. Проблема развития образования в России в контексте глобального образования. Полемика. №13. URL : [//www.irex.ru/press/pub/polemika/13/dan](http://www.irex.ru/press/pub/polemika/13/dan)).

74. Дао-дэ цзин (Книга о Дао и Дэ) // Чжуцзы цзичэн. Собрание классических текстов. Пекин, 1956. Т. 3.

75. Демин А.И. Парадигма дуализма: Пространство – время, информация-энергия. М. : Изд-во ЛКИ. 2007. 320 с.

76. Дергачев В. Г. Геоэкономика (Современная геополитика) : [учебник для вузов]. К. : ВИРА-Р, 2002. 512 с.

77. Джонстоун Д.Б. Система высшего образования в США: структура, руководство, финансирование // Университетское управление: практика и анализ. 2003. № 5–6 (28). С. 92–102.

78. Дидье Жюлиа. Философский словарь / [пер. с франц.]. М. : Междунар.отношения, 2000. 544 с.

79. Диспозитив. URL: <http://ponjatija.ru/taxonomy/term/4190>.

80. Дистанционное образование в странах мира: фактор масштабности / О.М. Карпенко, М.Д. Бершадская, Ю.А. Вознесенская, Л.А. Гадрани // Трансграничное образование: современные реалии и перспективы: науч. труды СГА. М., 2008. С. 11–39. URL: http://www.muh.ru/.Docs/content/public/public_2008_karpenko_om.doc).

81. Діпек Лел. Модернізація і вестернізація // День. 2002. № 2. 26 грудня.

82. Донченко О. Від цілісності психологічних знань до цілісності світобачення // Соціальна психологія. 2011. №1. С. 4–10.

83. Дрюк М.А. Современные концепции многомерности как новой парадигмы мышления // Вест. Моск. Ун-та. Сер. 7. Философия. 2002. №2. С. 30–45.

84. Дэниэл Дж. Инструменты познания (Knowledge Media) для мировых университетов: увеличение масштабов действия новой методологии в Открытом университете, или реальны ли виртуальные университеты? // Материалы семинара директоров по вопросам информатики и вычислительной техники. Сноумас

Виладж, штат Колорадо, 10 августа 1998. URL: <http://www.gdenet.ru/bibl/menegment/system/1.2.html>).

85. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна]. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

86. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. К. : Юринком Інтер, 2008. 1040 с.

87. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный: [в 2 т.]. М. : Рус.яз., 2000. Т.1. 2000. 675 с.

88. Жэнь шэн чже сюэ = Философия жизни. Гуаньси, 2005. 191 с.

89. Завалько Г. А. Всемирная история глазами сторонников мир-системного подхода // Философия и общество. 1998. №5. С. 178-200. URL: https://www.socionauki.ru/upload/socionauki.ru/journal/fio/1998_5/178-200.pdf

90. Зейгарник Б.В. Теории личности в зарубежной психологии. М. : Изд-во МГУ, 1982. 128 с.

91. Зелёная экономика // Википедия – свободная энциклопедия. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Зелёная_экономика.

92. Зеленов Є.А. Планетарне виховання студентської молоді в умовах глобалізаційних процесів. Луганськ : Вид-во НЦППРК «НОУЛІЖ», 2009. 207 с.

93. Зеленов Є.А. Теоретико-методологічні основи планетарного виховання студентської молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Луганськ, 2009. 39 с.

94. Зеленов Є.А. Теоретичні основи планетарного виховання студентської молоді : монографія. Луганськ : Вид-во НЦППРК «НОУЛІЖ», 2008. 272 с.

95. Игнатов А. А. Стратегия глобального лидерства для России. Независимая газета. 2000. 7 сентября. URL : <http://deslan.ru/smf/index.php?topic=1787.555>.

96. Ильенков Э.В. Философия и культура // Мыслители XX века. М. : Политиздат, 1991. 464 с.

97. Ильин И.А. Религиозный смысл философии: Три речи 1914-1923. Поющее сердце: Книга тихих созерцаний. М. : АСТ Москва: Хранитель, 2007. 287 с.

98. Исаков А. Глобализм, антиглобализм, терроризм / А. Исаков, В. Александров // Обозреватель-Observer: ежемесячный информационно-аналитический журнал. 2003. № 3 (158). URL: http://observer.materik.ru/observer/N3_2003/3_02.htm.

99. Искусственный интеллект превзошел людей в способности к командной работе. URL: <https://telegraf.com.ua/tehnologii/3862851-iskusstvennyiy-intellekt-prevzoshel-lyudey-v-sposobnosti-k-komandnoy-rabote.html>.

100. История философии : энциклопедия / [Сост. и главн. науч. ред. А.А. Грицанов]. Минск, 2002. URL: <http://www.ruart.info/articles/ideja>; архівна версія з сайту: yanko.lib.ru.

101. Інтеріоризація // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтеріоризація>.

102. Інтуїція // Психологічна енциклопедія / авт.–упоряд. О.М. Степанов. К. : Академвидав, 2006. 424 с.

103. К 2050 году человечество сможет общаться практически без слов – ученые. URL: <http://www.newslines.com.ua/society/k-2050-godu-chelovechestvo-smozhet-obshchatsya-prakticheski-bez-17022018051800>.

104. Каз М. Лакумы в структуре экономического знания и неклассическая рациональность // Вопросы экономики. 2007. № 6. С. 45–63.

105. Капра Ф. Дао физики / пер. с англ. под ред. В.Г. Трилиса. Киев: София, М. : ИД «Гелиос», 2002. 352 с.

106. Капра Ф. Дао физики. СПб. : Орис, 1994. 304 с.

107. Капра Ф. Паутина жизни. Новое понимание живых систем. К. ; М. : София : ИД«Гелиос», 2003. 336 с.

108. Кармазіна М. Глобалізація: місце і роль суб'єктів та об'єктів процесу // Людина і політика. 2003. № 4. С. 73–81.

109. Карпенко М.П. Концепция национальной программы развития всеобщего и непрерывного образования на основе информационно-коммуникационных технологий // Вестник национального комитета «Интеллектуальные ресурсы России». 2004. №1. С. 9–16.

110. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття // Витоки педагогічної майстерності. 2013. Вип. №12. С. 107–113.

111. Квієк М. Університет і держава: Вивч. глобал. трансформацій / пер. з англ. Т. Цимбала. К. : Таксон, 2009. 380 с.

112. Кемеров В.Е. Введение в социальную философию : [учеб. для вузов]. М. : Аспект Пресс, 1996. 215 с.

113. Кобзев А.И. О понимании личности в китайской и европейской культурах (проблема организмических моделей) // Народы Азии и Африки. 1979. № 5. С. 43–57.

114. Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства. МЛ : Вост. лит., 2002. 606 с.

115. Ковалик І. І. Концептуальні засади геоекономіки в системі факторів розвитку національної економіки // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» (включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528). URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1459>.

116. Коган Л.А. Закон сохранения Бытия // Вопросы философии. 2001. № 4. С. 59–69.

117. Кокорин А.В. Человек в философии Древнего Китая. URL : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:79dyN2x-p6EJ:ligis.ru/librari/3743.htm&num=1&hl=ru&gl=ua&strip=0&vwsrc=0>.

118. Колесникова И.Е. Механизм смыслогенеза личности в онтогенезе: морфогенетический и онтологический контекст : монография. К. : Изд-во НПУ имени М.П. Драгоманова, 2011. 205 с.

119. Конфуций. Суждения и беседы. СПб. : Издательский Дом «Азбука-классика», 2008. 224с.

120. Кооперація, емоційний інтелект та soft skills – ключ успішності епохи інноваційної економіки. URL: <https://global-ukraine.com/2016/09/kooperatsiya-emotsijnyj-intelekt-ta-soft-skills-klyuch-uspishnosti-epohy-innovatsijnoyi-ekonomiky/>.
121. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. М. : Мысль, 1974. 568 с.
122. Корабльова В.М. Покоління в полі культури: множинність репрезентацій : [монографія]. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. 180 с.
123. Корнієнко В. В пошуках консолідації українського суспільства: національна ідея чи політичний ідеал // Нова політика. 2000. №4. С. 47–52.
124. Космические путешествия : монография / под ред. О.А. Базалука. Харьков : МФКО, ФЛП Коваленко А.В., 2012. Т. 2. 240 с.
125. Кочетов Э. Г. Геоэкономика. Освоение мирового экономического пространства. М. : БЕК, 1999. 512 с.
126. Краус Вольфганг. Нигилизм сегодня, или Долготерпение истории. Следы рая. Об идеалах : [Эссе] / [пер. с нем. А. Карельского, Е. Кацевой и Э. Венгеровой]. М. : Радуга, 1994. 256 с.
127. Кремень В. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта. К. : МП «Леся», 2012. 524 с.
128. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу : підручник. 3-тє вид., стереотип. К. : Либідь, 2006. 590 с.
129. Кримський С.Б. Принципи духовності ХХІ століття. URL : <http://www.day.kiev.ua/75112>.
130. Крохмаль Н. В. Історичні форми саморегуляції соціального процесу. Запоріжжя : Просвіта, 2004. 144 с.
131. Крымский С. Экспликация философских смыслов. М. : Идея-Пресс, 2006. 240 с.
132. Крымский С.Б. Философия как путь человечности и надежды. К. : Курс, 2000. 308 с.

133. Кузь О.М. Постсучасна теоретизація соціальної реальності / О.М. Кузь, О.М. Сахань // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 2 (29). С. 95–110.
134. Кюнг Г. Этнос глобального мира. М. : «Восточная литература» РАН, 1999. 206 с.
135. Ламонт К. Иллюзия бессмертия. М., 1957. 220 с.
136. Лекторский В.А. Умер ли человек? // Человек. 2004. №4. С.10-16.
137. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. Изд. 3-е. М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1972. 575 с.
138. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. М. : Смысл, 1999. 486 с.
139. Леонтьева Э.О. Основные способы экспликации социального в истории социально-философских учений // Социальное знание в поисках идентичности: стратегии социогуманитарных знаний в контексте развития современной науки и философии : сб. науч. ст. по материалам Всерос. науч. конф. (Томск, 25–26 мая 1999 г.) / Том. гос. ун-т, Рос. фонд фундамент. исслед. ; [ред. М. П. Завьялова, В. Н. Сыров.]. Томск : Водолей, 1999. С. 42–49.
140. Лесков Л.В. Нелинейная Вселенная : новый дом для человечества. М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. 446 с.
141. Ле-цзы чжу («Ле-цзы» с комментарием) // Чжуцзы цзичэн (Корпус философской классики). Шанхай, 1954. Т. 3.
142. Лешкевич Т.Г. Философия. Вводный курс. Изд. 2-е доп. М. : Контур, 1998. 464 с.
143. Ли Вэйю. Проблема человека в истории философской мысли традиционного Китая : очерки истории кит. философии. М., 1992. 36 с.
144. Ли Чжи // Философская энциклопедия : в 5 т. / глав. ред. Ф.В. Константинов. – М. : Советская энциклопедия, 1960–1970. Т. 3 : Коммунизм - Наука / редкол.: В. Ф. Асмус [и др.]. 1964. С. 196. URL: <http://philosophy.niv.ru/doc/encyclopedia/philosophy/index-203.htm#ab%D0%9B%D0%98>.

145. Личность в традиционном Китае : [Сб. ст.] / РАН, Ин-т востоковедения; [Редкол. Л.П. Делюсин (отв. ред.) и др.]. М.: Наука, 1992. 325 с.
146. Лосев С.В. Некоторые стереотипы в международном образовании (на примере взаимодействия российских и китайских студентов) / С.В. Лосев, С.В. Боженкова, Го Сяофэн // Русско-китайские языковые связи и проблемы межкультурной коммуникации в современном мире: материалы Международной науч.-практ. конф. Омск, 18–19 ноября 2009 года / отв. ред. Л. Б. Никитина. Омск : Изд-во ОмГПУ, 2009. 360 с.
147. Лукьянов А.Е. Становление философии на Востоке (Древний Китай и Индия). Изд. 2-е, испр. и доп. М. : ИНСАН, РМФК, 1992. 208 с.
148. Лунь-юй (Беседы и высказывания) // Чжуцзы цзи-чэн. Пекин, 1954. Т. 1.
149. Мадди С.Р. Теории личности: сравнительный анализ / пер. с англ. СПб. : Речь, 2002. 539 с.
150. Максим'юк С.П. Актуальні проблеми зарубіжної педагогіки. Освіта в Японії // Бібліотека українських підручників. URL: http://libfree.com/113375695_pedagogikaosvita_yaponiyi_zvyazok_zhittyam.html
151. Малявин В.В. Сумерки Дао: Культура Китая на пороге Нового времени. М. : Дизайн, 2000. 439 с.
152. Маркс К. Тезисы о Фейербахе // Маркс К., Энгельс Ф., Избранные сочинения: в 9 т. М. : Политиздат, 1985. Т.2. XVI. 574 с.
153. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1859 // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. М. : Политиздат, 1968. Т. 46. Ч. 1. 559 с.
154. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 03. Москва : Политиздат, 1955. С. 7-544.
155. Маркс К., Энгельс Ф. Святое семейство, или критика критической критики // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 02. Москва: Политиздат, 1955. С. 3-230. URL: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t02.pdf>.

156. Маслова Н.В. Научно-теоретические основы познания и методология ноосферного образования // Три ключа. Педагогический вестник. М. : Издательский дом Ш. Амонашвили, 1999. Вып. 3. С. 131–141.

157. Мельник Л. Політична економія : навч. посіб. для підгот. бакалаврів з напрямку 0501 «Економіка і підприємництво» в агр. вищ. навч. закл. III-IV рівнів акредитації. Д. : Пороги, 2005. 430с.

158. Міноборони ФРН: Кібератаки – найбільша загроза для глобальної стабільності. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/18/7171999/>.

159. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Мета і завдання виховання в сучасній школі. URL : http://pidruchniki.ws/10381219/pedagogikameta_zavdannya_vihovannya_suchasniy_shkoli#328.

160. Муромець В. Топ-5 soft-skills для успішності у житті та кар'єрі. – URL: http://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/02_17_konferenciya_molodizhna_nauka_v_ukr/7_Top5_Soft_Skills.pdf.

161. Налимов В.В. Спонтанность сознания. М. : Прометей, 1989. 288 с.

162. Нестеренко Г.О. Особистість у нелінійному суспільстві : [монографія]. Запоріжжя : Просвіта, 2004. 140 с.

163. Нікитенко В.О. Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». К., 2013. 19 с.

164. Нікитенко В.О. Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. 07. Вип. 54. С. 266–280.

165. Новейший философский словарь. 3-е изд., испр. Мн. : Книжный Дом, 2003. 1280 с.

166. Новий поділ праці // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Новий_поділ_праці.

167. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. К. : Аконіт, 2007. Т. 2 /К-П/. 926 с.
168. Нострем К. Через 20 лет вместо 218 стран будет 600 городов. URL: <https://www.google.com/search?q>.
169. Ноумен // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Феномен>.
170. Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях : монография / под ред. О.А. Базалука. К. : Кондор, 2011. Т. 1. 328 с.
171. Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: монография / под ред. О.А. Базалука. К. : Издательский дом «Скиф», 2012. Т. 2. 408 с.
172. Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях : монография / под ред. О.А. Базалука. К. : МФКО, 2013. Т. 3. 340 с.
173. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Изд. 4-е, испр. и доп. М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1960. 900 с.
174. Основные идеи «философии всеединства» В.С. Соловьева. URL: <https://hlp4asp.wordpress.com/2011/10/10/>.
175. Офіційний сайт Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії (Монбушо). URL: <http://www.mext.go.jp/>.
176. Павліха Н. В. Особливості формування сучасної геоекономічної стратегії країни з позиції сталого просторового розвитку. Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. Вип.71. Ч. II. К. : КНУ, 2008. С. 147-153.
177. Павлов Т. Некоторые методологические вопросы теоретической и экспериментальной медицины. // Павлов Т. Избранные философские произведения: в 4 т. М. : Иностранная литература, 1961. Т. 1. С. 45-56.
178. Павловская А.В. Этнические стереотипы в свете межкультурной коммуникации // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 1998. No 1. С. 94–104.
179. Пань-Гу // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пань-гу>.

180. Парсонс Т. О социальных системах / [пер. с англ.] ; под ред. В. Ф. Чесноковой и С. А. Белановского. М. : Акад. проект, 2002. 832 с.
181. Планетарный. Словарь русских синонимов. URL : https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/120058.
182. Платонова А. Неформальна освіта в культурі: довгострокові внески з високими відсотками. URL: <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/29/209983/>
183. Полянй К. О вере в экономический детерминизм // «Великая трансформация» Карла Полянй. Прошлое, настоящее, будущее / под общ. ред. Р. М. Нуреева. М. : ГУ-ВШЭ, 2007. С. 28–37.
184. Поликарпов В.С. Феномен человека – Вчера и завтра / В.С. Поликарпов, В.А. Поликарпова. Ростов-на-Дону : Изд-во «Феникс», 1996. 576 с.
185. Поликарпов В.С. Философия управления. Ростов-на-Дону ; Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2001. 127 с.
186. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2012. 808 с.
187. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2014. 736 с.
188. Пригодій М.А. Використання компаративного аналізу в дослідженнях з порівняльної педагогіки. URL : http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=78.
189. Проблема человека в традиционных китайских учениях : сб. статей / [отв. ред. Т.П. Григорьева]. М. : Наука, 1983. 262 с.
190. Профессии будущего в Украине: кто не потеряет работу. URL : <https://realist.online/article/professii-budushego-ukrainy-kto-ne-poteryaet-rabotu>.
191. Психология личности: словарь-справочник / под ред. П.П. Горностая, Т. М. Титаренко. К. : Рута, 2001. 320 с.
192. Путров С. Біосоціальні технології у контексті здоров'я людини : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 554 с.

193. Путь богов (Синто) // Портал символизм. URL: <http://www.symbolizm.ru/index.php/japan1/317-sintoway>.
194. Пушкин В.Г. К уточнению понятия «самоорганизация» и о его значении в эволюционной теории // Организация и эволюция живого. Л. : Наука, 1972. С. 45–48.
195. Ринок // Вікісловник – вільний словник. URL: <https://uk.wiktionary.org/wiki/ринок#.D0.97.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.BD.D1.8F>.
196. Ритцер Дж. Современные социологические теории / [пер. с англ.]. [5-е изд.]. СПб. : Питер, 2002. 688 с.
197. Роботы заменят людей и получают статус «электронной личности». URL: <https://journalist.today/roboty-zamenyat-lyudej-i-poluchat-status-elektronnoj-lichnosti/>.
198. Розін В.М. Тело вне анатомии. Земная цивилизация стоит на пороге антропологической революции. // Независимая газета. 2005. №196. 14 сентября. 6 с.
199. Розмаинский И. О методологических основаниях мейнстрима и гетеродоксии в экономической теории конца XIX – начала XXI века // Вопросы экономики. 2008. № 7. С. 89–99.
200. Роль Католицької Церкви у процесі європейської інтеграції : Міжнародна конференція, 13-14 вересня 2013 року, Краків. URL: <http://credo.pro/2013/09/102167>.
201. Романкова Л.М. Виховний імператив Світового суспільства знань : монографія. Івано-Франківськ, 2016. 598 с.
202. Романкова Л.М. Становлення світ-економіки та її вимоги до професійної підготовки у ВНЗ людини ринку // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2016. №14. С. 109–113.
203. Ромул М. Сингулярність дійствительно близько: Адаптація і інтерпретація труда Raymond Kurzweil «Singularity is near» / [Б. м.], 2013. 54 с. URL: <http://novadeus.com/wp-content/uploads/Singularity.pdf>.

204. Рубин В. А. Личность и власть в древнем Китае : собрание трудов. М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1999. 384 с.
205. Румянцева Н.Л. Человек развивающийся (Путь к единой культуре) : Системно-диалектиктический поход. М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 224 с.
206. Рупова Р.М. Антропологические модели в социальной философии XX - начала XXI веков : дис. ... канд. филос. наук. М., 2008. 28 с. URL: http://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/01/rupova_dissertacia.pdf.
207. Рыбалка В.В. Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике : пособие. Житомир : Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2015. 872 с.
208. Рябека О. Г. Глобалізаційні зміни морфології планетарного світу: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». К., 2017. 39 с.
209. Рябека О.Г. Дрейф планетарного світу: погляд у третє тисячоліття: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 588 с.
210. Семінар ООН висуває на перший план глобальну громадянську освіту. URL : <http://www.bahai.ua/bahai-world-news/159-un-seminar-highlights-the-global-citizenship-education.html>.
211. Середкина Е. В. Современное конфуцианство и западноевропейская философия в их диалогичности: опыт философско-компаративистского анализа : дис.... канд. филос. наук : 09.00.03. Пермь, 2005. 177 с.
212. Синь цзю юэ цюань шу (Полное собрание книг Нового и Ветхого завета). Шанхай, 1926.
213. Сім'ї Китаю. URL : https://molomo.com.ua/inquiry/family_china.html.
214. Словарь терминов и понятий по обществознанию / [авт.-сост. А.М. Лопухов]. 7-е изд. переб. и доп. М., 2013. 579 с.
215. Смелзер Н. Социология / [пер. с англ.]. М. : Феникс, 1994. 687 с.
216. Смит В. Американец в России – оказывается это очень просто и даже интересно! // Знание – сила. 2014. №4. С. 122-126.

217. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. Олександра Васильєва. К.: Наш Формат, 2018. 722 с.
218. Сорокин П.А. Общедоступный учебник социологии. Статьи разных лет. М. : Наука, 1994. 560 с.
219. Спиркин А.Г. Основы философии: учебное пособие для вузов. М. : Политическая литература, 1988. 592 с.
220. Сташкевич О.О. Генеалогія інтелектуальної цивілізації : монографія / О.О. Сташкевич; за наук. ред. Ю.В. Бех. К. : МП «Леся», 2016. 180 с.
221. Степанишина А.И. Современная образовательная система в Японии: традиция и тенденции развития // Путь Востока. Традиции освобождения : материалы III Молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока. Серия «Symposium». СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2000. Вып. 4. С. 120–126.
222. Степанова Л.М. Личность в философских традициях Китая : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос.наук. : 09.00.11 – «Социальная философия». Улан-Удэ, 2010. 24 с. URL: <http://cheloveknauka.com/v/320559/d#?page=1>
223. Степанова Л.М. Личность в философских традициях Китая : дис. ... канд. филос. наук. Улан-Удэ, 2010. 177 с.
224. Стівен Кінг. Мертва зона / пер. з англ. В. Митрофанов ; післям. О. Зверєва. К. : Дніпро, 1988. 560 с.
225. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / предисл. Роже Гароди ; пер. с фр. Н.А. Садовского. М. : Прогресс, 1965. 296 с.
226. Тейяр де Шарден П. Феномен человека // Тейяр де Шарден П. Феномен человека : сб. очерков и эссе / [пер. с фр.]. М. : АСТ, 2002. 553 с.
227. Телегина Г.В. Университет в глобальном мире: новая миссия? Университетское управление: практика и анализ. 2005. №5. С. 126-153.
228. Теорія особистості. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache>.

229. Технический директор Google расписал будущее мира: прогноз до 2099 года. URL : <https://inforesist.org/technicheskij-direktor-google-raspisal-budushhee-mira-prognoz-do-2099-goda/>.

230. Титаренко М.Л. Китай: цивилизация и реформы РАН, Институт Дальнего Востока. М. : Республика, 1999. 240 с.

231. Тихомиров В.П. Разработка стратегии электронного обучения в России // Вестник национального комитета «Интеллектуальные ресурсы России». 2004. №1. С.46–58.

232. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / [Г.О. Винокур, проф. Б.А. Ларин, С.И. Ожегов, Б.В. Томашевский, проф. Д.Н. Ушаков / под ред. Ушакова Д.Н.] . М. : Гос. ин-т «Советская энциклопедия»; ОГИЗ (т.1); Гос. изд-во иностранных и национальных словарей. Т. 2–4. 1935–1940. URL: <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=19914>.

233. Торчинов Е.А. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного. Спб. : Азбука-классика; Петербургское востоковедение, 2007. 480 с.

234. Тоффлер Э. Шок будущего. М. : ООО «Изд-во АСТ», 2002. 557 с.

235. Трансграничье в изменяющемся мире: Россия-Китай-Монголия = The transborder area in the varied world: Russia-China-Mongolia : теория трансграничья, сравнительное гражданское право, трансграничное образование, прикладные исследования : сб. ст. / Российский гуманитарный науч. фонд, Забайкальский гос. гуманитарно-пед. ун-т им. Н. Г. Чернышевского ; [под общ. ред.: О. А. Марковой]. Чита : ЗабГГПУ, 2010. 259 с.

236. Тюняева Х.А. Транснаціональна освіта як нова форма глобалізації знаннієвого суспільства // Політ. Сучасні проблеми науки : тези доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів. К. : НАУ, 2014. 332 с.

237. Тюрин А.Ю. Концепция человека в древнем Китае. Вестник теософии. 1994. № 1, 2. С. 11–23.

238. Тягло О.В. Філософія : у 2 кн. Харків : Ун-т. внутр. справ. 1999. Кн. I. Хронологічно-тематичний огляд. 374 с.
239. Уилсон Р.А. Квантовая психология / пер. с англ. под ред. Я. Невструева. [Б.м.] : Янус, 1998. 304 с.
240. Утюж І.Г. Парадигмальні засади освітнього простору : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 352 с.
241. Ухтомский А.А. Парабиоз и доминанта // Ухтомский А., Васильев М. Учение о парабиозе. М. : Изд-во Комакадемии, 1927. 171 с.
242. Ученые: Человек являет собой сознание, сосредоточенное в физическом измерении. URL: <http://u-news.com.ua/46737-uchenye-chelovek-yavlyayet-soboy-soznanie-sosredotochennoe-v-fizicheskom-izmerenii.html>.
243. Федоров Н. Ф. Философия общего дела / Под редакцией В. А. Кожевникова и Н. П. Петерсона. 1-е изд. Верный: Типография Семиреченского областного правления, 1906. Т. I. 500 с.
244. Федотова В.Г. Человек в экономических теориях: пределы онтологизации // Вопросы философии. 2007. №9. С. 20-31.
245. Фейербах Л. Избранные философские произведения. Т. 1-2. М., 1955. Т. 1. 676 с.
246. Фейербах Л. Избранные философские произведения. Т. 1-2. М., 1955. Т. 2. 942 с.
247. Фейербах Л. Против дуализма тела и души, плоти и духа // Фейербах Л. Избранные философские произведения. Т. 1-2. М., 1955. Т. 1. С. 211-238.
248. Феномен // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Феномен>.
249. Философия: учеб. пособие для высших учебных заведений / под ред. Т.И. Кохановской. Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. 576 с.
250. Философская энциклопедия : в 5 т. / глав. ред. Ф.В. Константинов. М. : Советская энциклопедия, 1960–1970. Т. 3 : Коммунизм - Наука / редкол.: В. Ф. Асмус [и др.]. 1964. 588 с.

251. Философский словарь / [авт.-сост.: И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк, С. В. Линецкий, А. В. Шуба]. К. : А.С.К., 2006. 1056 с.
252. Философский словарь / под ред. И.П. Фролова. 5-е изд. М. : Политиздат, 1986. 590 с.
253. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. 7-е изд., перераб. и доп. – М. : Республика, 2001. 719 с.
254. Философский энциклопедический словарь / [ред.-сост. Е.Ф. Губский и др.]. М. : ИНФРА-М, 2009. 569 с.
255. Філософема. URL: <https://www.google.com/search?q=філософема>.
256. Філософська антропологія. URL : <https://tureligious.com.ua/filosofska-antropolohiya>.
257. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В.І. Шинкарук. К. : Абрис, 2002. 742 с.
258. Філософський словник / [за ред. В.І. Шинкарука]. 2-е вид., доп. К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
259. Франк А.Г. Смещение мировых центров с Востока на Запад // Латинская Америка. 1993. № 2. С. 3-12.
260. Франк А.Г. Формационные переходы и мифологемы способов производства // Восток. 1992. № 2. С. 19-31.
261. Франк А.Г. Экономические парадоксы в мировой политике // Восток. 1992. №6. С.8-26.
262. Фронтір // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%80>.
263. Фу Хао Юань. Культурологический аспект структуры личности в прозе Юй Цю Юй. Улан-Удэ, 2008.
264. Фэн Ю-лань. Краткая история китайской философии. СПб. : Лань, 1998. 356 с.

265. Хатунцев С. В. Новый взгляд на развитие цивилизаций и таксономию культурно-исторических общностей. Цивилизационный подход к истории: проблемы и перспективы развития. Ч.1. Воронеж, 1994. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Лимитроф>.
266. Хоружий С.С. К антропологической модели третьего тысячелетия // Вестник Российского гуманитарного научного фонда. 2000. № 3. С. 18–36.
267. Хоружий С.С. Конституция личности и идентичности в перспективе опыта древних и современных практик себя // Человек. 2006. № 6. С. 75–85.
268. Хьелл Л. Теории личности (Основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер ; пер. с англ. СПб. : Питер Пресс, 1997. 608 с.
269. Цзянь Чунсинь Особистість людини в китайському суспільстві як філософська проблема // Нова парадигма. 2012. Вип. 109. С. 46-54.
270. Цзянь Чунсинь. Формування особистості у дискурсі китайської філософської думки: філософсько-історичний аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». К., 2013. 221 с.
271. Циолковский К. Э. Мониизм Вселенной // Русский космизм : антология философской мысли. М. : Педагогика-Пресс, 1993. С. 264-277.
272. Цілі сталого розвитку в Україні. URL: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili/quality-education>.
273. Цымбурский В.Л. Россия – Земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и её геополитика. М. : УРСС, 1999. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Лимитроф>.
274. Чайка І.Ю. Феномен інформаційної єдності: соціально-філософський аналіз : монографія. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2013. 330 с.
275. Человек и духовная культура Востока. М., 2000. 162 с.
276. Человек. Новая философская энциклопедия. Институт Философии Российской Академии Наук. 2007–2010. URL: <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/document/HASH131792c7772ffa4b7f4613>.
277. Чен Ханне. Эти поразительные китайцы. М.: АСТ, Астрель. 255 с.

278. Чжуан-цзы // Чжу-азы цзичэн. (Собрание классических текстов). Пекин, 1956. Т. 3.
279. Чжунхуо мин жэнь бай чжуань = 100 великих людей Китая. В 4 т. Цзилинь, 2003.
280. Чорна Л.В. Ідеал як соціокультурний феномен у дискурсі модерну та постмодерну : дис. ... док. філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». К., 2017. 453 с.
281. Чорна Л.В. У пошуках ідеалу : монографія. К. : Освіта України, 2016. 508 с.
282. Чорна Л.В. Феномен ідеалу в контексті сучасного антропологічного повороту // Філософські обрії. 2016. № 35. С. 68–79.
283. Шаповалов В.Ф. Основы философии. От классики к современности : учеб. пособие для вузов. 2-е изд., доп. М. : Гранд : ФАИР-ПРЕСС, 2000. 605 с.
284. Шкловский И.С. Вселенная, жизнь, разум. 4-е изд. М.: Наука, 1976. 336 с.
285. Штейнер Е.С. О личности, преимущественно в Японии и Китае, хотя, строго говоря, в Японии и Китае личности не было // Одиссей. Человек в истории. – М., 1990. – С. 38–47.
286. Штейнер Е.С. Феномен человека в японской традиции: личность или квазиличность? // Человек и культура: Индивидуальность в истории культуры: сб. ст. ; [отв. ред. А. Я.Гуревич]. М. : Наука, 1990. С. 164–190.
287. Штофф В.А. Проблемы методологии научного познания. М. : Высшая школа, 1978. 269 с.
288. Щенников С.А. Открытое дистанционное образование. М. : Наука, 2002. 527 с.
289. Щуцкий Ю.К. Китайская классическая «Книга Перемен». М. : Наука, 1993. 606 с.
290. Электронная личность: зачем ЕС обсуждает права роботов. URL : http://www.eurointegration.com.ua/rus/experts /2017/01/24/7060539/view_print/.

291. Это человек : антология / сост., вступ. ст. П.С. Гуревича. М. : Высш.шк., 1995. 320 с.
292. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. М. : Наука, 1978. 391 с.
293. Ян-чжу // Чжуцзы цзичэн. Пекин, 1956. Т. 3. Ч. 2.
294. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М. : Политиздат, 1991. 527 с.
295. 65% сегодняшних первоклассников будут иметь профессии, которых еще не существует – ООН. URL: <https://delo.ua/lifestyle/65-segodnjashnih-pervoklassnikov-budut-imet-professii-kotoryh-e-339695>.
296. Commonwealth of Learning-COL // Доклады и презентации за 2007 г. URL: <http://www.col.org/colweb/site/pid/3099>).
297. Daniel John S. Mega-universities and Knowledge Media // Technology Strategies for Higher Education. London, 1996.
298. International Encyclopedia of Education [Electronic resource]. Vol. 7. Oxford : Pergamon Press, 1994. URL: www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc...p/.../48.pdf
299. Keane J. Civil Society, Old Images, New Visions. Stanford University Press, 1999. 201 p.
300. Leach E. Models of man // *Man and the social sciences*. L., 1999, p. 151.
301. Lorange P. Global Success: Real World Research «Meets» Global Practitioners // The Globalization of Higher Education / Weber L.E., Duderstadt J. (eds). London : Economica. 2008. 168 p.
302. McLaren P., Farahmandpur R. The Pedagogy of Oppression: A Brief Look at 'No Child Left Behind'. Monthly Review. Vol. 58. № 3. (2006). URL: <http://monthlyreview.org/0706mclaren.htm>
303. Peters R. S. Ethics and education. 5th edn. George Allen & Unwin Ltd. London, 1968. 333 p.
304. Peters R. S. Introduction // The Philosophy of Education. Oxford : Oxford University Press, 1973. P. 1-7.
305. Peters R. S. The Aims of Education – A Conceptual Inquiry. The Philosophy of Education. Oxford : Oxford University Press, 1973. P. 11-57.

306. Peters R. S. *The logic of education* / R.S. Peters, P.H. Hirst. 2nd edn. Routledge&Kegan Paul. London, 1971. 244 p.
307. Rhoads R., Liu A. *Globalization, Social Movement and the American University: Implications for Research and Practice* // *Higher Education Handbook of Theory and Research*. New York : Springer Netherlands. Vol. 24. 2009. 289 p.
308. Sassen S. *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press, 1991. 398 p.
309. Stehr N. *Knowledge Politics: Governing the Consequences of Science and Technology (Political Economy of the World – System Annuals)*. Boulder CO. : Paradigm Publishers, 2006. 252 p.
310. *The Governance of Knowledge* / Nico Stehr (ed.). New Brunswick, Piscataway, New Jersey: Transaction Publishers, 2003. 310 p.
311. Ward D. *Globalization, Public Policies and Higher Education* // *The Globalization of Higher Education* / Weber L.E., Duderstadt J.J. (eds). London : Economica. 2008. 260 p.
312. Ward D. *Globalization, Public Policies and Higher Education*. *The Globalization of Higher Education* / Weber L.E., Duderstadt J.J. (eds). London : Economica. 2008. P. 260.

МАТРИЦЯ АНАЛІЗУ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ЯВИЩА ПЛАНЕТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Етап, фаза	Метаморфози змісту явища	Сфера буття або галузь людської діяльності	Засіб когнітивного освоєння або вид людської діяльності	Форма буття явища
<i>ПО РОД ЖЕН НЯ</i>	Смисл	ноосфера	мислення людини, інтуїція, інсайт	енергоінформаційне поле Землі
	Психофрактал	психіка	Внутрішній сплеск або зовнішнє навіювання	смислогенез, енергоінформаційні кванти
	Реакції організму	психологія	переживання людини	почуття, емоції
<i>СТА НОВ ЛЕН НЯ</i>	Ідея	гносеологія, епістеміологія	пізнання, рефлексія, інтеріоризація	образ людини ХХІ ст. як елемент смислової сфери особистості
	Ідеал: особистості і суспільства	філософія	філософська рефлексія	функціональний орган людини, функціональний орган суспільства (хронотоп)
	Модель	наука	наукова рефлексія, формалізація	матриця, схема, структура
<i>Ф У Н К Ц І О Н У В А Н Н Я</i>	Продукт	виробництво духовне	технологія (алгоритмізована виробнича діяльність)	світове громадянське суспільство як засіб відтворення, технологічна карта формування нової людини
	Компетенції	освіта	навчальна діяльність	смислове поле особистості
	Ідеологія	виховання	вихована діяльність	нове мислення і поведінка у суспільстві, новий образ життя людини,
	Критерій	процес соціального розвитку	класифікаційна (експертна) діяльність	методологічний засіб оцінки якості стану особистості
	Принцип	управління	цілераціональна організаційна діяльність	управлінський цикл, норма, алгоритм
	Товар	ринок	маркетинг, торгівля	собівартість, вартість, ціна
	Інтегратор соціальної взаємодії людей між собою	планетарний простір	соціальна взаємодія	планетарний соціальний організм
	Засіб тиску, агресії (війни)	інформаційний простір соціуму	вестернізація, експорт, віртуалізація, маніпулювання пропаганда експансія,	ідол, мімікрія, образу життя
<i>СХОДЖЕННЯ</i>	Артефакт	планетарна культура	аксіологічна діяльність з породження кроскультурних цінностей	нова етика і мораль, нова система планетарних цінностей